



**PUBLICATIE SAPTAMINALA EDITATA DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL I • NR. 33 • 31 AUGUST 1990

OMUL DE RIND
Voi, care ați batjocorit omul de rind,
Drămuindu-i interesele,
Să n-aveți liniște nicicind!
CZESZLAW MILOSZ (1979)



FENOMENUL POLONEZ



GDANSK, 1980—1990



Autoritățile spun că reforma economică și statală constituie programul lor, dar faptele indică mai curînd o întoarcere la situația dinainte: cratițele noastre sînt mai goale și ciomegele lor sînt mai lungi.

LECH WALESZA (1986)

EȘECURILE NOASTRE

ADAM MICHNIK scria despre valul de greve din anul 1970 că „Inteligentzia a păstrat tăcerea. Printre marii scriitori, marii artiști, disidenții, nici o voce nu s-a ridicat. Noi nu am știut ce să spunem. Ne era teamă, celor care participasem la revoltele studențești, că am putea face pînă mișcării muncitorești și că numele noastre ar putea s-o compromită. Dar era pentru ultima oară cînd ne-am supus acestui tip de demagogie”.

Cînd în 1978 luptele muncitorești duc iarăși la înfrîngerea greviștilor, lecția era însușită. În nașterea KOR, un prim organism de autoapărare socială, un element esențial al societății civile. Intelectualii și muncitorii s-au regăsit pe terenul apărării victimelor repressiunii. KOR a fost laboratorul unde alianta între muncitori și intelectuali a apărut și s-a consolidat. În jurul acestuia o mulțime de grupuri și publicații clandestine au pregătit opinia publică pentru ce avea să fie 1980.

La numai cîteva zile după începerea grevelor la Gdansk printre muncitori găsim opozanți ai regimului: Tadeusz Mazowiecki, Bronisław Geremek etc. Alți intelectuali se raliază rapid greviștilor și sprijină efectiv crearea de grupuri de sprijin și comitete de grevă în alte orașe. Intelectualitatea poloneză a învățat din înfrîngerile suferite de-a lungul anilor. Ieșirea ei din izolare — odată cu mijlocul anilor '70 — i-a asigurat prestigiul și mai ales încrederea de care s-a bucurat printre greviști. Și muncitorii au avut de cîștigat din această mișcare energică și întrucîtva neașteptată (prin amploare mai ales). Greva a început la 14 august prin revendicări economice și cererea de reangajare a Annei Walentynowicz. În 18, KOR face un apel pentru crearea de sindicate libere și pen-

tru recunoașterea Comitetului de grevă inter-întreprinderi. Fuziunea de interese impune cererea pentru eliberarea intelectualilor pe care guvernul se grăbise să-i aresteze. Printre ei Michnik, Kuron etc.

LECH WALESZA, într-un text din 1986, sublinia rolul jucat de intelectualii: „Imi amintesc situația de acum 5 ani, cînd Comitetul de grevă inter-întreprinderi din Gdansk a chemat un grup de experți care mai tîrziu ne-a ajutat în condiții dificile să punem la punct programul muncitorilor greviști din Gdansk: cele 21 de revendicări. Era acolo semnalul unei colaborări viitoare între intelectuali și muncitori care a fost atât de fructuoasă. Subliniez pentru că între intelectuali și muncitori există destulă neînțelegere și neîncredere: este rezultatul a ceea ce a fost și a ceea ce mai este încă. Este uneori dificil pentru muncitori să nu identifice inteligentzia cu puterea politică și tehnică, și care le apare ca fiind de cealaltă parte. Experiența ultimilor zece ani a arătat totuși muncitorilor ce ajutor și sacrificii pot să aștepte de la intelectuali: scriitori, savanți, artiști. Noi dorim ca prăpăstii care separă diferitele pătri sociale să fie astăzi tot mai reduse cu scopul ca unirea muncitorilor, agricultorilor, inginerilor, a tuturor grupurilor de intelectuali să poată crea Republica autogestionată. Trebuie pentru asta timp și încredere reciprocă. Muncitorii, deja, au înțeles multe și cînd timpul va veni vor demonstra acest lucru”.

De ce am memorat exact acest aspect din multe pe care le ridică fenomenul Solidarnosc? Pentru că aici se află cauzele multora din eșecurile noastre. Cînd muncitorii au năvălit pe străzile Bucureștiului în 28-29 ianuarie, cînd minerii s-au năpustit

cu sălbăcie asupra a ceea ce li s-a părut a fi „dușmani” cu lozinci de tipul „Noi muncim, noi nu gîndim” și „Jos intelectualii” a fost nu numai un dezastru și o rușine pentru agresori, pentru masa de muncitori manipulată de o mină de reacționari, a fost și un eșec al intelectualilor. Incapacitatea de a înlătura resentimentele, neîncrederea, a contribuit major la ieșirea în stradă a detașamentelor de asalt ale urii, și a ignoranței. Procesul democratic ar fi fost mult mai departe dacă după decembrie '89 muncitorii și intelectuali ar fi găsit un limbaj comun în apărarea intereselor lor. Dacă puterea a manevrat cu cinism aceste resentimente, să observăm totuși că experiența ultimelor decenii a produs această tragică separare între clasele sociale. Comunismul a dus o politică perseverență de învrăjpire, de ațîțare continuă a suspiciunii, a complexelor de tot felul.

Iar eforturile de a închide aceste spații uriașe s-au făcut prea puțin simțite. Mă gîndesc de pildă că în 1977 românii au ratat prilejul ca miracolul Solidarnosc să se producă aici. Atunci, două mișcări de opoziție, cea din jurul lui Paul Goma, și a muncitorilor din Valea Jiului, nu s-au întîlnit. În jurul lui Goma s-au raliat prea puțini intelectuali. Iluziile inteligentziei românești erau încă multe; la fel și teama. Neputința formulării unui program clar de revendicări sociale a fost atunci cronică. Și nu numai la intelectuali. Dar și în rîndurile muncitorilor. Grevele din august au avut un caracter strict economic. Revendicările minerilor țineau doar abrogarea legii pensiilor și recuperarea unor avantaje asigurate pînă la acea dată. În ciuda amplorii (20.000—30.000 muncitori), acțiunea a eșuat în principal pentru că nu a avut un program de revendicări

cu caracter mai larg: transformarea comitetului de grevă într-unul permanent, crearea unui sindicat liber, accesul la mass-media, libertatea de conștiință etc. Era același reflex limitativ care îi făcea pe intelectuali să se refere exclusiv la interese proprii cum ar fi cenzura. Nici intelectualii, nici muncitorii nu au găsit în acei ani terenul comun de desășurare. Aici găsim și una din cauzele dezastrului ce a urmat. Dacă P.C.R. și elanul Ceaușescu au fost principalii agenți ai acestui dezastru, trebuie să vedem și partea noastră de vină. Nu am reușit să ducem un dialog, să organizăm în comun acțiuni, nu am declanșat acea solidaritate umană care a reușit în Polonia. Represiunea de după Valea Jiului nu a fost urmată de crearea de grupuri de întraajutorare. Uitarea și teama au acoperit repede cu un zid de tăcere totul.

Soarta unei eventuale democrații în România depinde în principal de alianța intelectualilor cu muncitorii. Identificarea intereselor comune, sprijinirea reciprocă în revendicări, solidaritatea umană, spiritul civic, patriotismul tuturor vor juca un rol mai mare decît s-ar crede la prima vedere. Vom reuși oare să acoperim „prăpăstii” care ne „separă”?... Ah! Șansă nu există. Dacă nu vom reuși, puterea își va face jocul ei logic, amuțind pe unii împotriva celorlalți, semănînd neîncredere și teamă. Iar peste cîteva ani ne vom întreba de ce am pierdut iar o șansă istorică.

Ceva imi spune că acest lucru nu se va repeta. Că evenimentele tragice de pînă acum ne-au învățat multe. Că democrația, deși va mai suferi eșecuri, va intra în curînd pe un făgaș ireversibil. Dar pentru asta muncitorii și intelectuali trebuie să fie împreună.

STELIAN TANASE

CELE 21 DE REVENDICĂRI ALE COMITETULUI DE GREVĂ INTER-ÎNTREPRINDERI (M.K.S.) DIN GDANSK, 16-17 AUGUST 1980

1. Acceptarea de sindicate libere, independente de Partid și funcționari, în baza Convenției nr. 87 a Organizației Internaționale a Muncii, ratificată de Republica Populară Polonă.
2. Garantarea dreptului la grevă, securitatea greviștilor și a celor care îi ajută.
3. Respectarea libertății cuvîntului, a editării și publicării garantate prin Constituția poloneză; în consecință a nu reprimă editurile independente și a permite accesul tuturor cultelor la mass-media.
4. Restituirea drepturilor pierdute:
 - a) persoanelor concediate în 1970 și 1976,
 - b) studenților eliminați din universități pentru convingerile lor.
 Să fie eliberați deținuții politici: E. Zadrozynski, J. Kozłowski și M. Kozłowski.
5. Transmiterea prin mass-media a informației cu privire la formarea comitetului de grevă inter-întreprinderi și publicarea revendicărilor.
6. Asigurarea unei acțiuni concrete și efective pentru a scoate țara din criză:
 - făcînd o informare completă asupra situației sociale și economice,
 - dînd tuturor posibilitatea de a participa la discuția asupra programului reformelor.
7. Plata tuturor greviștilor cu o indemnizație, pentru perioada grevei, și un concediu de odihnă, din fondurile Consiliului Central al Sindicatelor.
8. Mărirea salariului fiecărui lucrător cu 2000 zlotți pe lună, care să compenseze creșterea prețurilor la zi.
9. Garantarea mării automate a salariilor, corespunzător mării prețurilor și depreciării monedei.
10. Să se asigure aprovizionarea necesară a pieței interne cu produse alimen-

tare și să se exporte numai surplusul producției.

11. Cartele pentru carne și derivate pînă la controlarea totală a pieței.
12. Suprimarea prețurilor speciale pentru carne și a vinzării în devize, în magazinele de „export interior”.
13. Stabilirea principiilor alegerii cadrelor superioare pe baza calificărilor lor și nu după apartenența lor la partid. Abolirea privilegiilor Militiei, Serviciului de Securitate și cadrelor Partidului prin egalizarea alocațiilor familiale; și lichidarea distribuțiilor speciale etc.
14. Instaurarea dreptului la pensie la capătul a 35 de ani de muncă, reducînd vîrsta de pensie la 50 de ani pentru femei și 55 de ani pentru bărbați.
15. Egalizarea pensiilor și pensionărilor fostului regim la nivelul actual în vigoare.
16. Ameliorarea condițiilor de lucru ale serviciului medical pentru a asigura o asistență medicală convenabilă tuturor muncitorilor.
17. Asigurarea unui număr suficient de locuri pentru grădinițe și creșe.
18. Stabilirea concediului de maternitate plătit de 3 ani.
19. Scurtarea termenului de așteptare pentru locuințe.
20. Majorarea indemnizației pentru masă de la 40 la 100 zlotți cît și a indemnizației de deplasare.
21. Generalizarea simbetelor libere; recompensarea muncitorilor obligați la munca în echipe cu patru schimburi pe zi, pentru lipsa simbetelor libere, prin prelungirea concediului anual sau prin zile suplimentare plătite și libere.

Traducere de GABRIELA GRIGORIU

«SOLIDARITATEA»

Vara aceasta marchează a 19-a aniversare a grevoilor de masă ce au dus la formarea N.S.Z.Z. (Sindicatului Independent și autonom „Solidarność”) așadar, un deceniu de lupte pasnice pentru abolirea comunismului în Polonia. Simbolul luptelor îl reprezenta Șantierul Naval de la Gdansk, dar, începând de la 1 iulie 1980, protestele se întinsează în toată țara. Căuza directă fusese creșterea prețului la carne — anunțată în ziua respectivă. Greva generală se extinsese la Lublin (16-19 iulie) apoi la uzinele Ursus, Stalowa Wola, Silesia de Jos. La 14 august a început greva la Șantierul Naval din Gdansk, de unde s-a întins pe toată coasta, la 18 august a intrat în grevă și Szczecin, în frunte cu Șantierul Naval Warski (președinte al Comitetului de grevă al întreprinderilor Cooperante era Marian Jurczyk). Pentru greva din Gdansk cauză imediată a fost darea afară din slujbă a Annei Walentynowicz — activistă a Sindicatelor Libere (organizație ilegală care, începând din 1977 a precedat „Solidarność”) și participantă la protestele muncitorești înăbușite în singe, din 1970. S-a format un comitet de grevă, avându-l în frunte pe Lech Walesa (și el membru al Sindicatelor Libere) iar după ce s-au alăturat și alte întreprinderi a fost creat Comitetul de Grevă al întreprinderilor Cooperante (din conducere mai făceau parte Anna Walentynowicz, Walesa, Andrzej Kolodziej).

Faimoasele 21 de puncte cerceau, (vezi pagina 2), acceptarea independenței sindicatelor față de partid și de conducere, eliberarea prizonierilor politici, încetarea persecuțiilor publicităților independente. Revendicările economice (desi concrete) erau subordonate unei viziuni mai largi de scoatere a țării din criză. Alături de M.K.S. (Comitetul de grevă al întreprinderilor Cooperante) funcționa comisia experților compusă din: Tadeusz Mazowiecki (actualul prim-ministru), Bronisław Geremek (actualul președinte al clubului Parlamentar Cetățenesc), Andrzej Wielowiejski (vice-marșal al Senatului), Waldemar Kuczyński (șeful consilierilor primului ministru), Bohdan Cwynski, Tadeusz Kowalik, Jadwiga Staniszkis. După semnarea acordurilor, grupul a fost completat de Jacek Kuroń, Adam Michnik, Jan Lityński și Henryk Wujec.

Chiar înainte de căderea lui Gierk, autoritățile s-au hotărât să semneze acordurile cu greviștii: la 30 august la Szczecin, la 31 august la Gdansk și la 3 septembrie la Jastrzebie unde se afla centrul grevelor minerilor. Aceste acorduri au creat posibilitatea metamorfozelor democratice în întreaga țară. Peste tot, în masă și în mod spontan, au fost create sindicate independente. Începând din 17 septembrie 1980 ele au luat numele de N.S.Z.Z. „Solidarność” a Agricultorilor Individuali și, puțin mai târziu, cea a Asociației Independente a Studenților.

Așa cum s-a observat destul de repede, în ciuda schimbărilor personale intervenite la nivelul conducerii, autoritățile comuniste nu aveau intenția să pună înfruntându-se în practică acordurile pe care la semnaseră. Blocarea reformelor, încurajarea conflictelor secundare, sicanele, crearea dificultăților formale și juridice (de pildă criza cu ocazia înregistrării sindicatului în toamna lui 1980) erau forme tipice de sabotaj din partea P.M.U.P. (Partidului Muncitoresc Unit Polonez) și a structurilor guvernamentale subordonate lui.

Pe de altă parte, mișcarea Solidarității, spontană și lipsită de experiență, se lăsa foarte ușor provocată. Provocarea cea mai dramatică a avut loc la Bydgoszcz în 19 martie 1981 când miliția i-a maltratată pe activiștii „Solidaritătii” (între alții și pe președintele din regiune, Jan Rulowski). Sindicatul a răspuns cu amenințarea unei greve generale la nivel național și guvernului, în recursul negocierilor, i-a sântajat pe Walesa amenințându-l cu introducerea stării de asediu, începând din 24 martie. Conflictul s-a încheiat până la sfârșit și mai mulți observatori i-au considerat drept prima bătălie aparent pierdută a sindicatului.

În septembrie și octombrie 1981 au avut



Personaje legendare în noi posturi (Mazowiecki, Walesa și Frasyniuk)

MINICALNDAR 1980 — 1990

- 30 august 1980 — Semnarea acordurilor la Szczecin (Jurczak-Barcikowski).
- 31 august 1980 — Acordurile de la Gdansk (Walesa — Jagielski).
- 3 septembrie 1980 — Acordurile de la Jastrzebie
- 10 noiembrie 1980 — N.S.Z.Z. „Solidarność” ca singură organizație la nivel național înregistrată la tribunal
- 11 februarie 1981 — Generalul Jaruzelski numit prim-ministru.
- 19 martie 1981 — Activiștii „Solidaritătii” maltratați în cursul sesiunii Consiliului Național de la Bydgoszcz.
- aprilie 1981 — Primele exemplare din „Tygodnik Solidarność” redactor șef T. Mazowiecki.
- 5-11 sept. 1981 — Prima etapă a Congresului Național al N.S.Z.Z. — „Solidarność”.
- 1-7 octombrie — A doua etapă a Congresului și alegerea președintelui (L. Walesa).
- 19 octombrie — Generalul Jaruzelski devine primul secretar al Comitetului Central al P.M.U.P.
- 13 decembrie 1981 — Introducerea stării de asediu, crearea Consiliului Militar al Salvării Naționale cu generalul Jaruzelski în frunte, decretul special, internările, suspendarea tuturor sindicatelor și asociațiilor.
- 17 decembrie 1981 — Pașnicarea însingurată a minei Wujek de către Z.O.M.O.
- aprilie 1982 — Crearea Comisiei Provizorii de Coordonare N.S.Z.Z. „Solidarność”
- octombrie 1983 — Walesa primește Premiul Nobel pentru Pace
- septembrie 1984 — Walesa creează Consiliul Provizoriu „S” care acționează fără.
- septembrie 1987 — Crearea Comisiei Executive Naționale
- Mai și septembrie 1988 — Greve pe coastă, la Nowa Huta și Stalowa Wola
- 6 februarie — 5 aprilie 1989 — Tratatul la „Masa Rotundă”.
- 17 aprilie 1989 — Legalizarea N.S.Z.Z. „Solidarność”.
- 4 iunie 1989 — Alegeri la Dieta și Senat; victoria comitetelor de cetățeni „S”
- 19 august 1989 — T. Mazowiecki numit prim-ministru
- 1 ianuarie 1990 — Vice-prim ministru L. Balcerowicz introduce reforme radicale
- 19-25 aprilie 1990 — Al doilea Congres al N.S.Z.Z. „S”, re alegerea lui L. Walesa în postul de președinte.
- Mai 1990 — Greva feroviarilor din Pomerania.
- 27 mai 1990 — Alegerile instituțiilor de autogestiune, victoria comitetelor cetățenești.
- iunie 1990 — Începutul diviziunilor esențiale în sinul mișcării „S”.
- august 1990 — La ora actuală există trei direcții în „Solidarność”: 1) Walesa împreună cu noul său secretar și consilier Najder; 2) Bujak, Michnik, Geremek, Mazowiecki; 3) Direcția de la Cracovia, intelectual-catolică, grupată în jurul unei reviste.

loc cele două etape ale Primului Congres Național al Delegațiilor N.S.Z.Z. „Solidarność”. S-a votat programul și a fost aleasă conducerea cu Lech Walesa în frunte. Concuranții săi erau între alții Andrzej Gwiazda și Marian Jurczyk. Din clipa, aceea, drumurile lor începeau să se despartă. Astăzi, Gwiazda este unul dintre cei mai declarați antagoniști ai lui Walesa și Jurczyk conduce organizația sindicală concurentă „Solidarność 80”.

Documentul remarcabil al Congresului era „Apelul muncitorilor din Europa de Est” controversabil în epocă, dar astăzi, văzut într-o perspectivă de după 9 ani,

precursorul Toamnei Popoarelor din 1989. Consolidarea organizării sindicatului era întovărășită de descompunerea structurilor economice din cauza stării reale a socialismului, din cauza dezordinii în organizare, a lacunelor grave ale pietii, legate de sistemul de raționalizare. Efectul acestei situații au fost simptomele „oboseală pricinuite de reforme” pe care o resimțea societatea. Ea a fost intensificată cu diabolic de către autoritățile care se pregăteau, într-un mod deliberat, să introducă starea de asediu, ceea ce au și reușit să facă până în 17 decembrie 1981.

Mai mult de 10 mii de persoane (prin-

tre ele și Lech Walesa) au fost internate, tribunalele pronunțau verdict dramatic pentru „continuarea activității sindicale”, pentru transmiterea de informații etc. Printre protestele numeroase, dar neordonate, cea mai dramatică a fost greva de la mina „Wujek”.

Z.O.M.O. (Rezervele motorizate ale miliției cetățenești) au utilizat arme; în reprimare 9 mineri au fost omorâți. După înăbușirea protestelor în întreprinderi, rezistența s-a concentrat în activitatea conspirativă, în mișcarea de informații și în organizarea ocazională a manifestațiilor de protest. Prima structură clandestină a întregului sindicat a fost Comitetul Polonez General al Rezistenței (OKO) și primele organe de presă, dintre care majoritatea s-au menținut până la finalul fetei: au fost Wiadomości, (Noutăți), Tygodnik Wojskowy (Săptămânalul de război), Wola (Voinea), Tygodnik Mazowski (Săptămânalul mazowian). În luna aprilie, activiștii care reușiseră să scape de arestare au creat Comitetul Provizoriu de Coordonare a Solidarității. Era condus de: Zbigniew Bujak, Bogdan Lis, Władysław Hradek și Władysław Frasyniuk. Trăiau în condiții de clandestinitate și au fost toți arestați de S.B. (Serviciile de Securitate) dar s-au găsit mereu continuatori. Premiul Nobel pentru Pace pe care l-a primit președintele Solidarității, Lech Walesa în 1983 a constituit un puternic sprijin moral care i-a permis sindicatului să supraviețuiască în următorii ani — poate cei mai grei. În septembrie 1986 (la un an și jumătate după venirea la putere a lui Gorbaciov) când autoritățile au făcut publică amnistierea prizonierilor politici, Walesa a numit Consiliul Provizoriu al Solidarității (Bogdan Borusiewicz, Z. Bujak, W. Frasyniuk, Tadeusz Jedynak, B. Lis, Janusz Palubicki). Un an mai târziu, reprezentanții clandestini și neclandestini s-au unit, formând Comisia Națională Executivă a „Solidaritătii” (Președinte: L. Walesa, membrii: Z. Bujak, J. Dłużniowski, W. Frasyniuk, S. Jurczak, B. Lis, Andrzej Mliczanowski, J. Palubicki și Stanisław Węglarz).

În ciuda importanței activității politice a lui Walesa pe arena internațională, autoritățile continuau să refuze cu încăpăținare tratativele cu el. Grevele care au izbucnit în mai și septembrie 1988 la Gdansk, Szczecin, Nowa Huta, Stalowa Wola și în Silesia au schimbat situația. În afara cererilor legate de salarii, muncitorii cereau legalizarea sindicatului. Contactele cu Walesa au fost reluate de ministrul afacerilor interne, generalul Kiszczyk care, în numele guvernului, a propus tratative, la „masa rotundă”. Ideea a fost realizată abia în anul următor, între 6 februarie și 5 aprilie. Ca rezultat al acordurilor, „Solidarność” a intrat iar în legalitate (17 aprilie 1989) și la 4 iunie au avut loc alegeri: (35% democratic pentru Dieta și total libere pentru Senat). Contractul convenit la „masa rotundă” a fost imediat depășit și minoritatea de 35% a devenit, paradoxal o majoritate reală. Datorită inițiativei lui a Walesa, a 19 august Dieta l-a numit pe T. Mazowiecki în postul de prim-ministru al noului guvern. Cabinetul lui — format în coaliție cu vechiul establishment — a schimbat într-un mod consecvent (dar cu multă prudență) înfățișarea țării. La fel a făcut și Dieta care nu era, drept vorbind, cu totul autentică.

În decurs de aproape un an s-a schimbat esențial constituția statului, Polonia redevenind o Republică democratică și refuzând modelul stalinist al „democrației populare”. S-au lichidat fundamentale vechiului regim: cenzura și poliția politică secretă. Aceste hotărâri, (ca și altele) au fost luate prin legi votate de Dieta, nu impuse de decretul puterii executive; din acest motiv procedura a fost destul de încetă, ceea ce a provocat nerăbdări în anumite medii.

La începutul anului 1990 viceprim-ministru și ministru de finanțe Leszek Balcerowicz a introdus programul antinflaționist de reforme economice. Hiperinflația a fost sugrumată, însă, din nenorocire, cu dezavantaje sociale considerabile (importanță scădere a nivelului de viață, șomaj). În marea ei majoritate, societatea a acceptat privațiunile, dar au fost și proteste energice, cea mai importantă fiind greva ceferistilor (mai 1990). Sindicatul a luat poziția unei medieri prudente, declarând că menține creditul

Texte elaborate de Agenția de Presă Independentă (JI)

Traducere de GABRIELA ADAMEȘTEANU

(Continuare în pag. 7)

1980 - 1990

ACENTE



ACENTE

• Citeva reflexii despre consoanele dentale

Dan Petrescu

În cursul anchetei care a succedat valului de percheziții din mai 1983 la Iași, un distins domn, care s-a prezentat ca fiind locotenentul Chirică (mai exact, unul din cei care s-au prezentat sub acest nume), mi-a reproșat că voiam să duc țara la anarhie, așa cum s-a întâmplat în Polonia; oare nu vedeam eu în ce dezastru se abate Polonia, cu ruși în coastă? Apoi, ca și cum „criza”, „dezastrul”, „anarhia” din Polonia ar fi avut și un soi de atracție secretă, locotenentul a adăugat visător că, totuși, la noi așa ceva n-ar fi posibil, căci noi n-avem catolicismul de acolo și nici un papă la Roma.

Era pe vremea când în lumea noastră intelectuală se exercita opoziția sonor/ard la consoanele dentale: d/t, solidar/solidar, iar DT, adică Dorin Tudoran, era în plină acțiune. De Solidaritatea poloneză nu se sufla, oficial, nici un cuvânt; dar se știa despre ea și chiar se reflecta la exemplul fără precedent pe care-l crea în Est; vreau să spun că inclusiv organizațiile „specializate” reflectau — în felul lor, desigur.

Dincolo de aceste (și alte) reflecții, cred însă că nici astăzi fenomenul Solidarității nu e înțeles la noi. În pofida precedentei SLOMR-ului, uneori invocată ca atare, alții o contestă. Cum adică? Singuri muncitorii, fără intelectuali, să fi izbutit să creeze și să mențină un sindicat independent cu milioane de membri? Poate că în poloneză consoanele dentale nu intră în acurențele mai sus pomenite, cine știe? Și-apoi, și mai să, tot dintre muncitori e oare posibil să se ivească brusc capete politice? Și asta în condițiile în care comunismul, bătând nesostit monedă pe hegemonia clasei muncitoare, a urcat pretutindeni la putere niște ciocănași care n-au rămas decât ciocănași; spectaculoasă reabilitare a unei clase sociale în numele căreia ne-am lăsat conduși de indivizi ineluctabili și monstruoși!

În vara lui 1987, când mi s-a permis, după lungi scane, să plec o lună în Vest (cu indicația însă de a-mi găsi ceva de lucru pe acolo, căci la noi, cum văzusem, deja, nu prea era posibil), am încercat să aflu cum de era posibil să se publice în Polonia zămizdate; am vorbit cu multă lume despre aceasta, grevat de dezinformarea care circula la noi și care pretindea că ajutoarele occidentale precedaseră cu puțin grevele de la Gdansk, deci că toată enigma era simplă rezolvabilă pentru „inițiatorii” care aveau acces la „adevărată” informație prin dorința Occidentului de a destabiliza Polonia comunistă. Pentru că, la urma urmelor, eu însumi așa fi fost dispus să scot un zămizdat în România, însă această simplă disponibilitate nu era suficientă: presupunând că l-aș fi scris singur, cel puțin la început, și m-aș fi și priceput să-l tipăresc, însă mi-ar mai fi lipsit esențialul — mașinile tipografice sau computerul cu posibilități de multiplicare. Or, nu numai că Occidentul nu mi-a oferit nimic din toată această aparatură, dar am aflat acolo, în Occident, că polonezii și-au folosit propriile tipografii de stat, la început, spre a-și tipări scrierile neconvenționale; cum oare a fost posibil? — întrebam eu mereu, gândindu-mă la paza care exista în jurul tiparnițelor la noi; și bine, a fost posibil pentru că tipograful însuși, făcând ore suplimentare și sustrăgând hirtia de la stat, lucra pe degeaba în folosul acestei cauze obscure mie și astăzi: Solidaritatea. Mai târziu, așezarea Băcanu-Uncu-Creangă n-a făcut decât să-mi confirme aprehensiunile (nu la noi nu se putea proceda ca în Polonia) și, implicit, să sporească în ochii mei enigma Solidarității.

În viață apar uneori straniu simetrii, ecouri, întrebări și răspunsuri despărțite de timp, dar alăturându-se imediat în memorie. De pildă, din momentul în care am intrat în opoziție declarată față de comunism și de regimul Ceaușescu, m-a chinat enorm inventarea unor forme de opoziție mai puțin pasive, din ce în ce mai puțin pasive, adică apropierea treptată de

formele acțiunii concrete. În același timp, eram perfect conștient că intrarea în acțiune, pe lângă riscurile capitale pe care le presupunea, însemna și părăsirea cimpului strict intelectual; e adevărat că intelectuali au dintotdeauna această noștalgie a trecerii la acțiune. Însă, de câte ori au făcut-o în istorie, au nimerit mai curând în partea dreaptă a baricadelor. Pe de altă parte, opoziția însemna și escaladarea curajului: pînă unde se putea merge însă evitându-se un deznodământ fatal?

Am citit undeva, în acele momente de cumpănă, că în Polonia opoziția se îndelungă și cu schimbarea denumirii străzilor: noaptea, o mică armată de umbre înlocuia plăcuțele, iar dimineața locuitorii unei străzi aflau cu amuzament că nu mai locuiesc, să zicem, pe Bulevardul Lenin, ci pe Bulevardul Walesa (exemplul e arbitrar, în realitate se revenea la vechile nume istorice ale străzilor). Dincolo de amuzament, efectul psihologic, mai ales acela înregistrat în perioada puterii, era imens. Imaginați-vă de pildă ce s-ar fi întâmplat în București dacă de la o zi la alta Bulevardul Gheorghiu-Dej s-ar fi schimbat vizibil în Bulevardul Brătianu. (Ceva asemănător s-a petrecut totuși la noi: după ce Ceaușescu a anunțat că schimbările vor veni în România când poporul va face pere, undeva niște tineri au agățat pere într-un plop; deja însă timpul nu mai avea răbdare...)

Or, pe când îmi duceam zilele prin Ministerul Culturii, primesc la un moment dat un telefon din partea comisiei de inspecții culturale și Capitalei; cineva îmi vorbește atunci de intenția acestei comisii de a schimba denumirile „compromise” ale străzilor Bucureștiului; perfect de acord, numai că, la o privire mai atentă, se constata că schimbarea necesita nu știu câte milioane de lei, căci odată cu schimbarea numelor de străzi se modificau o sumedenie de alte acte ale instituțiilor, cetățenilor etc.

Întimplarea, trecută în memoria mea în imediata vecinătate a schimbării numelor de străzi în Polonia, îmi are desigur tîlcul ei; care însă nu e neapărat acela că mult mai ușor se rezolvă lucrurile în opoziție...

Spre sfîrșitul iernii, mi-am îngăduit să-l invit pe Adam Michnik la București. A sosit într-un târziu, inteligent și decontractat, obosit și încântat. A fost cazat la „Ambasador”. Seara, am mîncat împreună la restaurantul hotelului, fără să labulim să legăm două cuvinte din pricina muzicii arabo-tigănești urînd la maximum și hipnotizată de dansatoarele care evoluau pe pista de dans, cu bazmale și straie înflorate, violent fardate și anato-mice scâlbime. Adam ne-a părăsit înainte de desert, invitându-ne în camera sa ca să putem sta puțin de vorbă. L-am întrebat acolo dacă era adevărat ceea ce citisem despre el în Carnetele varșoviene ale lui K. Brandys: că era mai tot timpul închis și că, la o înfîlțire din seria „universităților volante” (în Polonia intelectualii

avînd obiceiul de a organiza dezbateri în locuințe particulare, dar nu în secret, ci anunțate din vreme, așa că puterea, la rîndul ei, avea și ea obiceiul de a-și trimite la adresa anunțată trupele de sportivi uteciato-dinamoviste), fusese trecut printr-o ușă cu geam gros, de-a dreptul, iar într-o altă situație, când manifestanții erau pe punctul de a lansa niște forțe „de ordine”, el intervenise și le salvase pe acestea din urmă. Adam mi-a confirmat, adăugînd și alte detalii. Atunci s-a deschis ușa și chelnerul de la room-service ne-a adus ce comandasem; Adam a tresărit violent, lucru remarcabil de interpret, care l-a întrebat de ce s-a speriat; acest reflex m-a salvat deseori în închisoare, a explicat Adam Michnik.

Peste două zile, când trebuia să plec urgent la Varșovia chemat de primul ministru, Adam m-a sunat fiindcă TAROM-ul era în grevă, rugîndu-mă să mă interesez la cabinetul Roman, care trata cu greviștii, fiind va putea zbura spre Varșovia; la cabinetul Roman, am dat peste o voce feminină căreia i-am explicat problema Michnik; cine e Michnik? m-a întrebat vocea; Adam Michnik, am răspuns; bine-bine, a continuat ea, asta am auzit, dar cine e Adam Michnik?

În primele zile ale lunii martie, i-am reînțîm pe Michnik la Budapesta, unde venise să prevină opoziția de pericolul re-credințării naționalismelor în Europa de Est; mi l-a arătat zîmbind pe unul din tovarășii săi, care dormita în cursul dezbaterilor; uită-te la el, e camionagiul.

Potîcnindu-ne limba în consoanele dentale, sîntem încă departe de a concepe în politică decontractarea; tocmai am asistat în Piața Universității la „dialogul” manifestanților-politei — pietroale pe de o parte, trupăit al falangelor cultrate pe de alta (deși care ministrul de Interne ne-a încredințat că este în același timp precuț, neviolent, dar de o fermitate de fier); aceste mișcări bruste îmi evocă potîcnirea dentala de care aminteam și mă gîndesc din nou la Polonia — nu la Solidaritatea de astă dată, ci la miscarea „portocaliilor” care, totuși, n-ar fi fost posibilă fără ea. S-a scris și la noi ceva despre această mișcare, dar nu esențialul, care ține de umor și de inventivitate. Iată un singur exemplu: când se sărbătorea ziua forțelor Ministerului de Interne polonez, portocaliilor au organizat o entuziastă manifestație pro, în care, între altele, au reclamat cu țîrie și instituirea unei sărbători oficiale a turnătorilor, fără de care, se știe, orice minister de Interne cu greu s-ar descurca...

Multă lume m-a întrebat cum de am reușit, în octombrie trecut, să vorbesc la telefon din Iași cu Europa liberă; ignorii au presupus o anumită complezență chiar din partea Securității (ignorii, sau cel obișnuiți cu un altfel de tipic al acestor jocuri); răspunsul minim pe care l-am dat și care rămîne valabil este acesta: am reușit grație unui minim de solidaritate umană și a unui strop de inventivitate.

• Pentru că altfel nu se poate

Mariana Celac

23 august 1988, a zecea zi a grevelor de la Gdansk, a căzut într-o simbătă. Îmi aduc aminte foarte bine de după-amiaza aceea la București. În zi de sîmbătă mare și în calmul de sîmbătă trebuia să rezolv o problemă care a rămas dealtfel rezolvată. Primi-sem pentru câteva ore o casetă cu „Omul de marmură” de Andrzej Wajda și trebuia să găsesc repede nu numai un proprietar de video (lucru rar pe vremea aceea) ci unul în stare să sacrifice o seară de film în familie pentru o proiecție „grea”, „cu probleme” și cu faimă subversivă pe deasupra.

Restul din ceea ce azi mi se pare a fi amintirea acelor zile este sigur un colaj, pe care s-au suprapus vești, imagini, informații, lecturi venite mai târziu. Toate aceste fragmente memorate sînt foarte precise: grilașul foarte înalt, cu garoafe și gladiole albe și roșii uscîndu-se lângă portretele noului papă și reproduceri ale Madonei negre; pasarella; tinerii din serviciul de „ordine și aprovizionare” care inspectau fiecare sticlă care intră în gîntier; intrunirile comitetelor de grevă în jurul meselor lungi, de melamină cafenii, în sedii sindicale cu bustul lui Lenin în colț și un crucifix pe perete; preiași și credincioși în confesiune pe caldarim și prima mesă de duminică la poarta anticărului naval; cuvînte în stranie grafie poloneză. Am aflat repede cum se citește l-ul tăiat de o bară — ca în Walentynowicz sau Solidarność, am învățat ce însemnă abrevierile: MKS, NSZZ, NZS, TS, KPN; am început să identific liderii, în neobisnuitele lor alăturări — Andrzej Gajda, emaciat, cu barba rară și miștile prelungi ale unui El Greco, lider proletar, inițiatorul comitetului de intergrăvă de pe coasta baltă, Jacek Kuron și cel de la KOR, Mazowiecki și clubul intelectualității catolice, Walesa devenit legendar tribun muncitoresc, îndesat, cu mers acadat și vorbă bruscă, și lângă el consilierul Bronisław Geremek, istoric celebrat al victii marginale în Parisul medieval. În timpul grevei — îmi povestea un sociolog polonez răscînt după puțină vreme în București în ultimele schimburi interacademice — s-a bîut foarte puțină vodcă în Polonia iar producția de glume a scăzut cu totul. Lumea își chețuia imaginația și energia verbală pe altceva decât reemanațele și repetitivele bancuri socialiste. Așa că la poarta numărul 2 a anticărului naval din Gdansk aflai — dacă nu o știai — o formulare cu morală explicită intrată în circulație prin 1866: „De ești polonez, te confrunți cu un oprobriu slab pentru că asta se poate; și te confrunți cu un oprobriu puternic pentru că altfel nu se poate”.

Greva de la Gdansk a durat 14 zile, a început la 14 august iar la 28 august 1980 s-au semnat acordurile între sindicatul liber autogovernat Solidarność și guvernul comunist polonez. Cele 21 de puncte ale acordului — „21 TAK” — au introdus în viața societății poloneze sindicatele libere, dreptul la grevă, cererea libertății de expresie, eliberarea prizonierilor, dreptate pentru cei nedreptățiți, informare sinceră asupra situației economice a țării, dialog public cu privire la opțiunile puterii.

Am trăit atunci sentimentul precis, acut ca o durere, că trec prin experiența capitală a victii mele. Cum s-a întâmplat cu toți participanții și alți de mulți observatori, ceea ce se întimpla avea un singur nume: revoluție. Așa s-a întimplat că înfîlțirea privilegiată cu revoluția a fost înfîlțirea cu o mișcare nonviolentă, vehicul al protestului moral și al unei înfîlțite sete de demnitate. O transformare de structură a fost atunci impusă de alianța majorității responsabile, fără a lua cu asalt aparatul de stat, fără a sfărîma structurile puterii, fără a aspira măcar la putere. Și asta în confruntare cu sistemul minorității hotărîte, coeziv la extrem, manipulînd fără nici o restricție violența structurală, atît de subtil încît dezmembrarea lui a părut multora din generația mea o aspirație romantică dacă nu una irațională.

Dar în august 1989 imposibilul s-a produs. Deceniul care a urmat a venit să împlinească ceea ce esențială descătușare.



Creatori de ficțiune, creatori de realitate: Wajda și Walesa



FENOMENUL POLONEZ

• După 10 ani

Sorin Vieru

Dincolo de puternica impresie pe care a produs-o, apariția „Solidarității” n-a avut nici o înfruntare asupra vieții politice în România. Dar consecințele indirecte sînt mari și ele se pot manifesta și în viitor. Fiindcă „Solidaritatea” nu este un capitol închis. În momentul de față ea se află la o răscruce. O parte a destinului Poloniei se află în mîinile „Solidarității”, depinde de inițiativa ei.

Sînt cîteva lucruri de spus în legătură directă sau indirectă cu această mișcare ce a luat ființă acum zece ani, lucruri care privesc și societatea românească. Le voi enumera grăbit. Fiecare dintre ele ar trebui să dea de gîndit.

În prealabil, trebuie să observ că, din păcate, nu cunosc — și mă tem că am dreptul să utilizez pluralul: nu cunoaștem — decît prea puțin istoria „Solidari-

Dar, „Solidaritatea” a reușit să vorbească pentru societatea poloneză în ansamblul ei. Organizația muncitorească a constituit nucleul puternic al coeziunii sociale: intelectuali, țărani, s-au solidarizat între ei și cu sindicatul muncitoresc. Apărarea și afirmarea intereselor economice a constituit punctul de pornire. Dar sindicatul a devenit încă de la început, un centru de raliere politic, un centru de putere și un focar de reînnoire spirituală, respectiv de propagare a unor valori politice și religioase care vertebrază ceea ce în ultimul timp s-a numit „spiritul post-totalitar”.

„Solidaritatea” nu poate fi înțeleasă în afara legăturilor ei cu intelectuali și biserică. În sfera acestor legături intră afinitățile recunoscute, influențele reciproce, colaborarea activă, autonomia de gîndire, independența de acțiune, alianța, solidaritatea manifestată.

Charisma liderului, a lui Lech Walesa, a contribuit la succesul mișcării. Popularitatea lui Walesa, în patria lui și în lumea întreagă nu este întrecută, pesemne, decît de popularitatea altui polonez: Ioan Paul al II-lea.

În pofida autorității uriașe a lui Walesa, asociații și consilierii lui Walesa nu

litate politică cu redutabilul ei adversar și, de nevoie, să se mulțumească cu un rol subaltern în cadrul noii formule a puterii. Trecut în minorat, partidul comunist a supraviețuit totuși și nu este exclus ca luptele obscure dintre conservatorii și reformiștii din interiorul său să ducă, în cele din urmă, la prefacerea radicală a partidului într-un exponent al social-democrației. Deocamdată ar fi prematur să credem că năpîrirea partidului comunist l-ar fi transformat într-o ființă politică de altă specie. Supusă unui „tratament de șoc”, recomandat guvernului polonez de către expertul american Jeffrey Sachs, economia poloneză „năpîrlește” și ea; rezultatul experimentului istoric fără precedent este așteptat cu deosebit interes de către toate țările răsăritene care trebuie să rezolve acum tranziția de la o economie falimentară de tipul unui capitalism de stat de coloratură „socialistă” ultradisciplinată la o economie liberă și prosperă. Rolul „Solidarității” și al diferiților săi lideri în acest proces este complex; se înfruntă diferite tendințe. Nu este prima criză; nu este, desigur, nici ultima. Anul trecut, „Solidaritatea” a obținut, în condiții extrem de dificile, participarea la putere și o

Dacă „Solidaritatea” a știut să promoveze dialogul social, este pentru că o întreagă tradiție istorică, în care experiențele-limită abundă, și o cultură politică central-europeană centrată pe democrație, pluralism, non-violență, au pregătit dialogul. Muncitorimea, intelectualitatea și biserică au știut să rămînă ele însele, conștientizînd totodată interesul comun. Un proces interior de cristalizare a convingerilor, de clarificare a opțiunilor, a procedat, în sinul muncitorimii, al intelectualității laice și al clerului, închegarea triplei alianțe anti-totalitare. O vectorizare precisă, un spor de identitate proprie, de specificitate a fiecărei componente a societății civile poloneze, au constituit antidotul gregarității și pierderii de identitate care amenință adesea mișcările de masă. Pentru ca ele să rămînă populare, dar nu populiste, pentru ca să nu ajungă la chereșul propriilor lor lideri, respectul individualității, preferința pluralismului, readfirmarea continuă a spiritului și angajamentul democratic, anti-totalitar sînt indispensabile. „Solidaritatea” și alte instituții ale societății poloneze au știut, pînă acum, să întrețină acest pluralism. Iată de ce înclinăm să receptăm cu un anumit optimism pînă și vestile care ne parvin asupra unor grave divergențe politice care agită astăzi „Solidaritatea” în interiorul ei și pun în cauză, totodată, relațiile dintre sindicat și guvern. Există certuri bune și există despărțiri bune; preferabile, în orice caz, concordiei care notează calea unor mandarine politice...

O gamă de reacții ale opiniei publice românești la înființarea „Solidarității”, acum zece ani și pe parcurs, gama mergînd de la admirație neprecupetată la ostilitatea tăioasă de tip nomenclurist, s-a întemeiat pe o premiză împărțită: o organizație de tip „Solidaritatea” nu poate fi concepută într-o țară ca România. Motivul principal invocat era caracterul represiv, brutal represiv și subtil represiv, al regimului dicatorial. Dar cauzele sînt mai adînci, după cum reiese cu prisosință în cadrul nou de astăzi. Structurile (lipsa de tradiții), mentalitățile, cultura (lipsa de cultură politică), mențin la un nivel scăzut solidaritatea și dialogul social, o mențin la un nivel la care nu poate să apară o organizație puternică precum „Solidaritatea”. O răspundere deosebită revine potențialilor parteneri și aliați ai „Solidarității” începînd cu intelectuali. În Polonia, lupta de masă a muncitorilor, clericilor, studenților, a altor categorii de intelectuali, împotriva structurilor opresive staliniste și neo-staliniste a început din mult, aproape din prima zi, continuînd nemijlocit lupta împotriva ocupantului nazist. După a patra împărțire a Poloniei, o situație radicalizată a determinat un răspuns la fel de radical. „Solidaritatea” a absorbit tradițiile răscoalei antitariste, ale luptei social-democrației (desi ea însăși o departe de a fi o organizație social-democrație) a vrut să fie și a fost o expresie de vîră a sentimentului de mîndrie națională. Rezistența antinazistă, revolta antistalinistă de la Poznań din octombrie 1956, valul de greve reprimat din 1970, revolta intelectualilor și distanțarea bisericii catolice de statul „popular” — toate acestea s-au prelungit în mișcarea începută la Gdansk.

Nu, opinia publică românească nu s-a înșelat atunci cînd a considerat că „Solidaritatea” nu poate fi exportată în România. În schimb, numeroși opinioniști s-au înșelat amaric atunci cînd, pe parcurs, au considerat că lupta polonezilor este, în fond, zadarnică. „Si ce-au realizat ei, în fond?” mă întreba, acum cîteva ani, o mult respectată prietenă care, între timp, după revoluție, s-a radicalizat pînă într-atît încît ar vrea acum să realizezăm într-un an cît n-a realizat „Solidaritatea” în zece. Ea nu credea că se poate face ceva; acum, nu crede că se poate face ceva mai puțin decît totul. De la „nici acum, nici niciodată”, la „acum — sau niciodată”; frumoasă revoluție! Acum un an altcineva îmi spunea (tocmai în perioada în care formula puterii în Polonia se schimbase): ai să vezi că într-un an „Solidaritatea” se va ruga de comunisti să vină înapoi. N-or să reușească nimic! Alții mîncîto m-a mirat atunci și, bineînțeles, evenimentele ajutînd, mă miră, retrospectiv, și astăzi. În Polonia se poate întîmpla orice, excepțînd un singur lucru: ca „Solidaritatea” și majoritatea poporului polonez să-i roage pe comunisti să revină la putere, fie și numai ca să gireze un cronic faliment.

Căzînda înțînă la Gdansk acum zece ani a rezonat la Varșovia, la Moscova, apoi în celelalte capitale est-europene, la București. Surzi au fost, surzi au rămas cei ce n-au auzit-o.



Trei destine poloneze: Jaruzelski, Walesa, Geremek

tății”, structura, istoricul și etapele ei. Nu știu dacă s-a scris o lucrare decisivă despre „Solidaritatea”; ar trebui să citim și să aflăm mai multe despre ea, ca, de altfel, și despre Polonia. Puținul pe care îl cunoaștem l-am aflat în primul rînd de la posturile străine de radio și din ziare sau reviste. Avem deci o imagine foarte sumară și superficială asupra unui fenomen complex.

Cu toate acestea, evințesente — a cincea esență — a „Solidarității” a fost din capul locului transparentă pentru toată lumea:

● Societatea poloneză a reușit să configureze o alternativă viabilă, crescînd din adîncuri, socialmente și istoricește înrădăcinată, la inacceptabila propunere comunistă. Totul a început, desigur, de la faptul că „Solidaritatea” este o mișcare esențialmente muncitorească, avînd autoritatea politică și morală de a vorbi în numele muncitorimii.

au abdicat niciodată de la prerogativa lor de a gîndi pe cont propriu, de a-și afirma propriul lor punct de vedere. Oameni ca Mazowiecki, Michnik, Kuron, Bujak își păstrează libertatea de gîndire și de acțiune. De aici — divergențe de opinii, conflicte politice, dileme dramatice, în condițiile în care „Solidaritatea” este principala forță de guvernămînt iar Lech Walesa, și-a anunțat intenția de a lupta pentru postul de președinte al statului, adoptînd totodată o poziție critică față de politica guvernului.

Sindicat, mișcare politică și centru de putere înăuntrul căreia s-au conturat, la rîndul lor, mai multe centre potențiale de putere, „Solidaritatea” a promovat cu succes ca principală metodă de rezolvare a conflictelor din Polonia dialogul. Dialogul cu puterea — sprijinul pe dialogul între diferitele componente ale societății civile și înăuntrul mișcării înseși — a reușit să dezamorseze în repetate rînduri conflicte cu uriașe potențiale explozive. Nu toate conflictele s-au rezolvat, de parte de aceasta. Viitorul este încărcat, la rîndul său, de primejdiile explozive. Dar se pare că, din punct de vedere politic, dacă nu și economic, ceea ce a fost mai rău a rămas în urmă.

Obținerea recunoașterii oficiale, a unui statut demn — opera celebrilor acorduri de la Gdansk, de la a căror încheiere se implinesc tocmai zece ani — a constituit un succes remarcabil, o premieră absolută pe plan mondial; pentru prima oară, un partid comunist de guvernămînt și un stat comunist a recunoscut oficial existența unei forțe politice alternative de prim rang, dialogînd efectiv și angajîndu-se să rezolve și în viitor prin dialog problemele în litigiu. În decembrie 1981, angajamentul a fost rupt, lovitură de stat a generalului Jaruzelski acotînd „Solidaritatea” în afara legii. Dar mișcarea a supraviețuit iar dialogul s-a reinchegat treptat, la capătul unei lupte eroice. Regimul comunist s-a prăbușit, nu printr-o explozie populară, ci sub povara propriei sale incapacități de a „gestiona” criza totală — economică, politică, socială și spirituală — în care se găsea aruncată societatea poloneză. Implozia politică a partidului comunist l-a determinat să accepte concesiile majore, să formeze o coa-

victorie electorală zdrobitoare. Ea a mai obținut — și acenată este, cred, performanța sa de vîrf — un larg consens popular în sprijinul unor reforme radicale avînd un cost social extrem de ridicat. Minimalul consens pentru reforme, pe care partidul comunist n-a putut să-l capete, cu nici un preț, a fost realizat pe baza dialogului social animat de sindicatul muncitoresc. La activul acestuia se mai înscrisu, de-a lungul ultimului deceniu, cîteva turnante bine luate, respectiv, evitarea citorva derapaje fatale. Polonia se afla în pragul războiului civil, care putea precede sau putea urma unei aplicări brutale a „doctrinei Brejnev” (doctrina „suveranității limitate”). Funeasta alternativă a fost evitată; moderația, realismul politic, spiritul dialogal au preînlimpinat un colaps istoric. Nu este meritul exclusiv al „Solidarității”, dar aceasta și-a adus contribuția ei absolut indispensabilă.



Michnik, conțestatarul tenace



Papa Ioan Paul al II-lea — o privire spre viitor

ACENTE

Solidarități

ACENTE

• Comunism și misionarism

Dan Pavel

La o sedință de învățămînt politic de sinteză de acum cîțiva ani, o sedință specială, numai pentru ziaristi, cu prezență obligatorie, a fost invitat un cunoscut „comentator” politic. Lucra la televiziune, pare-mi-se, deci în „prima linie” a „frontului ideologic” și se deplasa mereu în străinătate, în suita lui Ceaușescu. Din pricina statutului său special, își lua adesea libertatea de a vorbi cam despre orice în mediile în care era invitat. Bănuiam chiar că avem „mistuncea” de a vorbi liber, pentru a cunoaște mai bine „starea de spirit”. Pe vremea aceea, liderul „Solidarității”, Lech Walesa, tocmai luase premiul Nobel pentru pace, pe care „strategul genial” îl vinase în zadar aștia ani. Bineînțeles că multe întrebări ale ziaristilor, la rîndul lor destul de informați, erau legate de „Solidaritatea” și liderul ei charismatic. „Invitatul” a povestit multe „inedite”, dar, după partea informativă, a urmat inevitabil și o „morală”. Adică, o concluzie din care auditoriul trebuia să rețină criticile la adresa „Solidarității” și a lui Walesa. Paradoxal, invitatul a vrut să demonstreze lipsa de credibilitate a cunoscutei organizații poloneze folosind drept argument un contraargument: faptul că „Solidaritatea” făcea apel la „arsenalul propagandei papistăse, la învechitele lozinci biblice, la ignoranța maselor largi populare, pentru care, așa stîie, Marx a arătat-o — religia este opium, chiar și acum, în epoca revoluției tehnicoștiințifice”. Iar exemplul „cel mai grăitor”, după cum se exprima el, era faptul că la o ceremonie religioasă sau la o aniversare politică, Lech Walesa a purtat în spate o cruce grea, de lemn. A urmat o pledoarie ateistă în „logica” propagandei oficiale din care am înțeles că importanță se acorda la noi combaterii imaginii pe care „Solidaritatea” și-o consolida în lume. Mă amuzam notîndu-mi „figurile” retorice ale distorsionării folosite de vorbitor: de pildă, *Caput canis*, adică folosirea cuvintelor care pot crea o impresie proastă despre adversarul combătut, sau *non habet*, care constă în descoperirea și exacerbarea lipsei unei caracteristici care nici nu și-ar avea rostul în ansamblu sau care este compensată de multitudinea de calități, sau *negare*, adică pur și simplu contestarea tocmai a ceea ce este cineva sau a ceea ce îi este propriu.

M-am gîndit de-atunci adesea la relațiile dintre credința religioasă și disidența politică, dintre religie și mentalitățile colective. Iar în Polonia, unde disidența devenise un fenomen de masă, „Solidaritatea” a știut să confere coerență relațiilor ei cu biserica catolică, anticomunistă prin esență. Liderii „Solidarității” au înțeles că lupta împotriva totalitarismului nu este pur sindicală și nu se poate reduce la coloratura ideologică anticomunistă, ci a oferii maselor populare un suport solid în lupta lor, bazat pe idealuri naționale (împotriva comunismului ca „internațională” a răului) și independență, pe activismul politic al „celor ce muncesc”, transformată de propagandă în mase inerente, și religia catolică, ce rămăsese fidelă principiului că iubirea de Dumnezeu este supremă. Tocmai de aceea, incredibila (pentru noi) activitate în „ilegalitatea” legii marțiale a „Solidarității” putea fi comparată cu cea a creștinilor primitivi, a căror credință era mai trainică decît reprimerea forțelor imperiale și păgine.

De curînd, fiind internat în spital și așteptînd la radiologie, am intrat într-o controversă cu un alt pacient, care susținea că s-a compromis comunismul, deoarece activiștii de partid n-au știut să se poarte ca niște misionari. „Cum adică?”, l-am întrebat. Adică, dacă „predicau” niște valori, comportamente, idei și învățăminte, să nu și le contrazică prin fapte; să se poarte ca misionarii creștini care îi convingeau pe păgîni nu numai prin doctrina profesată, dar mai ales prin modul lor de viață creștinesc, monahal, sfînt. I-am răspuns că nu se putea vorbi de misionarism la comunisti decît, poate metaforic, în ilegalitate, cînd erau înlemniți și yolau sincer să întemeieze o societate dreaptă și fericită, dar că după revoluția bolșevică, după ce comunismul a echivalat cu o doc-

trină criminală, îndreptată împotriva democrației, individului și societății civile, nu se mai punea problema de a considera comunismul ca misionarism. Nu poate fi promovată o doctrină antiumanistă în stil misionar. Cel puțin ca misionarism angelic, nu. Doar ca misionarism satanic: să vrei cu bună știință să practici și să faci răul, promovîndu-l ca model de comportament social. Iar comunismul poate fi definit ca misionarism satanic, activistul său fiind misionar al Satanei (nu puțin au fost cei care l-au identificat pe Lenin, Stalin, Ceaușescu, Mao et company cu Antihristul).

Îmi revine acum în minte imaginea lui Lech Walesa care purta în spate crucea de lemn la procesiune. Și avea dreptate că în lupta sa împotriva comunismului să procedeze cu aceleași mijloace de exorcizare a răului ca în lupta împotriva Satanei. Spre deosebire de activismul comunism, activismul „Solidarității” era un misionarism autentic. Este imposibil să nu faci analogia cu nepuțința constituirii la noi, în perioada dictaturii, a unei opoziții anticomuniste de masă. Iar factorul cel mai agravant a fost pactul pe care Biserica Ortodoxă Română l-a făcut cu statul comunist așu, adică cu forțele malefice, satanice. Dostoievski, vizionarul antisocialist cel mai profund, definea undeva etnicul în mod teologic: cînd un popor își pierde propriile sale noțiuni despre bine și rău, adică religia, el dispăre. În mod in-

evitabil, misionarismul politic al „Solidarității”, atunci cînd regăsea morala și etnicul, le definea în mod religios. Liderii intelectuali ai „Solidarității”, mulți dintre ei „de stînga”, au făcut descoperirea (istorică, dar și teologic-politică, dacă e să ne exprimăm în termenii lui Spinoza) că religia creștină, în particular catolicismul, reprezintă un reazem, imbatabil în lupta împotriva oricărui totalitarism, de extremă stînga (comunismul) sau extremă dreapta (național-socialismul). Împotriva axiomei materialismului dialectic și istoric că religia, ca proces istoric, apare și dispăre pe o anumită treaptă a dezvoltării sociale, ei descopereau capacitatea religiei de a supraviețui comunismului, orînduire considerată a fi „culmea” progresului istoric.

Legătura intimă dintre „Solidaritatea” și creștinism a mai însemnat un cîștig: conștiința faptului că, indiferent de biografia sa politică, o mișcare sindicală nu se poate lipsi de valorile etice ale religiei. Această conștiință l-a dus pe polonezi la concluzia incompatibilității esențiale dintre comunismul ateu și credința creștină. La ea trebuie să ajungem și noi, mai ales cînd dovezile istorice împotriva eșecului comunist sînt tot mai zdrobitoare. Atunci vom avea și noi un Lech Walesa care să poarte în spate o cruce grea, de lemn, și nu lideri atei care participă la procesiuni religioase din rațiuni propagandistico-religioase.

• A început în Polonia...

Dan Oprescu

Inițial, la Santierele navale „V. I. Lenin” din Gdansk, doar două mii de muncitori (dintr-un total de 18 000) au intrat în grevă de solidaritate cu muncitorii alți cîteva mii întreprinderi; aceștia din urmă declaraseră grevă pentru satisfacerea unor interese economice. Sub conducerea electricianului Lech Walesa, numai două mii de muncitori și-au asumat, în vara anului 1980, riscurile solidarității; în acea dată, o asemenea acțiune era deosebit de periculoasă, deoarece amenințarea fizică din partea organelor de reprimere apărea ca iminentă. Dar această minoritate s-a dovedit a exprima nu numai interesele corporatiste ale unor categorii muncitorești, ci și pe cele ale întregii Polonii sătule de deceniele de dictatură așa-zis comunistă.

Ceea ce a uimit, în 1980, autoritățile poloneze (dar și întreaga lume) a fost faptul că o asemenea mișcare s-a transformat rapid într-una populară, dînd dovadă de o înaltă capacitate de mobilizare a întregii populații; la început, nici n-a putut fi vorba despre organizare (aceasta a fost întotdeauna de partea aparatului represiv), ci doar despre mobilizare, ceea ce presupune un grad ridicat de nemulțumiri esențiale (constientizate sau nu), aparținînd unor felurite straturi sociale și cuprînzînd un număr semnificativ de oameni. Desigur, în cazul polonez nu poate fi neglijat rolul intelectualilor grupați în KOR pentru mobilizarea muncitorilor în vederea preferențelor sociale, după cum rolul bisericii catolice se cuvine înțeles în întreaga sa complexitate istorică; veritabilele proto-miscări populare au funcționat și înainte de 1980-1981, dar ele erau îndeobște formate din intelectuali și aveau un comportament preponderent elitist (de pildă, erau respinși consecvent numeroși membri ai opoziției democratice, preferîndu-se tactica de tip „Iosif al doilea”). Din 1981, în Polonia, mișcarea morală și politică a Solidarității și-a impus ceea ce Adam Michnik a numit autolimitarea, spre a deveni și eficientă în plan social-politic; în Ungaria, același lucru a fost susținut de Kis János, în importantul său articol intitulat *Limitarea posibilităților*. Spre deosebire de România, în Polonia și Ungaria s-a reușit crearea, la toate nivelele, a unor structuri alternative; îndeosebi în Polonia, capacitatea de a realiza unificarea tuturor forțelor muncitorești, tărănești, intelectuale etc. a fost deosebit de înaltă — iar aceasta s-a putut face datorită funcționării unor elemente ale societății civile, care au profitat de relaxarea reprimării directe pentru a-și afirma interesele.

Alt în Ungaria (Kis, Benre, Bibó ș.a.), cit și în Polonia (Michnik și Kuron) a fost adoptată strategia „revoluției autolimitate”, inițial de teama unor noi intervenții militare sovietice; în esență, această strategie consta în refuzul de a se adresa regimului (deținătorilor puterii politice) pentru reforme, făcînd însă apel la elementele societății civile care, după propriile-i puteri, trebuie să forțeze regimul să cedeze. Renunțarea la „soluția revoluționară” (i.e. respingerea modelului francez, rusesc sau chinez) a fost însoțită de cultivarea insistență a ideii unei societăți civile, separate de stat. Succesul Programului KOR (societate civilă versus stat, autolimitare etc.) a fost foarte mare, însă evoluțiile din anii 1980-1981 au demonstrat că acest program nu se potrivește cu realitatea, iar ideea autolimitării a apărut ca inadecvată, pentru că s-a vădit că societatea poate fi controlată (ba chiar manipulată), fără exercitarea violenței, de către conducerea de partid și de stat. A devenit tot mai limpede că este nevoie să se coopereze cu statul, în condițiile în care a avut loc o netă polarizare („noi” împotriva „lor”), iar toată lumea era de acord că organismele precum Solidaritatea controlau simbolurile sociale, deținînd practic necunoscutele supremații morale în societatea poloneză.

Puterea a căutat să legitimizeze în Polonia instaurarea legii marțiale (1981) prin-



Peisaj polonez, după bătălie



FENOMENUL POLONEZ

tr-o lozincă binecunoscută românilor: „Altfel vin rușii!”, dintr-o perspectivă sovietic-broșnică, legea martială n-a fost ceva prea grozav, mai ales dacă se face comparație cu Ungaria (1956) sau Cehoslovacia (1968). În 1981, reprimarea a fost mult mai moderată, căci era întreprinsă de armata poloneză, la ordinele liderilor polonezi; după 1982, o serie de reforme (nu numai economice) de tip kadarist au avut darul de a stabili pentru o vreme regimul legii martiale. Au apărut noile privilegii — întâi pentru nomenclatură, dar curând și pentru elita intelectuală mai conștientă, de talia regizorului Andrei Wajda — care, la fel ca în Ungaria, au fost determinate de spațiile social-economice lăuate libere de stat, în măsura în care puterea a fost constrânsă să se concentreze pe mai puține arși pentru a menține controlul general al situației. Pașaportele nu mai erau o problemă, dar, din motive financiare, nu toată lumea era în stare să plece în mod civilizat în străinătate: din cauza lipsurilor de tot felul din țara lor, turisții polonezi ajung să fie conștienți, până și în România, pentru activități de vânzare-cumpărare ilicite.

După 1985 (un an care coincide cu venirea la putere în U.R.S.S. a lui Mihail Gorbaciov), se încearcă o nouă înăsprire a situației: de pildă, statul vrea să controleze hirtis și tipografiile. Cu toate acestea, unele zădărnici și reviste rusești să simină independență (și, deci, crizele de putere), iar sindicatele oficiale nu tot mai mult tendința să iasă de sub tutela partidului. „Duplicarea societății” atinge un înalt grad de dezvoltare: vor exista, asadar, structuri sociale controlate de stat, precum și altele care, depinzând de stat într-un fel sau altul, se „independențiază”. În economie, antreprenorii particulari capătă garanții legale; de mare însemnătate este activitatea băncilor (care rămân sub strictul control al celor mai conservatoare elemente ale vechii nomenclaturi, chiar și după alegerea din toamna anului 1989, deoarece poate fi blocată astfel dezvoltarea explozivă a societății civile.

Doi categorii de intelectuali vor promea asupra regiunii: (1) așa-numita „intelectualitate tehnică” (precum și economică), care au fost regiunii să-și reformuleze politica economică, și (2) intelectualitatea populistă (formată, în cea mai mare parte, din scriitorii), a cărei președinție era una preponderent „moral-lică”. Totul devine stimul: legalitatea, plata, ideologia etc. — până și denunțul (dacă cineva vorbea prea de tot de rău regimul, se spunea că ar fi fost beat...). În același timp cu creșterea oricărei autorități oficiale după 1981 (frenet, unica lor legitimitate deriva acum din formula „Altfel vin rușii!”) își vor face apariția o seamă de coalițe ce putuseră fi înținute până atunci în stare de latență: întâi dic-

tatura nemijlocită, iar apoi biserica și cercurile disidente au fost un fel de umbrelă socială, făcând ca unele contradicții launtrice, proprii Poloniei, să stagneze; după 1980 — creșterea Solidarității — și mai ales de la jumătatea anilor '80, aceste conflicte ies la iveală, ele fiind, în esență, determinate de problemele ridicate de existența anumitor minorități (naționale, politice, religioase — dar și sexuale etc.). Dilema politică ar putea fi exprimată în acest sens prin „dihotomia (1) drepturi pentru individ (prevăzute în Declarațiile drepturilor omului, în documentul final al C.S.C.E. etc.) sau (2) drepturi pentru colectivități: din această dilemă nu s-a putut ieși nici după criza multiplă din vara anului 1989.

Actualmente este împede că s-a intrat într-o nouă etapă, mai complicată, în care distincțiile inițiale dintre „băieții buni” și „băieții răi”, dintre „noi” și „ei” s-au estompat. Cu puțină vreme în urmă, Lech Wałęsa părea să fie (și chiar era) simbolul unității poloneze împotriva „lor”; astăzi, el este favorabil unei diviziuni a Solidarității și și-a anunțat intenția de a-1 lua lui Jaruzelski fotoliul prezidențial. Cât despre această fosilă, el se asemănă anumitor personaje dintr-o tragedie elină, care — precum Cassandra — își cunoaște soarta și își pot anticiipa prăbușirea, dar își urmează neclăburișt calea, ce trebuie să-1 ducă cu necesitate la grupa de gunoi a istoriei.

• Un caz de invidiat

József D. Lőrincz

Stimați domni,

Vă trimis alăturat textul pe care l-am promis.

După cum veți vedea, nu e o analiză, ci o prezentare schematică a unei problematice nu numai largi dar și delicate. Până acum nu a fost la iveală faptul că băștina nu e științific, ci ideologică. Această afirmație ar putea să genereze anumite reacții. În acest caz nu stiu în ce măsură ar fi revizit 22 local ideal pentru o polemă referitoare la demitologizarea conștiinței ungarilor din România. Și totuși, consider că aceste probleme trebuie prezentate și publicului român. Care, de fapt, are multe probleme asemănătoare.

Poate că nu e prea înțeles, dar eu totuși recunosc: informațiile mele referitoare la mișcarea Solidaritatea, la Wałęsa, Michnik, Kuroń etc. au fost și sînt lacunare. Se referă numai la suprafața evenimentelor, nicicum la profunzimile „adînci” sau — „înalte”. Așa că de interpretarea, analiza evenimentelor poloneze nu aș fi fost — și nu sînt — în stare. Personajele erau niște simboluri care aveau foarte vagi legături cu lumea mea. De aceea, eu un tic nervos tipic pentru un provincial am încercat să-mi găsesc puncte de sprijin pornind de la problemele „de acasă”.

Întrebarea-cheie referitoare la Solidaritatea era următoarea: cum s-a ajuns la situația fericită în care un sindical ce se constituie și funcționează după regulile societății civile și o intelectualitate de fapt nepopolizată se înțînesc. Este — adică a fost — un caz de invidiat. La noi așa ceva nu avea cum să se întîmple. Voi încerca să prezint cauzele acestei nerezuite și modul în care se pune azi în cultura maghiară de nici problema societății civile și a rolului pe care îl joacă intelectualitatea în activitatea ei.

Execul se datorează în mod paradoxal faptului că rolul, normele, valorile intelectualului sînt preserise de o ideologie populistă. Aceasta se bazează pe trei elemente fundamentale:

1. Respingerea față de tradiție. Menținerea identității etnice, rezistența la asimilare a dus la o supralicitare a tot ce e legat de valori tradiționale, „perene” „autentice”. Acesta se atasează în primul rînd de produsele folclorice și de istorie, cu personalitățile, situațiile ei care dobîndesc valoare simbolică. Numai adăpîndu-ne la acest „săvîr curat”, autohton, putem crea valori culturale universale.

2. Comunitatea este singura capabilă să garanteze perpetuarea tradiției. Astfel, ea înalță dintr-o valoare supremă. Eu ca intelectual maghiar aparțin de comunitatea denumită „popor”, care poate însemna sau „jărăkime”, sau un fel de „asociație involuntară a tuturor celor ce-sînt maghiari”. Deoarece comunitatea rurală s-a putut menține prin vitregiile istoriei datorită structurii ei specifice, modelul ei este cel ce trebuie să-1 dat de înțînerea minorității maghiare. Potrivit acestei idei, noi am fi o abste de vreo 2 milioane de oameni.

3. Intelectualul trebuie să fie liderul comunității. În limbajul eufemistic curent: „intelectualul servește poporul”. El rămîne dar în același timp și educă. „El oferă rîndele activității sale de cunoaștere”. Într-o lume ostilă și în mare măsură necunoscută el oferă sfaturi înțelepte. Și, ca un gest de sacrificiu suprem, se integrează în structurile de putere pentru a-1 putea reprezenta mai eficient interesele.

Cele trei elemente se sprijină reciproc, constituind o structură foarte solidă, poate cea mai elaborată și vehiculată din tot ansamblul „strategiei supraviețuirii” formulate pentru minoritatea maghiară. Neavînd spațiu pentru o analiză aprofundată, a trebuit să ne mulțumim cu o prezentare sumară. Modelul a fost atacat în toate elementele sale, dar pe noi acum ne interesează numai ipostaza de reprezentant.

Dacă facem abstracție de poezii populare și de blide, intelectualul stie foarte puțin despre „popor” și cultura lui. Acestea sînt noțiuni inventate de el și folosite în propriul său interes. De fapt, funcția intelectualului integrat în sistem este de a traduce, de a face acceptabile imaginile despre lume ale puterii și nu reprezentarea intereselor „poporului”. Interese despre care are cunoștințe foarte vagi și le consideră legitime numai dacă nu sînt în conflict cu ale lui. Atomizarea cauzată de sistemul totalitar face în continuare dificilă formarea societății civile care ar putea articula anumite interese, valori. Acestea fiind inexistent, necunoașterea lor pare justificată. Mai mult, ar fi nevoie de lideri de nădejde care ar elabora valorile, interesele acestei mase amare de care se simt alți de lași. Au apărut, potrivit acestei idei, o serie de programe, comunicate, rezoluții, apeluri etc. Și, bineînțeles, o serie de uniuni, organizații, comisii, partide etc. Instituții tip umbrelă care chipurile ar încerca organizarea societății civile. De auz în jos. Lăsînd la o parte faptul că acest lucru e imposibil, nici nu s-a făcut nimic în acest sens. Contactul conducătorilor cu „membrii” este practic nul. În concluzie: inexistența societății civile este pretextul pentru asumarea rolului de reprezentant de „emanație”.

Atacurile recente tindese exact pretextul. Germenii societății civile există la nivelul activităților cotidiene, în cadrul cărora se formează în mod spontan relații de cooperare, metode de rezolvare a conflictelor, se elaborează și se perpetuează valori, interese, modele de viață etc. Vista, limbajul de zi cu zi este de fapt foarte departe de simbolurile, miturile, tradițiile ideologice vehiculate în activitatea, în limbajul politic dominant. Deci, acesta din urmă nu poate duce în nici un fel la apariția societății civile. Accelerarea procesului ei de cristalizare, în condițiile în care nu există o clasă de mijloc, pare a fi animarea societății, prin contactul direct al intelectualilor cu alte categorii sociale.

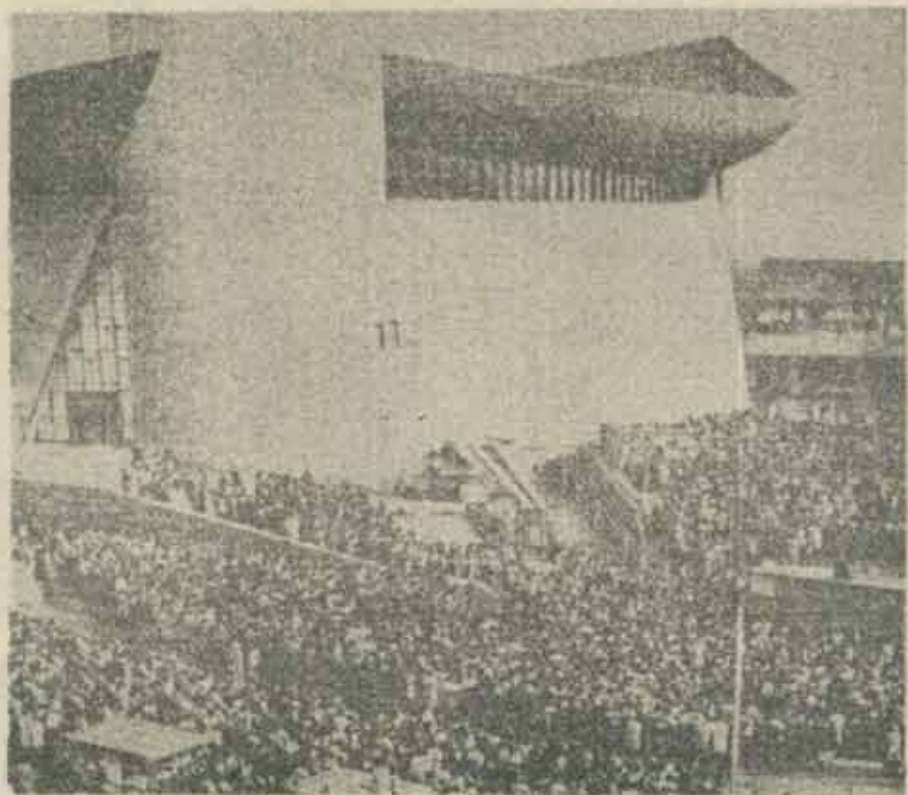
O întrebare totuși rămîne. În ce măsură se poate genera o societate civilă care ar milita, ar acționa în conformitate cu niște valori — istoric cel puțin — elaborate de burghezie, dacă nu există o clasă de mijloc?

„SOLIDARITATEA” 1980 — 1990

(Urmare din pag. 3)

acordul guvernului, care nu cedase exigențelor de creștere a salariilor.

Începînd din primăvara lui 1980, în simul mișcării „Solidaritatea”, oval înainte unanimă, s-au intensificat controversele privitoare la întîzierarea reformelor și problema cadrelor proprii Centrului Democraticecrist de frații Jaruzelski și Lech Kaczyński (actualmente principalii colaboratori ai lui Wałęsa) a curut accelerarea schimbărilor, care vor a fi garantate de un președinte acceptat și puternic (generalul Jaruzelski, ales în urma acordurilor, este încă președinte). În toamna 1980 Lech Wałęsa ar deveni noul președinte. Mediile grupate în jurul Clubului Parlamentar Cetățenesc (OKP), al Gazeta Wyborcza (Gazetei Electorale) și de asemenea, se pare, în jurul sferei guvernamentale, se opun acestei idei. Cu toate că la 27 noi participarea la alegeri n-a depășit 42%, alegerile pentru instituții cu autogestione, cistigate de comitetele cetățenesc ale „Solidarității” nu au înțînut ei, dimpotrivă, au intensificat conflictul. Într-un mod autoritar, Wałęsa a trecut la schimbări personale în interierul Comitetului Cetățenesc principal



15 mai 1977. O manifestație la Nowa Huta, sub conducerea arhiepiscopului de Cracovia, Karol Wojtyła — viitorul Papă Ioan Paul al II-lea — ca protest pentru moartea „misterioasă” a studentului contestatar Stanislaw Pyjas

(secretarul H. Wujec), dar multe comitete din întreaga țară au început să se elibereze de tutela președintelui „Solidarității”. Situația pare să evolueze spre diviziuni politice accentuate. În afară de Wałęsa, care este pe cale să creeze premiile „partidului său prezidențial” rolurile principale în aceste evenimente sînt jucate de primul ministru Tadeusz Mazowiecki, președintele OKP Bronisław Geremek, și redactorul șef al Gazeta Wyborcza, Adam Michnik. Cel trei oameni politici se pronunță pentru apropierea datei alegerilor parlamentare, care vor fi organizate în primăvara lui 1991 (încestă amănare figurează în hotărîrea celui de al doilea Congres al „Solidarității” din aprilie 1990). Pînă la această dată, parlamentul actual va trebui să voteze o nouă constituție în care din nou vor fi desemnate atribuțiile președintelui (nu se știe dacă la fel de extinse, înțînindu-se și asupra parlamentului, ca cele ale actualului președinte).

Se pare că mișcarea, unanimă pînă de curînd, se va împărți în mai multe curente politice distincte, lăsînd sindicalul „Solidaritatea” pe poziții strict sindicale. Faptul că acum ei numără abia 2 milioane de membri poate soca astăzi, dacă se face comparația cu cei 10 milioane de membri de acum 10 ani. Trebuie totuși luat în considerare faptul că numeroși simpatizanți și activiști au abandonat cotele sindicale, în favoarea celei politice. Aceste diviziuni nu vor exercita (de pare) o influență nefastă asupra dezvoltării linerei democrației poloneze ci o vor accelera, eidicînd nivelul general al culturii politice a societății.

● A.K. — două litere știute de orice polonez

● G.A.: Intilnirea dintre două culturi se datorează întotdeauna unui om. Unor oameni. Pentru literatura română un astfel de om este Danuta Bienkowska, scriitoare cunoscută și apreciată în Polonia, care a tradus peste 50 de cărți românești importante (ale lui G. Călinescu, Ion Marin Sadoveanu, Marin Sorescu, Al. Ivasiuc ș.a.) în limba polonă. Danuta Bienkowska cunoaște România de peste o jumătate de secol. Cînd ați venit pentru prima oară în România?

● D.B.: În septembrie 1939. Tatăl meu a venit și el, dar împreună cu Guvernul, pentru că avea atunci o funcție importantă în Ministerul Agriculturii. Pe urmă tatăl meu s-a dus la Constanța, exista o asociație americană care îi ajuta pe polonezi să treacă cu vapoarele în Franța, el a lucrat acolo, apoi a plecat prin Turcia, a luptat în Africa, în cadrul armatei engleze, pe urmă la Monte Casino, în Italia. După război a rămas la Londra. N-a putut să se mai înapoieze în țară, prietenii lui care s-au reintors în Polonia au fost arestați și închisi. Eu l-am văzut în 1948, cînd am fost trimisă la un curs de pediatrie socială, mai tîrziu, cînd a fost posibil, m-am mai dus la el, la Londra. El a vizitat Polonia o singură dată, după război. S-a întors într-o cutie de lemn. A fost incinerat și așa s-a întors în patrie.

● G.A.: Și mama?

● D.B.: Mama a fost în Armia Krajova, A.K. — două litere pe care orice polonez le știe. Înseamnă Mișcarea de Rezistență, cea care a făcut și insurecția din Varșovia. Mama a fost omorîtă de nemți în timpul insurecției. Eu m-am grăbit să mă întorc cît mai repede după război în Polonia, crezînd că măcar pe dînsa o s-o găsească. Dar am rămas absolut singură, majoritatea familiei mele fusese, o parte ucisă pe loc de ruși, o parte dusă în Siberia, unde au rămas mulți ani. O mătușă a mea s-a întors în 1958, după 18 ani. Eu terminasem medicina în România. Făcusem doi ani în Polonia, dar în România am fost destul de repede înscrisă în anul III. Am locuit la un cămin de fete creștine, anglicane. Era un cămin bun, acolo am învățat să vorbesc limba română; fusese făcut în timpul primului război, de regina Maria. S-au purtat toți foarte frumoși, nu numai cu mine, ci cu toți polonezii. Erau mulți polonezi care veniseră cu copiii, și fiindcă nu cunoșteau limba română, și era păcat să rămîna copiii fără școală, la Craiova, la Slatina, unde se aflau mai mulți polonezi, s-au făcut școli. Mulți studenți au continuat, ca și mine, studiile aici. De exemplu domnul Wislocki, un dirijor și compozitor polonez, destul de renumit în Europa, și-a făcut studiile aici. Din păcate, însă, pe atunci nu exista încă o înțelegere între România și Polonia pentru echivalarea diplomelor de medic și, cînd m-am întors în Polonia am putut doar să lucrez fără diplomă cinci ani. Ar fi trebuit să îmi mai dau toate examenele încă odată, ceea ce pentru mine era imposibil. Mă căsătorisem între timp, soțul meu fusese înainte de război procuror al Curții Supreme, de aceea nu găsea de lucru, și încă era bine că nu fusese arestat. Mi-am întreținut singură familia și cînd n-am mai putut să lucrez ca medic, am început să scriu. Nu a fost o vocație, făceam mai înții lucruri mărunte, ca să câștig bani. Era, cum s-ar zice, o a doua meserie. Era după 1948, începuseră arestările, și eu, din pricina părinților, aveam o situație proastă: tatăl în străinătate, mama moartă în insurecție...

● G.A.: Aceasta mi se pare eroism, nu vîin.

● D.B.: Nu. Pînă acum trei-patru ani, ba chiar pînă acum un an, cei din Armia Krajova încă erau prost văzuți. După război fuseseră arestați, chiar omorîți...

● G.A.: Cum se argumenta?

● D.B.: Se spunea că au fost spioni și slugi ale imperialismului. Armia Krajova a fost o formație anticomunistă.

● Cordialitate sau egalitarism

● G.A.: Era o diferență de mentalități și comportamente între studenții din România și cei din Polonia în 1939?

● D.B.: Eu studiasem la Poznań,

unde era mai multă disciplină, și relațiile între oameni mai rigide. Aici am fost primită foarte cordial și relațiile cred că erau mai cordiale. Dintr-o dată am avut o mulțime de prieteni care vroiau să mă învețe limba română, existau gesturi foarte frumoase, de exemplu unul dintre băieții îmi aducea în fiecare zi un buchetel de flori, ca să le învăț numele. Se făceau glume: el, Gicu, azi nu i-ai adus nimic fetei? Pe atunci erau în piața de flori țigănci cu coșuri enorme de flori, era ceva foarte frumos. Mergeam mult pe munte cu colegii mei, băieții tineri și săraci, mi-amintesc că am mers odată cu trei perechi de bocanci pentru cinci persoane. Făceam cu schimbul, pe rînd. Nu aveam bani pentru cabană, stăteam lângă foc noaptea — aici frigea, aici era frig. Erau niște excursii foarte plăcute, pline de o prietenie care poate astăzi e mai greu de găsit. Sigur, erau și fii de profesori, fii de doctori care nu se întrebneau cu noi. De exemplu, cînd am dat examenul de externat și de internat și locuam la spital, fiica profesorului, o fată frumoasă și elegantă, se purta foarte frumos cu mine dar nu puteam să ne invităm reciproc. Așa ceva era exclus. El se aflau la o mare distanță de noi, care eram săraci, și câștigam destul de greu cu o injecție, cu ceva...

● G.A.: În Polonia nu era la fel? Exista un spirit mai egalitarist?

● D.B.: Nu era tot așa. Cine intra la facultate, se afla dintr-o dată într-o societate aproape uniformă. Egală. Iar la noi, la Poznań, unde se aflau foarte mulți fii de țărani, ei chiar erau privilegiați. Profesorii țineau să aibă toate posibilitățile ca să facă o carieră științifică, medicală. Poate tocmai pentru că și mulți dintre profesorii noștri ieșiseră din rîndul țărănilor. Aici, în România, după facultate am stat la țară un timp, într-un mic spital, între Bacău și Roman. N-am făcut mare lucru acolo, eram prea tînără și prea puțin pregătită pentru asta. Un spital de 60 de paturi nu avea electricitate, nu avea apă curentă, eram singurul medic, aveam ca ajutor o moașă și doi agenți sanitari — unul din războiul trecut, încă, și care nu credea că există microbi. Trebuia să primesc bolnavii din regiune, și să am grijă și de prizonierii ruși, care se aflau pe diferite moșii. Poate pe moșii era o situație mai bună decît în lagăr, totuși trăiau îngrozitor: erau plini de păduchi, cred că mincau foarte prost, nu aveau timp să se spele. Locuiau în niște barăci unde se aflau numai paturi de scinduri, și, peste scindură, o papură deja murdară. Eu rugam ca duminică să nu se mai ducă la biserică, să fie lăsați să se spele. Era o perioadă foarte grea atunci — anul

Frumusețea, orgoliul și povara unicității

O CONVORBIRE CU DANUTA BIENKOWSKA

● Diplomă de medic obținută în România. De veghe la maternitatea „Steaua” de 4 aprilie 1944 ● „Vina” de a fi făcut parte din Armia Krajova ● Lumea — spirit de solidaritate ● O ură veche, în vîrstă de secole ● Particularitățile rapoanelor și evrei ● Înainte de război, între un savant român și un savant polonez ● Deși s-au făcut imprumuturi mari, reinnoirea tehnologiei s-a făcut foarte degrabă de sărăcie prin misionariat ● Dacă ai de ales între o revistă și o tranșă ● Ce impact au declarațiile intelectualiste ale lui Walesa asupra populației ●

1943. Sîrșitul războiului. Cînd frontul s-a apropiat, m-am întors în București și un timp am lucrat la Spitalul Brîncovenesc. Era poate cel mai prost utilitat, n-avea medicamente, bolnavii erau săraci. După aceea am lucrat la maternitatea „Steaua”; acolo m-au prins bombardamentele din 4 aprilie. Știti, la maternitate evenimentele nu pot fi oprite, nu aveam lumină, nu aveam apă, dar femeile nașteau și în timpul acestui bombardament îngrozitor. A-

proape de spital era un adăpost săpat în pămînt. Acolo au fost omorîți toți cei ce se refugiaseră înăuntru, pentru că bomba căzuse peste adăpost. Nu vă amintiți, desigur, dar aceste bombardamente anglo-americane, venite din Italia, erau îngrozitoare. Covor de bombe: adică un cartier era bombardat mărunt, pisat, loc lângă loc. Și cum „Steaua” era lângă Gara de Nord, au fost foarte mulți morți. Pe noi, pe doctori, ne-au chemat să facem de gardă

lîngă cadavrele să le recunoașcă și să le îngrijească pînă atunci nu magini. Iar cînd n-ia, m-am simțit că aveam posibilitatea să simțeam necesitatea să m-am dus la cîrat totuși cîțiv

● Alte Katyn

● D.B.: În cu soțul meu l-au arestat, multe ai Armiei Krajova fie deportați în întors după '56 au primit și drepturi de sp validitate), dar tui le primiseră împreună care veniseră d trăiseră în lagă vole să intre în gerea Stalin-Chi fi în armată d oarecum liber, ților.

● G.A.: Un ziei „Tudor Vla

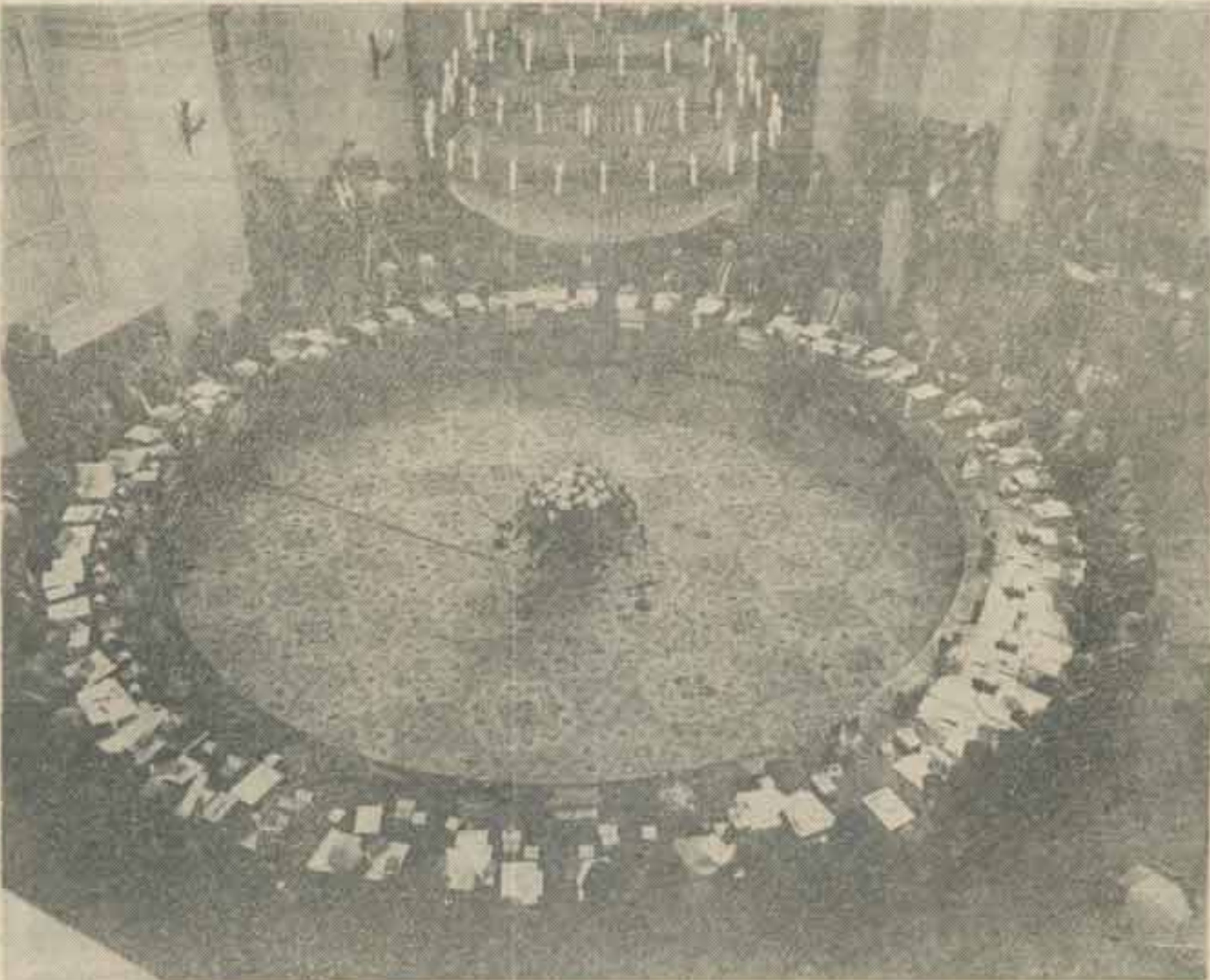
● D.B.: D fuseseră duși și puteau merge în dîntre cele tîne tat, sărăcele, l seseră duși în kand și au t atroce.

● G.A.: Din portati?

● D.B.: Pe Dealtfel ați auz s-au mai desco mănătoare, în Kiev. În septem mări. Rușii nu vor să facă.

● G.A.: Al populație civilă

● D.B.: Nu co și la Katyn, parte din armat pe teritoriul pōl septembrie au nostru și pe toți i-au luat. Nu er război, pentru c de neagresiune.



Convorbirile dintre Solidaritatea și reprezentanții guvernului (6 februarie — 5 aprilie 1988) — o masă rotundă care n-a devenit un cerc vicios



REALIZATĂ DE GABRIELA ADAMEȘTEANU

in funesta și
ducată într-un
război, pentru că
existau dife-
rețe prost ● A te
alegi frânzea

de care lumea venea
Pentru mine, aceasta
războiului, pentru că
avusesem astfel de i-
m-am întors în Polo-
foarte prost. În Româ-
aveam prieteni, mă
5, pe când acolo... Așa
Wroclaw, unde am lu-
ani în spital.

1948, când m-am mutat
Varșovia erau multe
procese, mulți membri
au fost fie omorâți,
Rusia, de unde s-au
Acum sînt reabilitați,
ături de combatanți
bilizare, pensii de in-
atunci aceste drept-
doar cel care lupta
armata sovietică. Cel
Rusia în Polonia. Ei
pînă cînd li s-a dat
armată, după înțele-
chill. Era mai bine să
it în lagăr, nu? Erai
luptei și contra nem-

de variații a divi-
mirescu”?
Numai că în Rusia
copii, și femeii; ei nu
armată. Tatuși, o parte
au intrat și au lupta-
mulți polonezi fu-
zahstan, la Samar-
it acolo în condiții

cauză fuseseră de-
nu că erau polonezi,
de Katyn, nu? Acum,
it două cimitire ase-
craina, aproape de
le se vor face exhu-
relau, dar ucrainenii
a fost omorîți și

ul Ribbentrop-Molotov, tratatul de
neagresiune n-a mai avut nici o im-
portanță, aliferii și soldații au fost
luați acolo, și voi de capul lor! Ofi-
terii au fost omorîți, iar soldații au
trăit în lagăr, în condiții îngrozitoare.
De aceea, cînd au putut să facă în
armata rusă un corp polonez l-au făcut.
● G.A.: Cînd am fost, acum 11 ani
pentru prima oară în Polonia, îmi a-
mintesc că mi s-a povestit cum armata
sovietică se afla lângă Varșovia cînd
a început insurecția și a stat și a aște-
ptat să fie înăbușită, și doar după
aceea au intrat. Și îmi omintesc un
film al lui Wajda...

● D.B.: Da. Canalul. Este din
timpul insurecției din Varșovia. Iar
membrii Armiei Krajowa, dacă reuși-
seră să scape din lagărul german (și
femeii au fost internate, s-au făcut și
experiențe pe ele) au fost pe urmă
arestați, omorîți. Cînd eram la Wroclaw,
mulți prieteni ai mei au fost luați și
duși în Ural la minele de cărbuni, unde
au lucrat cîțiva ani. Pentru că făcu-
seră parte din Armia Krajowa. Unii e-
rau omorîți pe loc, se făceau procese
sumare, mai ales la țară, în localită-
țile mici. Venea Siguranța noastră.

● G.A.: Poliția era alcătuită din
polonezi?

● D.B.: Da, din polonezi. Cînea-
dă mai venea și cite un ofiter rus
ori un polonez din teritoriul rusec.
Totuși erau în uniforme poloneze, asta
era îngrozitor. Acum se dau la tele-
vizor multe informații despre acele o-
moruri, chiar masacre. De pildă, un
sat întreg despre care se știa că în
timpul războiului făcea parte din Armia
Krajowa și a luptat cu nemții, după
război au venit aștia — să le zicem ei
noștri — și l-au omorît pe toți.

● G.A.: Nu înțeleg bine de ce. A
fost și o diferență de ideologii?

● D.B.: Nu, era foarte simplu.
Cînd a venit Armata Roșie, împreună
cu polonezii care erau formați aparte
(totuși aparțineau Armatei Roșii care
mergea spre Berlin) cum ajungeau în-
tr-o localitate, puneau la conducere
oamenii lor, iar cei din Armia Krajowa
uneori se apărau, uneori erau impo-
triviți. Grupuri de soldați A.K. mai lupta-
u ca partizani. Locuiau undeva prin
păduți și noaptea, încă luptau. A du-
rat vreo doi-trei ani, nu se știe prea
bine cit, pentru că lumea era înfri-
coșată. În orice caz, prin '53 s-a com-
terminat.

● G.A.: După ce a murit Stalin?

● D.B.: Trăptat, trăptat. Cit timp
poți să stai într-o pădure? Fără mu-
niție?

● G.A.: Cîți polonezi au murit din
cauza războiului?

● D.B.: E greu de spus exact
cîți. Se vorbește de cinci milioane de
oameni. Varșovia a fost distrusă a-
proape total. Pentru că războiul n-a
incetat în Polonia. Imediat după sep-
tembrie 1939, oamenii au început să se
organizeze pentru acte de terorism; se
aruncau paduri în aer, se omorau

nemți. Lupte de gherilă. Dar cel mai
important lucru a fost cu școlile. Nem-
ții nu permisese să fie nici un fel
de școli, în afara celor primare și a
școlilor de meserii. Nici licee, nici fa-
cultăți, nimic. Și totuși au existat licee,
s-au dat bacalaureate. Clandestine. În
caze particulare. Există politehnică, me-
dicină. Am avut de-a face cu oameni
care își terminaseră studiile în timpul
ocupatiei și știau mai bine decît cel
care studiaseră normal. Pentru că
dacă îți risți viața pentru învățatură,
ii dai alt preț. Pentru că dacă erai
prins, erai pedepsit cu moartea.

● G.A.: Studiul se pedepsea cu
moartea?

● D.B.: Da. Cei care organizau
studiul. Tat A.K. ajuta să se organi-
zeze, iar lumea era educată într-un
spirit de solidaritate, era unită, și asta
a contat foarte mult. Era oprită și mu-
zica: nu aveai voie să cânti Chopin.
Se ardeau bibliotecile.

De ce n-a ars B.C.U. din Varșovia

● D.B.: Uite cum a fost cu bi-
blioteca universitară din Varșovia.
Înainte de război a existat un acoperi-
ș foarte modern, de sticlă și aluminiu,
care n-ar fi rezistat, bineînțeles, la
prima bombă incendiară. Biblioteca
sub nemți fusese închisă, era pus un
soldat să supravegheze, vroia ca să
ia cărțile mai interesante în Germania,
dar nu au mai apucat. Dar s-au găsit
oameni care, chiar sub poza nemților,
au construit un acoperiș dedesubtul
primului și, într-adevăr, în timpul in-
surecției, biblioteca n-a ars. Chiar un
prieten al meu, un scriitor, care nu
mai trăiește acum, a lucrat acolo. Ve-
deți cit de bine erau organizați și cit
de bine se păstrau tăinele, dacă au
fost posibile astfel de lucrări. Sau de
pildă Palatul Regal: a fost ars de
nemți și dărîmat pînă la temelie, însă
cei care au lucrat acolo au scos bu-
căți mici, resturi, le-au ascuns și acum
Palatul Regal are anumite părți re-
construite (de pildă, un mozaic din
care rămăsese o bucățică, structura,
la fel) datorită celor ce munciseră a-
colo. Există spiritul național, în cel mai
bun sens al cuvîntului, care a apărut
și la cîțiva ani după așa-zisa elibe-
rare rusească și a permis grija pentru
patrimoniul național și reconstruirea
orașului.

● G.A.: Totuși, în acei ani, mi-ați
povestit că existau arestări, persecuții...

● D.B.: Da, aceasta este chiar
curios. Undeva, prin țară, existau lupte,
arestări, persecuții, și în același timp,
alte grupuri de oameni reconstruiau.
Era și firesc, n-aveau unde să locui-
ască, și dacă tot reconstruiau orașul,
trebuiau s-a facă alt cit se putea mai
bine și mai frumos. Există un elan al
reconstrucției, tocmai fiindcă nemții

distrugeau tot ce era polonez. De
exemplu distruseseră Coloana lui Si-
gismund al III-lea, din fața Palatului.
Au rupt-o în bucăți. Și unul din pri-
mele gesturi a fost să se pună la loc,
alta, refăcută la fel. Nu fusese el cel
mai iubit rege, dar mutase capitala
de la Cracovia la Varșovia, și coloana,
simbolul acestui oraș regal polonez a
fost repusă pe locul ei după 3-4 ani
de la război, cînd existau lipsuri foarte
mari. Și eu cred că datorită învăță-
mintului și mișcării clandestine, tot-
deauna, după război, s-au putut or-
ganiza grupuri mai mari sau mai mici
care știau să țină secretul, care se sim-
țeau legate de tradiția istoriei, de lege,
de ura față de nemți — pentru că a-
proape n-a existat familie care să nu
fi pierdut pe cineva din pricina lor.
Și de aceea, cînd pe urmă s-a spus:
uite, acum nu se va mai ține seamă
de ceea ce a fost și vom colabora cu
nemții, la început ideea nu a prins.
Mai era și partidul comunist care
vroia să se bazeze pe această ură
față de nemți, și mereu ni se spunea
cit de periculoși sînt nemții. La un
moment dat, în anii șaptezeci, episcopii
noștri au făcut o scrisoare către epis-
copii germani, cerînd iertare și iertînd
ceea ce s-a făcut în numele poporului,
adică: a fost, s-a terminat, acum în-
cepem altă perioadă, altă viață. Scri-
soarea a fost foarte prost primită de
către partidul comunist care a spus:
iată, clerul este trădător. Dar și intel-
lectualii au sprijinit această tendință
și au vorbit despre necesitatea ultimei
și au vorbit despre cooperări pentru
binele comun — de pildă Jan Josef
Lipski. Este o idee care nici pînă acum
n-a pătruns peste tot. Bine, e ceva a-
menesc, dacă cineva a stat în lagăr
sau i-a murit familia în lagăr, îi vine
foarte greu să creadă că nemții vor
fi de-acum înainte total diferiți. Eu nu
știu cum va fi cu nemții, n-am nici o
păreră, totuși îi se strînge inima cînd
te gîndești că o să fim prieteni cu ei,
care...

● G.A.: Dar nu mai sînt aceiași
oameni de-atunci? Sînt alții.

● D.B.: Nu mai sînt, sînt fiii, ne-
pații lor, s-au schimbat mentalitățile,
condițiile de viață, totul este altfel.
Dar noi și față de nemți, și față de
ruși am avut de sute de ani această
ură — ce să spun? Pe nedrept uneori,
pentru că nu toți rușii și nu toți nemții
au fost așa, iar noi am profitat și de
cultura rusă, și de cultura germană.
Goethe, Dostoievski, Tolstoi ori Cea-
kovski sînt ai tuturor, ai întregii ome-
niri.

Naționalismul — partea bună și partea rea

● G.A.: Solidaritatea în război, în
reconstrucție a fost partea cea bună.
Și partea rea care sare în ochi doar
cînd se profanează mormintele?

● D.B.: Partea rea se trage încă
dinainte de război, cînd existau par-
tide și grupuri politice care credeau
că numai cei de origine poloneză și ca-
tolicii pot avea drepturi în această
țară, iar evreii, ucrainenii și celelalte
minorități nu pot beneficia de ele.

● G.A.: Erau doar mentalități, sau
era o realitate?

● D.B.: Da, era și real. De
exemplu, la Poznan, în 1937, cînd am
dat eu examen de intrare la medicină
a fost pentru evrei — „numerus clau-
sus”. Mai mulți băieți foarte deștepti
au dat examen și au luat note mari,
dar nu s-a primit nici un evreu. Acesta
a fost un curent existent mai mult la
Poznan, nu în toată Polonia. Era un
antisemitism poate la 10-14% dintre
cetățeni, la restul deloc, dimpotrivă.
Aveam foarte mulți scriitori care erau
evrei de origine.

● G.A.: Am citit și cred că am și
auzit uneori vorbindu-se despre o vi-
novație a polonezilor față de evreii
internati în lagărele nemtești.

● D.B.: Nu. Asta nu este deloc
adevărat, din contră, și trebuie sub-
liniat cu foarte multă forță. Cînd a
 izbucnit războiul, foarte mulți pola-
nezi l-au apărut pe evrei. Dacă (încai
un evreu în casă erai pedepsit, și to-
tuși au existat multe cazuri. După ce
au intrat nemții în Polonia, evreii erau
obligați să stea în ghetouri, în fiecare
oraș mai mare, nu numai în Varșo-
via, au fost ghetouri din care nu se
putea ieși. Dacă cineva fugea totuși
din ghetou și era descoperit într-o
casă poloneză, erau cu toții omorîți
pe loc. Și totuși, după dulăpuri, în lo-
cuința mascote, mulți oameni au fost
păstrați așa luni de zile, unii au și
scăpat, de pildă profesorul Hirsfeld,

un foarte renumit imunolog. Evreii din
Israel au făcut un obicei, ca cel care
au salvat un evreu în timpul războiului
să vină să sîdască un pam în Israel,
și foarte mulți polonezi au fost invi-
tați (iar ei sînt doar o parte din cei
care i-au ajutat). O prietenă a mea,
Maria Kann, a fost prima care a scris
despre grozăviile pe care le făceau
nemții în Polonia și informațiile ace-
stea au fost răspindite prin radio în
Europa: în acea vreme, lumea nu
credea că sînt posibile. La ea veneau,
din Anglia, aviatori polonezi și englezi,
plasau pachete cu arme și muniție,
locuiau la ea. Era o femeie foarte cu-
răjoasă. După război a fost arestată.

● G.A.: Arestată de ce?

● D.B.: Din cauza Armiei Kra-
jowa. A stat în închisoare, e ieșit în
1956, a scris multe cărți, a scris și
despre această acuzație, că de aceea
s-ar fi făcut lagărele la noi, pentru că
a existat antisemitism. Nu este ade-
vărat. Lagărele s-au făcut la noi
fiindcă a fost o populație de origine
israelită foarte mare (cîteva milioane
de oameni), deci pentru nemți era mai
ușor să-i extermine pe loc. Bineînțe-
les că în orice țară se întîmplă ca
unii să denunțe, pentru bani, din răz-
bunare. S-au petrecut și la noi astfel
de cazuri. Dar majoritatea nu a fost
așa.

Școlile sociale din lume la această oră

● D.B.: Legot însă de problema
școlilor, vreau să vorbesc despre un
experiment interesant care există acum
la noi: de un an de zile s-a dat po-
sibilitatea legală și financiară de a
organiza anumite școli care la noi se
numesc „sociale”. Sînt școli particu-
lare, părinții alcătuiesc împreună cu
profesorii clase mici, de 15-20 de co-
pii cel mult, programul este același ca
în școlile de stat, copiii vin pentru 8
ore, nu pentru 4, (ceea ce este și în
avantajul părinților) acasă nu se în-
vață nimic, totul se face acolo, și a-
tenția cea mai mare se acordă dez-
voltării personalității. Se face multă
gimnastică, limbi străine, se vorbește
deschis despre orice, totul este îndrep-
tat nu atît pe captarea citor mai multe
cunoștințe, cit pe deschiderea iniția-
tivei. Institutorii și copiii își spun „tu”,
sînt prieteni.

● G.A.: O dezvoltare cit mai fi-
rească și mai decomplexată...

● D.B.: Da, iar copiii se duc a-
colo cu plăcere: cea mai tristă zi este
cînd n-au școală. Fac și vacanțe îm-
preună, se duc în străinătate și, în
schimb, sînt copii de acolo care vin
la noi. Este o școală foarte modernă,
există și în Anglia, Franța. Nu este in-
ventată, ci doar aplicată la noi.

● G.A.: Dar profesorii unde au
fost pregătiți pentru ea?

● D.B.: De obicei sînt oameni
tineri, care au fost măcar un timp în
străinătate, mulți asistenți universitari.
Locuri se găsesc destul de greu. Nu
sînt foarte scumpe, există și unele
foarte scumpe, pentru crearea elitelor
de succes, ei fac tenis, călărie, învață
cu ajutorul computerelor. Aceasta
costă cam un milion de zloti de lună,
adică circa o sută de mil de lei.

● G.A.: Pe lună? Nu se poate!

● D.B.: Ba da. Dar cele despre
care am vorbit eu costă mai puțin. U-
niversități particulare încă nu s-au fă-
cut, deocamdată se discută, în schimb
s-au făcut școli superioare pentru se-
cretariat, management. Sînt școli bune,
dar și ele costă.

● G.A.: Vroiam să vă întreb dacă
înainte de război existau o diferență
marcantă între realitățile sociale din
Polonia și România. Pentru că, deși
am avut modelul unic comunist, în țā-
rile noastre, iată, acum, la sfîrșit, re-
zultatul distrugerilor este totuși dife-
rit. Iar noi, românii, ne întrebăm me-
reu: de ce în Polonia, în Cehoslovacia
ș.a.m.d. nu s-a ajuns pînă unde s-a
ajuns la noi? Eu am impresia că au
existat diferențe sensibile încă de la
punctul de plecare.

● D.B.: Bineînțeles, că între un
savant român și un savant polonez
înainte de război nu erau diferențe.
Dar la noi, de pildă, existau mai puțin
latifundii, iar reforma agrară s-a
făcut într-un mod mult mai eficace.
În schimb în timpul războiului, dîstru-
gerile au fost mult mai mari la noi,
și în oameni, și în bunuri. Aici se trăia
relativ bine, românii erau aliații nem-
ților, la noi, cu populația civilă s-au
petrecut lucruri groaznice, oamenii

(Continuare în pag. 10)

FRUMUSEȚEA, ORGOLIUL ȘI POVARA UNICITĂȚII

(Urmare din pag. 9)

erau prinși pe stradă, împușcați sau deportați fără motiv. Pe de altă parte s-a constituit această mișcare de rezistență A.K., s-a luptat în păduri, aproape un milion de oameni au luptat cu nemții fără încetare. După război au fost arestările, persecuțiile și când a venit Gomulka ni s-a părut o schimbare foarte mare. Fusese și el arestat între 49 și 56 și când a venit mulți ne-am bucurat, într-adevăr, au și fost scoși oameni din pușcării, s-au recunoscut greșeli, cred că a ținut vreo 6-7 ani.

● Asemănări, deosebiri

● D.B.: Gomulka cred că în felul lui a fost un om cinstit, cam murginit, modest...

● G.A.: Nu era pe modelul lui...

● D.B.: Ceaușescu. Nu, nu. Noi n-am avut în Polonia cultul personalității decât cu Stalin. Se trăia modest, dar la egalitate, oricine putea să mănânce, să se îmbrace, copiii aveau grădinițe, școli.

● G.A.: Nu mai existau deținută polițieni?

● D.B.: Probabil că da, însă nu se mai făceau procese ca înainte și am mai respirat cu toții, s-a relăsat orașul vechi în Varșovia, exista speranță. Nici un intelectual nu a mai fost arestat, dacă cineva nu era pe placul partidului, nu l-a tipăreau cărțile, dar altceva mai rău nu i se întâmpla. Pe urmă când a fost Gierak, au fost chiar niște ani de prosperitate. Anii '70. Dar s-au făcut împrumuturi mari pentru reînnoirea industriei, iar reînnoirea s-a făcut destul de prost, banii s-au mîncat, de datorii nu scăpăm nici acum. Au fost și mișcări muncitorești, au fost amoriți oameni.

● G.A.: Cultura însă, am impresia, a avut o libertate mai mare decât în România.

● D.B.: Incomparabil mai mare. Nu se putea scrie despre orice, dar dacă se scria într-un mod mai abil, tot apărea, și în orice caz, autorul nu avea neplăceri. Se pleca în străinătate aproape tot timpul. Problemele sociale însă nu s-au rezolvat. De pildă problema locuințelor, care este și acum o sursă de neliniște socială. Dacă nu primești de la părinți lui o locuință, un tineri trebuie să aștepte în orașe mai 20 de ani. Pe urmă există, ca și la dumneavoastră, problema tinerilor care pleacă în afară. Nu știu cifre exacte, se vorbește de sute de mii de tineri. În general nu se mai întorc, duc greul un an, doi, apoi se mai aranjează. E drept, acum pleacă mai puțin, și din cauza dificultăților pe care le întâmpină în străinătate.

● G.A.: Emigrează și alte grupe de vîrstă?

● D.B.: Destul de puțin. Numai că tinerii pleacă de la țară la oraș, iar din oraș — în străinătate. Iar la țară rămîn oameni bătrîni. Sau nu mai rămîne nimeni să lucreze pămîntul.

● G.A.: Dar o mare diferență față de România a fost și modul în care s-a înlăptuit colectivizarea. În ce procent a existat în Polonia?

● D.B.: Să zicem 15-18%. Dar s-a renunțat și s-a revenit. 80% sînt gospodării de stat care au rezistat mai bine sau mai prost. Numai că este greu să transformi o gospodărie mare în altă mică. Nici oamenii nu vor. Cel ce are cu tractorul nici nu știe să facă o gospodărie individuală mică. Și pe urmă, de unde mașini? Asta cere bani.

● G.A.: Totuși o gospodărie la țară nu este rentabilă?

● D.B.: Depinde de mărimea gospodăriei și de calitatea proprietarului. Gospodăriile foarte mici, de două hectare, n-au fost rentabile nicăieri și niciodată. De obicei, gospodăria muncă într-o uzină și venea acasă la familia lui. S-au clădit în țară foarte multe case bune, și nivelul de trai s-a îmbunătățit, mai ales în unele regiuni: te duci pe șosea și vezi nu mai case noi. Acum, cînd se fac reduceri în întreprinderi, va fi foarte greu ca acești oameni să rămînă numai cu această gospodărie mică, neînregistrată cu tot ce-i trebuie. Gospodăriile mijlocii (20-30-40 ha) care au mers pe monocultură ori pe creșterea porcilor au fost foarte rentabile: la lei, gospodăriile grădinarilor — moderne, cu

sere. Acum, la noi, sînt legume și fructe mai frumoase decât la dumneavoastră, deși clima și solul sînt mai puțin favorabile. Există unii care trăiesc strîmtoși, într-un sat fără drum de acces, unde lipsește apa, și există alții care dispun de o gospodărie modernă, lingă șosea, cu utilaj modern, avînd o casă mai frumoasă decât a mea ori a duminale. Sînt și așa, și așa. Însă mașinile agricole, materialele de construcție, îngrășămintele, furoarele sînt scumpe — deci, produsul final este și el scump, cîteodată mai scump decât ceea ce ne vine din ajutoarele soseite din străinătate. Timeo Danaos et dona ferentes. Am primit, spre exemplu, griu cu preturi mai mici decât ar fi trebuit să-l plătim alor noștri. S-au iscat greve, în ajun de seceriș. Probleme: cine va cumpăra griul nostru, unde îl vom înșiloza, și, dacă va fi mai ieftin decât costul producției, atunci nu-l mai bine să ne lăsăm de producție? S-au blocat șoselele, țărani au ocupat două

bisericească. Tot biserica a început acțiunea de anulare a dreptului la avort. Există acum o propagandă uriașă, cu lozinci, manifestații (le fac biserica și partizanii dreptei). În foarte multe biserici s-au organizat expoziții cu imagini de foetusi. Avorturile sînt, desigur, un „mal nécessaire”. Dar propaganda trebuie să se facă pentru folosirea mijloacelor contraceptive, nu prin pedepse cu închisoarea. Aceasta la ce conduce? La chiuretaje clandestine, la mutilare, la moarte. Biserica vorbește foarte mult despre salvarea acestor copii nenăscuți dar nimeni nu spune cine se va ocupa de ei cînd se vor naște: pentru că nu există locuințe, avem foarte mulți șomeri (acum peste un milion, cifra va crește pînă la finele anului), pentru că întreprinderile nerentabile se închid, ori se concediază o parte din personal. Productivitatea a scăzut foarte mult, și va mai scădea. Programul guvernului vizează obținerea unor produse renta-

scumpit locuințele, energia electrică, gazele, încălzirea, abonamentele TV, transporturile — acestea de cîteva ori.

● G.A.: Criza dinlăuntrul Solidarității era inevitabilă?

● D.B.: Poate. Oamenii credeau în conducătorii Solidarității ca în niște eroi, dar nu era în puterea nimănui să schimbe totul într-o jumătate de an. Iar neînțelegerile din sinul Solidarității, controversile dintre ei, unele destul de violente, date în direct la televizor, au derutat în parte. La noi există un program de televiziune „Interpelări” se numește, unde se poate telefona direct. Se spun lucruri foarte interesante și uneori, poate, acest glasost nu este imediat profitabil: fiindcă dacă îi vedem pe oamenii în care am avut toată încrederea cum „se bot cap în cap” noi ce facem mai departe?

● G.A.: Se poate face o alegere.

● D.B.: Lumea este acum dezorientată. Sînt foarte multe partide, programele nu diferă prea mult, diferă oamenii care se află în frunte. Poate după alegeri, deși la începutul lunii august, cînd am plecat eu, nu se hotărîse încă: o parte optează pentru primăvara (cînd se va schimba și președintele) alții vor schimbarea imediat, adică în toamnă: și pentru guvern, și pentru președinte. Este și puțină demagogie din partea celor care spun că atunci cînd vor veni ei la conducere, lucrurile se vor schimba mai repede și imediat va fi bine. Jucînd la rece, este imposibil. Cred că echipa care este acum la putere face tot ce se poate, dar dificultățile sînt enorme și nu pot fi rezolvate într-un an-doi.

● G.A.: Funcția președintelui are prerogative importante?

● D.B.: Deocîndată da, cu toate că Jaruzelski n-a profitat de toate prerogativele lui. Mi se pare că el a jucat totuși un rol pozitiv, că a ușurat trecerea de la comunism la starea aceasta pe care nu știu cum s-o numesc — căci nici democrație, nici capitalism nu este încă. Dar nu toată lumea este de această părere. Și bineînțeles că cei care au fost arestați, închiși timp de luni ani, aceștia spun că Jaruzelski trebuie să plece imediat.

● Motive de neliniște politică

● D.B.: Dar nu există încă nici o constituție, nici nu s-a stabilit cine îl va alege pe președinte — tot poporul, ori numai Parlamentul. Dacă va vota tot poporul, cred că Walesa va avea șanse mari, cu populismul lui, cu promisiunile că uite, vom face așa, vom da și foarte repede se va rezolva. Acestea gîsesc ascultare. Singur, rolul lui Jaruzelski s-a terminat, el este o personalitate de tranziție, neliniștilor însă mi se pare lăptul că Walesa care a avut consilierii între specialiști și intelectuali, i-a înlăturat acum și s-a pronunțat de mai multe ori împotriva intelectualilor. El a făcut o înțelegere cu un grup de oameni politici, cu un program de dreapta.

● G.A.: Si astfel de declarații anti-intelectuale au ocou în rîndul populației?

● D.B.: Intelectualii sînt o foarte mică parte a societății și totuși în totdeauna a existat o stare de animozitate — fie că a fost mai ascunsă.

● G.A.: Există și în această clipă?

● D.B.: Da, există.

● G.A.: Este spontană? Este întințuită în parte?

● D.B.: Cred că la noi este mai degrabă spontană.

● G.A.: Deci pentru viitorul președinte al Poloniei nu întrevădeți o variantă Havel?

● D.B.: Nu cred. Poate Mazowiecki, dar cu mai puține șanse. Totuși mi se pare că sciziunea dintre intelectualii și restul populației crește. Mai ales în problema țărănească: țărani spun că intelectualii nu înțeleg starea de lucruri, în miezul ei și au o aarecare dreptate. Pentru că primul ministru s-a ocupat de stabilizarea financiară, într-adevăr, zlotul se poate acum schimba la orice bancă națională în alte valute, s-a pus capăt pieței negre și afacerilor necinstite, dar problema agriculturii a rămas nerezolvată. Ca și locuințele. Ca și șomajul.

● G.A.: Deci să așteptăm alegerile august 1990



În dialog la KOR: Litynski și Kuron

zile Ministerul Agriculturii cerînd să li se asigure prețurile minimale, dar problema a rămas în suspensie.

● Polonia este țara cea mai catolică din lume

● G.A.: În acest moment există, în Polonia, pericolul unei „alunecări spre dreapta”?

● D.B.: Cred că Polonia este țara cea mai catolică din lume. În nici o altă țară din lume nu există o atît de mare vocație pentru preoți și călugări.

● G.A.: Vocații reale?

● D.B.: Cred că un băiat de la oraș — aceasta este părerea mea — mai are o posibilitate de a pleca în Germania ori în altă parte. Dar un băiat de la țară nu cunoaște limbă străină nu știe cum să plece, și ar dori și el să trăiască la lei ca într-un serial brazilian ori sud-american (se dau cinci șase pe săptămînă), deci, singura lui posibilitate este să plece ca misionar ori preot — în Africa, în America de Sud, chiar în Lituania, chiar în Ucraina. Așa că el se duce la un seminar, pe urmă intră într-o școală unde învață tot ce-i trebuie, limbă străină etc., iar pe urmă el purcede într-adevăr spre întreaga lume. În primele călătorii ale iubitelui nostru Papă, el se întâlnea mereu, oriunde se ducea, în Africa sau în America Latină, cu grupuri de călugări, călugărițe care aveau școli, spitale. Am văzut la Varșovia, la biserica jezuitilor, expoziția de fotografii și cu date despre misionarii noștri: pentru mine a fost o revelație. Ei fac o treabă bună, utilă, (cred); dar din punctul de vedere al Bisericii Catolice, cred că Papa are cea mai numeroasă armată, formată numai din polonezi. Ar fi foarte bine, dacă s-ar sfîrși aici. Dar într-o țară cu atît de mare criză de locuințe, iată că se construiesc acum foarte multe biserici. Și nu doar o biserică unde vin oamenii să se roage, ci un complex de clădiri, săli de concert. Un preot a întrebât la un moment dat: de ce mai există casele de cultură? Pentru că toată viața culturală ar trebui să se petreacă lingă biserici. La noi cenzura e inexistentă, în schimb există una necrisă, dar foarte puternică — cenzura

competitive, dar pentru asta avem nevoie de bani, pentru modernizarea industriei care, în foarte multe resorturi, este învechită avînd agregate de acum 80-90 de ani. Cîteva fabrici au primit mașini noi, dar e insuficient la scara întregului. Pe urmă, există colaj, întreprinderi-gigant, de pildă centrul metalurgic de la Katowice care dispune de 10 000 de oameni. Pînă în prezent producea cu materia primă importată din U.R.S.S. de proastă calitate. A trebuit să renunțe la ea, acum avem nevoie de altă tehnologie, alte contracte.

● Motive de neliniște socială

● G.A.: Cei ce devin șomeri au posibilitatea să lucreze în altă parte?

● D.B.: Teoretic. Sînt pavătuși să facă mici întreprinderi, dar deocîndată este pură teorie, pentru că legea impozitelor este foarte severă. Nimeni nu vrea să investească bani mulți într-o țară unde trebuie să încapi cu rețeaua telefonică, cu drumurile — cu de toate. Totul trebuie ameliorat iar mentalitatea omului trebuie schimbată. Aici este aceeași situație. Oamenii, în genere, lucrează cu prea puțină eficiență. Nu au fost învățați cum să muncească. Lucrurile se vor schimba, dar nu repede. Ceea ce dăunează mult și vieții culturale. Nu mai vorbesc despre scriitori și ziaristi, care au rămas fără bani, neavînd unde lucra. Starea materială a scriitorilor și ziaristilor este, îndeabste, foarte proastă. Ziarele sînt multe și scumpe, și dacă ai ales între o frază și o gazetă, alegi fraza. Nu sînt fonduri pentru teatre, pentru bibliotecă, mai ales la țară.

● G.A.: Dar statul?

● D.B.: Statul spune că acum, după alegeri, orice județ, orice stat are administrație proprie și n-are decît să finanțeze cultura. Dar dacă statul n-are drum, n-are apă, firește, mai întii va acționa în această direcție și abia pe urmă se va gîndi la bibliotecă, la cărți. Pe urmă, magazinele sînt pline, dar mărfurile sînt scumpe și marea majoritate o oamenilor nu și mai poate permite să cumpere. Cu mincarea mai merge, dar pentru bunuri de uz mai îndelungat, nici vorbă. S-au

CAMUS ȘI „CEALALTĂ EUROPĂ”

La 4 ianuarie 1960 murea Albert Camus. Absurdul i-a regizat moartea. Împinse, de curind, 46 de ani.

La 4 ianuarie 1990, blocarea gândurilor noastre de către vremelnica exaltare declanșată de revoluție a făcut ca amintirea acestei morți să se steargă din memorie. În competiția dintre participarea la istorie și amintire, a invins participarea. Camus ar fi găsit, pesemne, acest lucru normal.

Camus — o viață trăită cu frenezia și implicată în suferința umană concretă, adică în asumarea istoriei. Pentru Camus, condiția inevitabilă a scriitorului, în secolul nostru, este implicarea în istoria trăită:

„Orice artist este astăzi imbarcat pe galera timpului său. Trebuie să se resemneze, chiar dacă i se pare că galera miroase a scrumbie, că gardienii sînt prea numeroși și că, pe deasupra, orientarea galeriei este greșită. Artistul trebuie să vizească și el, la fel cu ceilalți, fără să moară, dacă se poate, altfel spus, continuînd să trăiască și să creeze”. (Discursul la decernarea Premiului Nobel, 1958).

A visat alături de osindii la goleră, adică a participa la suferința impusă, a fost una din constantele scrisurii lui Camus: „Artistul nu se poate pune astăzi în slujba celor care fac istoria; el este în slujba celor care o suportă”. Într-o vreme

me în care, în țara lui, partidul comunist era în plină expansiune, Camus denunța societățile totalitare, „lagărele de sclavi, deasupra cărora este arborat steagul libertății”. Le denunța, pornind de la realitate; în particular, de la revoltele anticomuniste din țările Europei de Est: Berlin, Poznan, Budapesta.

Sistemele totalitare sînt, pentru Camus, sisteme ale „crimei justificată prin logică”; în arsenalul lor, minciuna și ura ocupă un rol privilegiat. Articolele lui Camus despre ură și minciună, pe care le prezentăm, sînt acut de actuale pentru noi: „Ultima și cea mai durabilă victorie a hitlerismului” este supraviețuirea minciunii și a urii. „Iar călăii odată plecați, francetii au rămas cu ura lor, parțial neîntrebuintată”, Ravagii ale ocupării unei țări — timp de patru ani — de către un regim totalitar.

Și dacă vom înmulți durata ocupării cu un factor zece? Și dacă acești „călăi” nu au plecat, ca în cazul Franței, ci au rămas, deghizați și răspinși omogen? Sigur, atunci avem măsura a ceea ce se întîmplă azi, aici. Pentru unii, această analogie ar putea deveni sursă de consolare („dacă pînă și în Franța...”). Este, poate, mai firesc și mai util, ca, în loc de a ne liniști, ea să ne îngrijoreze, prin diferența de durată și de condiții concrete.

Pierderea suferită de conștiința europeană, în ultimii treizeci de ani, prin moartea lui Albert Camus, este greu de evaluat.

- Ce ar fi scris Camus despre „revoluția culturală”?
- Ce ar fi scris despre invadarea Cehoslovaciei?
- Ce ar fi scris despre Europa de Est a anilor 1970-1990?
- Ce ar fi scris despre luptele și victoria Solidarității?
- Ce ar fi scris despre sacrificiul uman din revoluția noastră și despre tăcerea vinovată sau despre izbucnirile de ură și minciună care au urmat-o?

Prezentarea și traducerea : MIRCEA IOSIFESCU

POZNAN, iulie '56

Un conducător comunist internațional, și care își spune ocazional sindicalist a declarat că răscoala din Poznan era opera unor instigatori înșirați de către strătăutate. Pînă aici, acest geniu politic nu exprima, în definitiv, nimic mai mult decît orice gazetar burghez, față de mișcările muncitorești sau coloniale, care îl perturbă în ideea sa despre fericiete. Inșă argumentul pe care îl invocă merită întreaga noastră atenție. Într-o țară normală, spunea el, nu se atacă posturile de poliție pentru satisfacerea revendicărilor muncitorești. Trebuie să aplaudăm această observație pertinentă. Căci, într-adevăr, într-o țară normală, libertățile sindicale autorizează lupta pasnică pentru revendicările muncitorești. Inșă acolo unde nu există dreptul la grevă, unde legislația muncitorească anulează, printr-o trăsătură de condole, o sută de ani de cuceriri sindicale, atunci cînd muncitorii, care nu primesc decît minimumul necesar pentru viață, își văd salariul care nu le ajunge nici măcar pentru a trăi, ros de o decizie guvernamentală, ce le rămîne altceva de făcut decît strigătul și mincia?

Nu, nu este un regim normal un regim în care muncitorul se vede constrins să alăste între mizerie și moarte. Iar aceia care, de aproape sau de la distanță, cu sau fără precauții, îl calomniază sau îl critică pe martirul din Poznan, se despart definitiv de comunitatea oamenilor liberi și detonorează revoluția pe care preînd că o anără. Dl. Cyrankiewicz*, pe care o anume presă îl prezintă ca pe un blind liberal și care împarte cuvinte frumoase, în timp ce subalternei săi îl execută pe muncitori, a avut și el un cuvînt pelericit pentru a anunta reprimarea. Orice ridică mina împotriva poporului, a spus el, poate fi sigur că i se va tăia mina. Dacă această pedepză este atât de sigură pe cît o declară președintele Consiliului de Miniștri polonez, atunci putem fi siguri că alți țara lui, cîi și alți cîteva, vor fi guvernate de către un stat major compus din chungii. Căci acești guvernanti și acești birocrati au făcut mai mult decît să ridice mina asupra poporului: ei l-au lovit și l-au răsturnat singeros. Dar singele muncitorilor nu aduce fericiete! Acești tirani înșăpînțitii, care trag și vorbesc vrute și nevrute, sînt unii astăzi în aceeași complicitate conștientă. Ei știu, să nu vă îndoii de aceasta, ei știu că sînt vinovați.

Iată de ce nu putem primi decît cu indignare atitudinea guvernului iugoslav și a presei sale în această problemă. Inșăpînțind și calomniînd victimele de la Poznan, guvernul iugoslav îl aduce un omagiu superb lui Stalin. El a înșălat așteptările celor care aveau, totuși, încredere în el și s-a condamnat pentru totdeauna în ochii stîngii libere. Dar, la urma urmelor, aceste calomnii, ca și precauțiile de limbă pe care vedem că le iau, chiar aici, progresiștii noștri, nu ne spun decît ceea ce știam deja. Ele ne spun că reacțiunea, astăzi, se află la stînga. Ea s-ar afla într-adevăr aici, dacă sacrificiile muncitorilor polonezi și solidaritatea pe care au trezit-o în lume, printre alții oameni, ase-

ALBERT CAMUS



mătorii celor ce se află în această sală, nu ar continua să fie marturie pentru onoarea și curajul neobosit al mișcării muncitorești. Dar aceia, ceilalți, s-au exclus din mișcarea muncitorească și din onoarea ei atunci cînd, la vederea muncitorilor care avansau cot la cot în fața tancurilor, pentru a cere pînă și libertate, nu au avut altă reacție decît de a-i trata pe acești martiri drept fașești sau de a regreta, în mod virtuos, că nu au avut răbdarea să moară de foame în tăcere, așteptînd ca regimul să binevoiască, precum se spune, să se liberalizeze.

În ce mă privește, mă voi feri, desigur, să încurajez, oricît de puțin revoluția și lupta unor oameni la a căror bătălie nu pot participa. Dar, odată ce oamenii s-au ridicat, la capătul umilimilor, și odată ce oamenii acestei au fost asasinati, m-as dispotraj dacă as îndrăzni să am cea mai mică rezervă și să exprim în

fața sacrificiului lor altceva decît respectul și solidaritatea mea absolută. Este sigur că nu au nevoie de noi să-i felicitem. Ei au nevoie doar ca, peste tot unde domnește libertatea cu miile ei de voci, strigătul lor să fie repercutat, ca d'aperea lor să fie transmisă mai departe, expusă ochilor lumii, pentru ca să fie cunoscută și respectată voința lor de a isprăvi cu această mistificare, care preîndea că ei consimțiseră de bună voie să-și sacrifice libertățile în scopul de a obține pînă pentru toți. Adevarul — ei l-au strigat — este că nu aveau nici pînă, nici libertate, că nu voiau și nu puteau să se lasească nici de una, nici de cealaltă, că ei știu că cele două sînt inseparabile și că, odată lipsit de libertate, sclavul nu-și mai primește pînă, decît în urma bîrului plac și stăpînului.

De mai multe luni, un mit se dărmă în mod irezistibil în fața ochilor noștri. Avem astăzi tristul sentiment de a fi avut dreptate refuzînd să cobădierăm regimurile din Est ca fiind revoluționare și proletare. Tristețe, într-adevăr; cine s-ar putea bucura de a fi avut dreptate anunțînd că milioane de oameni suferă de mizerie și de oprîmire? Astăzi, adevarul, teribilul adevar explodează, mitul este pulverizat, știm inșă că acest mit a pervertit ani de zile conștiințele și inteligențele europene. Chiar și în fața strălucirii zăii, cei orbi vor spune că este noapte. O vor spune azi cu mai multă jenă. Muncitorii din Poznan aduc ultima lovitură unei mistificări îndelung triumfătoare, îndelung cinice. Focurile insurecției poloneze luminează, pentru ochii tuturor decăderea și mizeria unei revoluții pervertite. Nu mai pot exista orbi sau naivi, înșă, în jurul acestei decăderi, nu mai pot exista decît compliciti.

Nu ștîm și nu vom fi niciodată acești compliciti! Nu vom fi nici fașești triumfători. Această victorie a adevarului a fost plătită cu prea mulți morți și cu prea mult sînge pentru ca să putem să o întîmpinăm altfel decît cu o fermăitate îndurerată. Și astăzi, înșă, acești muncitori dezarmați, care sînt împușcați în umbră pentru a salva ce mai rămîne din aceste regimuri muribunde, ne fac să simțim onoarea și durerea care au însoțit această îndelungată minciună. Dar acești morți disperati ne impun o fidelitate pe care trebuie să ne-o jurăm o dată în plus. Fidelitate față de cuvîntul pe care l-au strigat în fața reprimării, față de cuvîntul care a convenit pînă și soldații din rîndurile armatei, față de cuvîntul care a supraviețuit tuturor oprîmărilor care-l strîveau, tuturor mistificărilor în care era îmbrăcat, fidelitate față de libertatea neobosită, față de libertatea invincibilă și sfîntă. Libertate sau barbarie, iată ce am aflat în decursul lungilor ani de letorie recentă, iată ce aflăm în această nouă tragedie. Alegerea nu va fi grea. Vom alege libertatea împotriva barbariilor vechi și noi și o vom alege odată pentru totdeauna, pînă la sfîrșit, pentru a nu fi nedrept, nici măcar o singură zi, de sacrificiul militanților muncitori ai Poloniei, care continuă să fie oprîmăta.

* Președintele guvernului polonez, în acea perioadă.

SERVITUȚILE URII

Reporter. Considerați că este logică apropierea dintre cele două cuvinte „ură” și „minciună”?

Albert Camus. Ura constituie prin ea înșăși o minciună. Ea trece sub tăcere, în mod instinctiv, o parte însemnată a omului. Ea neagă ceea ce îndreptățește compasiunea pentru om, oricare ar fi el. Ea minte deci, în esență, asupra ordinii lucrurilor. Minciuna, înșă, este mai subtilă. Se întîmplă ca un om să mintă fără ură, ci doar ca urmare a iubirii de sine. Dimpotrivă, orice om care urăște se delectă pe sine într-o oarecare măsură. Nu există deci o legătură logică de la minciună la ură, înșă există o filiație, aproape biologică, de la ură la minciună.

R. În lumea de azi, aflată pradă exasperărilor internaționale, nu la cumva ura deseori masca minciunii? Iar minciuna, nu este ea una dintre cele mai bune arme ale urii, poate cea mai perfidă și cea mai periculoasă?

A. C. Ura nu poate să ia altă mască, ea nu se poate lipsi de această armă. Nu putem urii fără a minți. Si invers, nu putem spune adevarul fără a înlocui ura prin comprehensiune*. Nouă zecimi dintre ziarele lumii de

azi mint, mai mult sau mai puțin. Aceasta, deoarece sînt, în grade diferite, purtătoarele de cuvînt ale urii și ale orbirii. Cu cît urăsc mai mult, cu atît mint mai mult. Presa mondială, abstracție făcînd de cîteva excepții, nu cunoaște azi o altă ierarhie. În lipsă de ceva mai bun, simpatia mea se îndreaptă către acele publicații, rare, care mint cel mai puțin, deoarece nu știu să urască. (...)

R. Care este importanța privilegiată a minciunii?

A. C. Importanța ei provine din faptul că nici o virtute nu se poate afla cu ea fără să piară. Privilegiul minciunii este acela de a-l învinge totdeauna pe cel care pretinde să se slujească de ea. Iată de ce slujitorii lui Dumnezeu și slujitorii omului îl trădează pe Dumnezeu și îl trădează pe om din momentul în care admit minciuna pentru rațiuni pe care le cred superioare. Nu, nici o grandoare nu s-a clădit vreodată pe minciună.

Minciuna îți permite uneori să trăiești, dar nu înaltă niciodată. Veritabila aristocrație, de exemplu, nu constă în primul rînd în a te bate în duel. Ea constă în primul rînd în a nu minți justitia, pe de altă parte nu constă în a deschide porțile anumitor închisori, pentru a le zăvori pe ale altora. Ea constă, în primul rînd, în a nu numi nimic necesar pentru viață ceea ce de-abia poate permite să trăiască o familie de ciini, și nici emancipare a proletariatului, suprimarea radicală a tuturor avantajelor cucerite de către clasa muncitoare în ultima sută de ani. Libertatea nu înseamnă libertatea de a spune orice și de a înmulți ziarle de scandal, nici aceea de a instaura dictatura în numele unei eliberări viitoare. Libertatea constă în primul rînd, în a nu minți. Acolo unde proliferază minciuna, se anuntă sau se perpetuează tirania. (...)

R. Ai scris în *Mitul lui Sisif*:

„Există o singură acțiune utilă. Cea care ar reface omul și pămîntul. Nu îl voi reface niciodată pe oameni. Dar trebuie să facem «ca și cum». Cum ați dezvoltat azi această idee, în cadrul interviului nostru?”

A. C. Eram atunci mai pesimist decît azi. Este adevarat că nu-l vom reface pe oameni. Dar nici nu-l vom înșosi. Dimpotrivă îl vom ridica puțin, printr-o îndrăjire susținută, prin lupta împotriva nedreptății, în noi înșine și în ceilalți. Zorii adevarului nu ne-au fost promisi; nu există un contract, cum spune Louis Guilloux. Dar adevarul trebuie să fie construit, ca iubirea, ca inteligența. Nimic nu este dat și nici promis cu adevarat, dar totul este posibil pentru cei care acceptă să acționeze și să riște. Tocmai acesta este pariul pe care trebuie să-l ținem în ceasul în care ne înăbușim sub minciună și în care știmem pus la zid. Trebuie să-l ținem în linște, înșă în mod ireductibil, și porțile se vor deschide.

*) ceea ce nu are nimic a face cu neutralitatea.

Interviu apărut în „Progrès de Lyon” (Crăciun, 1951)

ȘOCURI ȘI PAȘAPOARTE

● Am plecat din România pentru a-mi salva ființa umană ● Senzația morții morale — în amfiteatrul Hașdeu ● Tensiunea crescândă a politicii antiintelectuale ● Nu poți să te ocupi de valorile spirituale autohtone fără să ai un dialog real cu țara ● Intelectualii trebuie să devină consilierii oamenilor politici ● După Revoluție, fragmentarea emigrației e mai vizibilă ● Dezacordul nu e un act criminal ● „Acasă, mă aștept să descopăr nesperatul” ●

UN DIALOG CU MARIA MANOLIU-MANEA PREȘEDINTE AL ACADEMIEI ROMÂNNO-AMERICANE

Stelija Tănase — Deci, cine sinteți, Maria Manoliu ?
M.M. — Mi-am început cariera universitară în București, în anul 1957, când s-a înființat prima catedră de lingvistică romanică. Iorgu Iordan a venit la Editura pentru Literatură și Artă, unde printr-o înțelegere lucram de-un an de zile (datorită de fapt domnului Mihai Sora) și m-a întrebat dacă doresc să devin preparator. Am acceptat pentru că la editură nu vedeam nici o posibilitate de dezvoltare; trebuia să citești niște manuscrise fără nici un fel de interes. La catedră au început peripeziile mele pentru că eram fiică de medic, nepoală de fost general magistrat (Constantin Manoliu), nepoată de moșier ș.a.m.d. Dosarul acesta a trebuit să fie coșmarul meu. E o minune că am reușit totuși să lucrez.

● O sinteză „sinucigașă”

S.T. — De ce ai plecat din România ?
M.M. — Am plecat pentru că am crezut că astfel mă pot salva ca ființă umană. M-am hotărât să părăsesc țara unde m-am născut în momentul în care am încercat sentimentul că încep să mă „rinocerizez”. Pe de o parte, îmi dădeam seama că lupta mea pentru supraviețuire intelectuală era înlocuită treptat cu lupta pentru supraviețuire biologică. Vedeam moartea spirituală apropiindu-se vertiginos. Treceam de 40 de ani. Pe de altă parte, începuse să mă cuprindă un fel de furie împotriva mea însămi ori de câte ori mă vedeam silită să acționez ca un simplu instrument al unei politici dezgustătoare care ținea să distrugă puterea creatoare, finuta morală a studenților mei. Dacă în dialogul cu politrucii puteam să mă dedublez fără remușcări, schizofrenia care trebuia să se extindă asupra dialogului dintre dascăl și învățat mă înspăimânta și mă rușina. Ultimele cursuri pe care le-am ținut în amfiteatrul Hașdeu, cred, îmi dădeau din ce în ce mai mult senzația morții mele morale. Predam lingvistică romanică cum puteam mai bine în fața unei săli quasi-pline (60—80 de studenți), dintre care, mai mult de 90 la sută se gîndeau cu groază la ziua de mâine, la speranțele lor de umanități fără umanitate, fără viitor. Cu cât mă înverșunam mai tare să fac „știință pură”, cu atât mă simțeam mai departe de stu-

denții obligați să ia cursul general de introducere în lingvistică romanică. Cred că mai toți se întrebau la ce pot servi complicatele mele scheme în care încercam — ce nebunie ?! — să cuprind tendințele dezvoltării spațiului lingvistic romanic într-o sinteză — sinucigașă, dat fiind că lingvistica occidentală trăia atunci, și mai trăiește încă, o epocă feudală, în care fiecare „senior feudal”, fiecare „papă local” își inventează o teorie, un model, iar discipolii se grăbesc să-l valideze ca să-și asigure definitivatul și să-și îmbogățească C.V.-ul. În timp ce cercetătorul serios se apleacă mai degrabă asupra detaliului, în căutare de adevăruri profunde și stabile. Lucrurile se petreceau astfel la cursurile speciale, cu câte 4—5 studenți, singurele în care mai îndrăzneam să mă simt „dascăl” și să comunic căldură și scintile, și care, formă principală de rezistență spirituală, erau din ce în ce mai rău văzute de „administrația de partid” care își dădea seama că acestea erau ultimele locuri de refugiu ale imaginației. Dar cui îi trebuia imaginație, dacă „cei de sus” aveau misiunea să gîndească pentru noi, cei de jos, cetățeni de clasă a doua, ca să folosească o expresie americană.

S.T. — Ai urmat un scenariu pentru care intelectualitatea bine calificată a optat la un moment dat, din neputința de a-și duce la capăt menirea.

M.M. — Din păcate ! Țin să vă spun că în 1975 am avut un fel de revelație, în sens negativ. Am început să simt o presiune crescîndă a acestei politici antiintelectuale, nu era vorba de o specialitate sau alta, era vorba de oprirea tuturor celor care puteau gândi cît de cît independent. Și atunci, am avut senzația că trebuie să aleg între a muri din punct de vedere intelectual sau a căuta o formulă de supraviețuire. Nu era vorba de chestiuni politice sau economice, dimpotrivă. Aveam 40 de ani, este o perioadă în care intelectualul atinge maximum de potențial.

● Culpabilitatea celor din interior și a celor din exterior

S.T. — Sentimentul de vină l-am găsit foarte răspîndit în mediiile exilaților români, la fel cum am găsit și dorința de a nu se înoace. Dacă în ianuarie,



multă lume se gîndea la întoarcere, cu cît evenimentele s-au derulat, decizia de a nu se mai întoarce mi s-a părut tot mai tranșantă și clară. Nu pentru că în România nu ar mai avea șansa fenomenului democratizării, dar că va fi o naștere lungă și cu dureri. Normal că ei preferă să stea mai departe. Dar să știi că există și un sentiment de culpabilitate al celor din țară. De pildă, eu trăiesc acest sentiment acuzîndu-mă tot de o formă de egoism similar cu cel pe care-l simt cel care au plecat, care au vrut să supraviețuiască individual, pentru că n-am făcut destul împotriva comunismului. Proba mea de egoism a fost aceea că trebuia să am liniște ca să scriu. Dacă intram într-o opoziție deschisă ar fi urmat o hărțuire care m-ar fi împiedicat să lucrez. La fel, acum am un sentiment de vinovăție față de mine, că în loc să stau să scriu îmi aloc timpul și energia vieții publice. Dar, în general vinovăția, așa spune — o spun asta fiindcă sinteți de partea cealaltă a vinovăției, adică o formă de a-ți fi frică — o împărtășim și noi în țară; ea este egal răspîndită și cred că simțim egal vinovăția pentru ceea ce s-a întâmplat în ultimele decenii în România, de ce se întâmplă acum și de ce se va întâmpla în viitorul imediat.

M.M. — Există o parte pozitivă a acestei culpabilități. Cred că este unul dintre motivele pentru care mă simt și mai tare legată de țară, de evenimentele de acolo și, într-un anumit fel, îmi ține trează conștiința mea etnică, națională, cum vrei s-o numești, și îmi dă un sens vieții și existenței. Am copleși care mă întrebă: „La ce-ți trebuie Academia, de ce trebuie să te lupți...”

DUȘMANUL DE CLASĂ ȘI SUCCESOAREA LUI, OPOZIȚIA

IHOR LEMNIU

Dușmanul de clasă este o specie de viciat cultivată cu mare grijă de regimurile totalitare, fiecare dîndu-i câte o denumire specifică. Căci ce s-ar face un regim totalitar fără un dușman ? Cine ar fi de vină pentru lipsa de mincare, pentru epidemii, și alte nenorociri ? Specia pare să fi dispărut din țara noastră de Crăciunul anului de grație 1989, dar se vede că studiul dușmanologiei de clasă este extrem de folositor, căci la câteva săptămîni de la volatilizarea lui au apărut niște extraterestri care au o asemănare izbitoră cu varietățile dușmanului de clasă. Deci să reamintim noțiunile fundamentale ale dușmanologiei.

În primul rînd dușmanul de clasă are o mie de fețe. El este moșier, chibbur, comerciant, țaran mijlocos, țaran pur și simplu (clasă însoțită care se opune progresului și dictaturii clasei muncitoare), muncitorul calificat și cel necalificat care nu-și dau sufletul mîncînd pentru nomenclatura proletariatului, intelectualul neprogresist, adică intelectualul care nu seamănă cu atomă, cevetudor etc., adică care nu știe să scrie versuri de slavă la adresa unui geniu sau a altuia sau care nu se pricepe să iscălească decarații cerînd condamnarea la moarte sau la spargerea țestei cu ciomagul a inte-

lectualilor neprogresisti, actori care nu recită poeme preamăritoare de genul celor scrise de intelectualii progresisti; dușmanii de clasă sînt și meșteșugarii, căci pot lua ciubucuri, învățătorii profesorii care au scăpat vreo vorbă la vreo lecție etc. Au fost dușmanii de clasă foștii ofițeri, subofițeri de la armată sau jandarmerie. Pînă și crescătorii de albine erau dușmanii de clasă potențiali, căci mica producție naște spontan, zi de zi, cea de ceas...

Au fost dușmanii de clasă oamenii politici, în special cei proveniți din mișcările strine înrîndite cu comunismul, de aceeași sorginte cu acesta, gemeni cu el, cum au fost legionarii, fasciștii, hitlerişti etc. Azi orice copil știe că Hitler a ajuns la putere prin alegeri libere manevrate de marile învățător ai tuturor popoarelor, omul de oțel.

Nu mai spunem de pupatul Ribbentrop-Molotov prin delegație de la patronii lor. Dar peste noapte dragostea s-a transformat în război, ura devenind ucigătoare și denumirile foștilor prieteni au devenit invective mai bine sau mai puțin bine plasate.

Dușmanii de clasă au devenit și social-democrații.

Dar era cît pe ce să uit, dintre cei mai

inverșunați dușmanii de clasă au făcut parte însuși comuniștii, cei care nu s-au plecat destul de adînc în fața șefului cîștigător în lupta pentru putere, care nu și-au făcut autocritica, sau pentru că erau comuniști pur și simplu. Dușmanii gigantici au fost troțkiștii, buhariniștii, anarho-sindicaliștii, naționaliștii mai mulți sau mai puțin burghezi din toate neamurile, cu excepția celui rus, care prin definiție nu producea naționaliști. Ce să mai vorbim de fel de fel de oportuniști, deviaționiști de dreapta sau de stînga, revizionişti etc., etc.

Un strălucit dușman de clasă a fost Lucrețiu Pătrășcanu, mai palizi Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Miron Constantinescu. Într-un fel sau altul a devenit dușman de clasă post-mortem însuși Gheorghiu-Dej și aproape toți amicii lui.

Ce face dușmanul de clasă ? De obicei, nu putea să mai facă altceva decît să treacă și să-și vadă de treabă. Dar acasă cu nevasta sub plapumă sau chiar și cu un prieten, doi — uneltea.

Cum uneltea ? Dînd glas dorinței sale să se termine odată cu regimul asta înspăimîntător. Ce unelteste ? Să doboare, se pretindea, cu maximă vîrstare de sîrige, să facă praf securitatea sau alte asemenea servicii de documentare. Să ucidă. Adică să facă pe ziaristii sensibili să se înfioare de teamă pentru viața celui mai iubit dintre păminteni. Doar știi prin cîte pericole au trecut Gheorghiu Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu și prietenii lor intimi. Ce pază personală, ce gorile... Aștea sînt rămășițe burgheze.

Dușmanul de clasă nu trebuie subapreciat niciodată, căci el vorbește. El scrie. Și știi cît de primejdioasă este vorbirea și mai ales scrierea. Un responsabil de fond special de la o mare bibliotecă mi-a sosit strict confidențial și strict autentic : „Știi ce s-ar întîmpla dacă s-ar desființa fondul special ? S-ar putea ca dușmanul de clasă, dacă nu l se bagă pumnul în gură să mai ceară cîte una-alta, niște drepturi cîndă cum ar fi dreptul la existență, la gîndire, la vorbire, la integritate personală și altele.

Deci dușmanul de clasă unelteste. Ca atare trebuie supravegheat. Trebuie să pătrundem în ciadurile lui, fiindcă unelțiile lui sînt așa de înfricoșătoare încît s-ar putea să murim de spaimă la auzul cuvîntelor lui așa cum s-a întîmplat candidului domnișoare Liliana. Probabil ai observat că dușmanul de

clasă s-a reintrupat într-o multime de variante. Acum se cheamă opoziție.

Nu mai unelteste, dar destabilizează. Cere. Vrea. Nu se potolește. Manifestează. Nu respectă Televiziunea. Nu respectă pe președintele acesteia. L-a vorbit de rău pe fostul ministru de interne. Nu-l aprobă pe președinte.

Sigur, opoziția nu e așa de-a valma. Sînt fel de fel de opoziții, după cum pe vremuri au fost fel de fel de dușmanii de clasă.

Gurile rele șoptesc că ar fi intrat dihonnia opoziției pînă și în F.S.N. Mai este și P.N.T.-c.d. Mai sînt și partidele liberale. Oare cîte ? Mai sînt fel de fel de partide microscopice care trebuie cercetate pe îndelețe că nu prea se știe ce hram poartă. Serviciul de documentare nu-și mai vede capul de treabă.

Dar știi care este opoziția cer mai primejdioasă, care seamănă cel mai mult cu dușmanul de clasă ? Tocmai aceea care nu este opoziție. (Dialectica, nu ?) Dar cum să nu semene cu dușmanul cînd sînt printre ei chiar foști dușmanii de clasă. G.D.S.-ul, domnule ! 50 de înși care mai de care mai periculoși. Unul fiindcă a scris două cărți de scrisori filozofice și unde mai pui că a fost instruit și în greaca antică. Curat cosmopolit. Unul fiindcă scrie niște articole foarte plăcute la citit. O doamnă, auzi, a scris și un roman după care lumea umbliă cu limba scoasă : nu se mai găsește. Un tînăr campion de motociclism special depunea manifeste la cutiile de scrisori. O doamnă plină de grație și finețe. Un ziarist care stă toată ziua sub cupolă, nu a circului, ci a Parlamentului. Un fizician care a prins pe un pretins filozof cu mița-n sac. Colac peste pupăză în ultima vreme s-au aciuat acolo și niște economiști, de așa, știi matale din cauza cărora se zice că nu se mai găsește țigări Carpați decît la bisnitar. Unde mai pui că vorbesc și la televizor despre privatizare. Noroc de marele ziar cu titlu triunghiular care a moștenit funcția de vigilență care le pune la punct pe toate aco-perindu-le cu o producție record de invective amestecate cu lanolină. Ce ne-am face fără el, fără demascările lui necruțătoare, mai ales că serviciul de documentare, bietul de el, e încă în fașă, prea plîpînd pentru a pune opoziția la treabă sub paza unor băieți de nădejde.

Dar mai știi, doar n-au intrat zilele în sac.

S.T. — Aici am vrut să ajungem : se este Academia Româno-Americană pe care o prezidați ?

M.M. — Academia Româno-Americană este o asociație înregistrată pe lângă statul California, care a început să existe în 1975, cu un scop foarte generos, și într-un anumit fel difuz : și anume, să polarizeze forțele creatoare intelectuale...

S.T. — Numai din America ?

M.M. — Cel care sînt în Academie, din America, sînt în primul rînd de origine română, dar cetățeni americani. Este o societate americană care are ca scop cultivarea valorilor spirituale românești. Cred că această este definiția cea mai bună și care a intrat și în statutul nostru începînd din anul 1984. Aceasta este definiția.

● Cine ne interesa pe noi și cine se numea „ambasadorul spiritualității românești”

Acum as vrea să vorbesc puțin despre ce s-a întîmplat în orientarea Academiei în ultimii cinci-șase ani, înainte de evenimentele din decembrie. În 1983, printr-o întîmplare, mi s-a propus să fii președintele acestei Academii. Eram 34 de membri, s-au făcut alegerile (asa cum se face în America) și am avut două voturi contra și restul de voturi pentru, ceea ce (rîde) aproape că nu este democratic, să spunem așa... Și atunci am început să mă întreb cu ce rost are această Academie, în ce măsură 30-40 de membri pot face ceva și ce pot face. În primul rînd era clar în momentul acela, adică în anul 1983 că dialogul cu țara nu poate fi purtat așa cum am fi vrut noi, pentru că ori de cîte ori ceream să vină cineva din adevărata intelectualitate românească, ne trimiteau altul, de-al lor. În 1983, am adoptat foarte clar această poziție, adică „nu avem decumdată dialog cu țara, cu regimul comunist, pentru că nu putem avea în același timp dialog cu adevărata intelectualitate, adică cu țara”. Deci aceasta era o linie. Și atunci întrebarea noastră era „cum poți să te ocupi de valorile spirituale românești fără să ai dialog cu țara ? Ce vom face aici ? Ce rol poate avea Academia aici ?”. Atunci, toată activitatea noastră s-a îndreptat spre opinia publică academică americană. Rolul pe care am vrut să-l îndeplinim, s-a fost sensibilizarea mediilor universitare la problemele noastre, deschiderea acestora spre probleme românești. De ce ? Pentru că... Acum, care erau mijloacele de a pătrunde în mediile universitare ? În primul rînd trebuia să găsim profesori de origine română care să poată fi cîștigați pentru ideile noastre. Și acest lucru a fost foarte greu, trebuie să vă mărturisesc, pentru că (și aici îmi pare rău că trebuie să spun așa) înainte, organizațiile românești erau în foarte mare parte orientate spre politic. Trebuia să facem ceva care să nu fie atât de agresiv politic, pentru că atunci pierdeam interesul americanilor. Pentru că ei au foarte bine dirijate aceste roluri — rolul politic al unor asociații și rolul științific sau cultural ; și nu a fost ușor...

● Exemplul altor emigrații

S.T. — Ce este Academia Româno-Americană astăzi ?

M.M. — Decumdată este ce-a fost acum cinci ani, și acum patru ani, în sensul că nu vrem să pierdem această idee de a comunica cu centrele străine universitare, și cred că am reușit să comunicăm cu ele, dovadă cea mai ușor de sesizat fiind faptul că în fiecare an Universitatea Americană acceptă să fie gazda congreselor noastre. Pentru că România să fie înțeleasă de o putere ca Statele Unite, trebuie ca intelectualii care devin consilieri ai oamenilor politici să înțeleagă ei înșiși. Deci ideea principală a fost acțiunea îndreptată spre acei intelectuali care pot deveni consultanți ai cercurilor politice americane.

S.T. — Alte emigrații fac asta de decenii.

M.M. — Ceea ce dorim acum, este să identificăm pe acei grupuri care reprezintă într-adevăr gîndirea originală românească.

S.T. — Cred că totul trebuie mizat pe tineret.

M.M. — Este exact ideea pe care am îmbrățișat-o încă din ianuarie. Avem nevoie de un sprijin imens al acelor grupuri din țară care au contact cu tineretul. Venirea mea la București este îndreptată exact spre acest țel. Trebuie să facem tot ce este posibil ca universitățile americane să-și deschidă porțile în aceeași măsură și Estului Europei. Occidentul își dă seama că nu poate trăi izolat și că integrarea internațională este de o asemenea anvergură acum, încît a lăsa părți din Europa în afara acestei integrări înseamnă pierderea unei anumite piețe și a unui anumit potențial de valori la toate nivelurile, care nu pot să aducă nici un fel de avantaj.

S.T. — Eu am urmărit activitatea Academiei prin Europa Liberă și prin Vocea Americii. Este unul din puținele succese ale emigrației române. Emigrația este ea opoziția : desbinată. Și asta se vede...

M.M. — Da. Este adevărat.

S.T. — Care ar fi situația emigrației românești după căderea lui Ceaușescu ?

M.M. — Aș spune că înainte de evenimentele din decembrie, în cadrul intelectualității din America, în special, și chiar din Europa de Vest, se formase o sudură împotriva regimului comunist. Aceasta era foarte clar și cred că din acest punct de vedere Academia poate constitui un exemplu. Chiar dacă în anumite sectoare nu ne înțelegem, în această privință era un front comun. Desigur, existau grupuri extremiste, mai radicale ș.a.m.d., dar nu conta — în ansamblu era o unitate. În momentul de față aș spune că fragmentarea este mai vizibilă, mai marantă. Foarte puțin înțeleg rolul pe care l-am putea juca în aceste transformări. Unii sînt foarte pesimiști și spun „nu se face nimic. Și ceea ce se-ntîmplă acolo, ce pot face cei din țară. Aici sîntem niște marginalizați care n-avem nici o influență în țară”. Există unii entuziaști și foarte optimiști și care spun „Gata ! Acum trebuie să stabilim o punte nemaiapomenită, să mergem acolo, să vină și ei aici”. O deschidere cit mai largă. Cred că nu trebuie să ne marginalizăm, nu trebuie să tăiem legăturile, ci dimpotrivă. Am spus acest lucru și în raportul Adunării Generale A.R.A., cu cine putem sta de vorbă și în ce măsură putem să ne înțelegem.

● Nu se poate, stînd aici, să nu te schimbi

S.T. — Trebuie să găsim un limbaj comun. Chiar sînd sîntem în divergență să folosim același limbaj.

M.M. — Să folosim același limbaj, să facem eforturi pentru ca sfera conceptuală să devină aceeași. Pentru că sînt atitudini, sînt comportamente, atît de diferite. După ce ai trăit zece ani numai în mediul occidental, încep să nu te mai înțelegi pe tine înșuți, așa cum ai fost cînd ai fost acolo și îți vine din ce în ce mai greu să explici celor de aici ce s-a întîmplat acolo și cum te-ai schimbat. Te-ai schimbat. Nu se poate stînd aici să nu te schimbi, pentru că nu poți să comunici cu cei din jur și atunci înseamnă că esti un om care rămîne legat de trecut, rămîne legat de o perioadă care nu mai este viabilă nici acolo, nici în țară și nici aici. Este o moarte, o moarte psihologică, din care nu mai poți ieși. Și atunci, cred că primul lucru pe care trebuie să-l facem este să ne dăm seama cum putem să ajungem la o transmitere, la o comunicare, o transmitere de informații în ambele sensuri. Cred că nici dumneavoastră, acolo în țară, nu puteți totdeauna să sesizați ce se întîmplă ! Și faptul că am vorbit de aceste diferențe în gîndirea membrilor Academiei (acum sîntem

doi) este diferențe cu nu le-aș vedea ca un lucru negativ. Dimpotrivă.

S.T. — Am impresia că diferența este foarte semnificativă.

M.M. — Da. Cred că avem nevoie de această... de acest dialog, de această... nu-i luptă, de această confruntare de idei.

S.T. — Sînt de acord numai cu cei care sînt în dezacord cu mine.

M.M. — Și pe plan științific, pot să vă spun că dacă nu ești criticat, înseamnă că în jurul tău se creează un fel de „zid al tăcerii”, în care te izolezi și devii nimeni. Este foarte stimulator dialogul. Dialogul și critica. Și aici este un punct pe care trebuie să-l învățăm cînd venim aici : să învățăm să ne lăsăm critica, chiar dacă cei care te critică n-are dreptate ; și chiar și atunci critica poate să aibă un efect foarte pozitiv, pentru că îți arată care domenii au fost mai puțin bine dezvoltate. În ce direcții trebuie să dezvoltăm anumite ipoteze, cum să îți reanranjezi argumentarea ș.a.m.d. Deci, cred că și în Academie, nu trebuie să fim de acord. Cred că trebuie să avem păreri, trebuie să avem curajul acesta al discuției deschise. Și e foarte greu la români, poate că și în alte părți, să nu ne certăm, ci să avem un dialog în contradictoriu.

S.T. — E foarte greu să faci să înțelegă pe cineva căruia îi spui „nu” sau că „nu am același punct de vedere” să nu te considere un dușman.

M.M. — Exact, din critică să nu se dezvolte o dușmănie.

S.T. — Mulți m-au întrebat dacă am fost gocaț de ce văd în America. Alții m-au avertizat că socul îl voi suporta la întoarcere. Ce vă așteptați să găsiți în România ?

● Pregătiri pentru Marea Întîlnire

M.M. — Socul față în față cu un București devastat, vandalizat, nu mă sperie. Se prea poate ca imaginația mea să nu se potrivească realității în totul, dar nici la nepotriviri prea mari nu mă aștept. Nu mă aștept să mi se facă o primire prea caldă din partea anumitor grupuri de coligi ; unii pentru că au suferit prea mult și și-au format o viziune paradisiacă despre „America” ; alții pentru că nu au vrut să plece : de ce să plece ? Datoria lor era ACOLU, ACASA ! Dacă plecam toți, procedam invers decît israelienii ; transformam țara într-un peisaj lunar, desert, în loc să transformăm un desert într-o grădină. În sfîrșit, alții pentru că erau și, poate, mai sînt acolo, la Universitate, deși relațiile lor cu învățămîntul se rezumă la relații politice cu „cine trebuia”.

Mă aștept însă să găsesc OAMENI DE CALITATE — cei care poartă în inimă revoluția, libertatea și voința de a continua să lupte pentru renașterea țării. Voi întîlni desigur răceală și rețineri la început, pînă vom reuși să comunicăm, să ne vorbim din inimă, și de ce să nu recunosc, mă gîndesc cu emoție la lacrimile de bucurie cînd voi reuși — poate — să descopăr neșperatul. Această așteptare a înlocuit înecul în intelectualism de necunoscut și diferență în cursul celor trei întîlniri pe care le-am avut în ultimele luni cu cei de acasă, la Regensburg, în aprilie, la Colocviul de Lingvistică Românească, la Congresul Academiei Româno-Americane de la Montreal din luna iunie și la Chico State University, în august, cînd opt oameni minunați au venit să descifreze alfabetul calculatorilor pentru ziaristică sub auspiciile Fundației Internaționale de specializare (International Training Program) de pe lângă „Voice of America”. Le-am spus atunci cu simplitate și cu ascunsă bucurie : Pentru mine sunteți o minune !

Interviu realizat de STELIAN TANASE

Seducția naționalismului. Naționalismul ca sclavie. Popor și națiune

(Urmare din pag. 10)

mai ales, este că poporul este o realitate mai umană decît națiunea. Poporul reprezintă ansamblul unor oameni, unii mare număr de oameni, care au căpătat o formă particulară, care sînt dotati cu unele calități particulare, sînt legați unii de ceilalți prin afinități particulare. Națiunea, dimpotrivă, nu este o reunire sau uniune de oameni, ci un principiu care domină oamenii, care îi dirijează. S-ar putea spune că națiunea este o idealitate abstractă, în timp ce poporul este o realitate concretă. Utilizez aici termenul „idealitate” nu ca titlu laudativ, ci pentru a indica un grad superior de obiectivitate și alienare a naturii umane, de desumanizare. Populismul rus a avut adesea un caracter anti-statal și anarhic, în timp ce naționalismul este întotdeauna statal, recimă întotdeauna un Stat puternic și este în mult mai mare măsură legat de Stat decît de cultură. Poporul caută să se exprime în imagini, el creează obiecturi, un stil. Națiunea, dimpotrivă, caută să se exprime prin forța Statului, creează forme de putere. Naționalismul de tip fascist înseamnă pierderea particularității naționale (dacă utilizăm acest cuvînt așa cum este el utilizat indeobște, ca identic cu „popular”); el nu are nimic „național”, în sensul adesea folosit și propriu al termenului : produs al unei raționalizări și tehnocratizări extreme a vieții populare, el nu conferă nici o valoare culturii. Toate naționalismele se aseamănă între ele, așa cum se aseamănă toate dictaturile, toate organizațiile politice, toate organizațiile sportive, toate tehniciile înarmării. (...) Poporul este, în orice caz, mai aproape de ceea ce constituie baza vieții sociale, adică munca, mai aproape de natură, dar poate deveni și el un idol și o zură a sclaviei umane. Populismul constituie, într-adevăr, una din numeroasele seducții care fac apoi la stăpînirena umană și el îmbracă cu ușurință forme mistice.

Derivele populismului

Nu se vorbește, oare, despre sufletul poporului, despre sufletul pămîntului, despre o forță populară elementară ? Este un element în care omul se poate pierde

cu ușurință, o moștenire și o supraviețuire a colectivizmului primitiv, anterior trezirii spiritului și persoanei. Este un element de ordin psihic, nu spiritual. Există în persoană un element mai mare și acesta este tocmai elementul popular (național) ; dar revolta persoanei înseamnă revolta spiritului și libertatea împotriva elementului popular. Aservirea față de popor este una din formele sclaviei. Amintim-vă strigătul : „Cruzifică-l, crucifică-l !”, pe care l-a emis poporul la vederea Fiului Omului și Fiului lui Dumnezeu. El cerea crucificarea tuturor profesorilor, tuturor maeștrilor, tuturor marilor oameni. Aceasta dovedește îndăjurat că nu în popor se află centrul conștiinței. Există un adevăr în populism, dar el conține, de asemenea, o mare minciună, care se exprimă în înșoșirea persoanei față de colectivitate. Adevărul rezidă întotdeauna în persoană, în minoritate, el este întotdeauna o funcție a calității. Dar departe de a se izola și a se întoarcere asupra sa înșăși, persoana nu trebuie să piardă niciodată, în manifestările și expresiile sale, contactul cu viața poporului. Mesianismul național este, desigur, seducător, dar el este incompatibil cu universalismul creștin. Pe de altă parte, credința în vocația poporului este o condiție necesară a existenței sale istorice.

Un adevărat tezaur al vișilor de aur

(...) Alături „națiune”, cit și „popor”, se transformă în usurință în idoli, și aceasta sub oblăduirea obiectivării unor emoții puternice. Omul cel mai mediocru, cel mai nul, crede că se înalță deasupra propriei născătorii prin participare la „național”, la „popular”. Una din cauzele seducțiilor aservitoare rezidă în faptul că ele procură omului cel mai deplin sentiment de putere. Făcîndu-se sclavul unui idol, el se simte înălțat. Omul simte că este sclav, dar el simte în același timp că fără această sclavie s-ar căsi la un nivel și mai jos încă. Aservirea față de obiectivări de tot felul procură omului impersonal și privat de orice conținut universal sentimentul plenitudinii. Acestei servituzi nu-i poate rezista decît omul bogat în conținut universal spiritual. Vidul este umplut cu oeg mai mare ușurință de „național”, căci el este în îndemna maseilor și nu presupune nici o realizare calitativă. Sentimentele ne-

gative, ca ura față de erezi și alte naționalități, joacă în aceste cazuri un rol mai important decît sentimentele pozitive. (...) Naționalismul comportă raționalizarea iraționalului, mecanizarea organicului, transformarea calității de om într-o calitate non-umană. În timp ce naționalul, popularul se integrează, ca toate gradele individualizării, în concretul universal, naționalismul ca atare nu este decît o altă universalitate, ci tendea să-l distrugă. Ostil universalului, el este, în aceeași măsură, ostil personalismului. Așa încît el trebuie negat, în aceeași măsură, în numele Personalului, ca și în numele Universalului.

Naționalul subordonat personalului și universalului

Nu vrem să spun că nu există nici un grad intermediar între universal și personal și că naționalul n-ar reprezenta un astfel de grad ; dar nu trebuie ca naționalul să absoarbă personalul și universalul ; el trebuie să le fie subordonat. Trebuie, în orice caz, ca „popularul” să treacă înaintea „naționalului”. Creștinismul este o religie personală și universală, nu națională sau rasială. De fiecare dată cînd naționalismul proclamă : „Franța francilor”, „Germania germanilor”, „Rusia rușilor”, el își evidențiază caracterul pagin și uman. Naționalismul disprețuiește sau neglijează valoarea și drepturile omului, ale omului făcut după chipul lui Dumnezeu și purtător al principiului spiritual. Naționalismul se sprijină pe unul din sentimentele cele mai răsunătoare în lume : el este în același timp uman, pentru că este propriu naturii umane și imman, pentru că transformă omul în sclavul unei forte exteriorizate. (...) Calitățile naționale și sociale ale omului sînt susceptibile de repetare și reproducere, se pretează la generalizare și abstractizare, se lasă transformate în quasi-realități aflate deasupra omului ; dar în spațiile lor se ascunde simbul profund al omului. A face opere de umanitate înseamnă a apăra această profunzime umană. Naționalismul este o trădare a profunzimii omului, un teribil păcat împotriva chipului lui Dumnezeu în om. Cel care nu vede un frate în omul aparținînd unei alte naționalități, cel care refuză să vadă un frate în evreu, de pildă, acela nu are dreptul să se numească creștin ; mai mult : el abdică de la propria sa umanitate. Iși pierde propria profunzime umană. Violentele pasiuni ale naționalismului au drept efect aducerea reprezentanților lui la suprafață și transformarea lor în sclavi obiectivității. Pasiunile naționaliste sînt mai puțin umane decît pasiunile sociale și în mai mare măsură incompatibile cu persoana. Sentimentul național nu devine profund decît atunci cînd este vorba de apărarea patriei.

De l'esclavage et de la liberte de l'homme (Paris, 1946)

POLITICI POST-TOTALITARISTE: ideologia ia, din nou, sfârșit

(Urmare din numărul trecut)

Mi se pare că, după cele de mai sus, atât stînga din vest cît și gînditorii socialiști, în general, se vor întreba: ce este socialismul din toate acestea? Este el proiectul economiei planificate sau al economiei mixte, sau, urmînd sugestia lui Kuron, o economie privatizată împletită cu încercarea plină de grijă de a aborda democrația ca pe o normă proprie, sau, încă, o economie raționalizată și dreptate socială? Ca aspirație, avînd în vedere multitudinea experiențelor Europei Centrale și de Est, socialismul poate fi oricare din ele. Atunci, înseamnă el ceva în mod special? Și dacă da, cum îl distingem de ceea ce numim capitalism?

Există două modalități de a răspunde la aceste întrebări. Una ar fi să ne succedăm „mîncîlor” teoretice și, poate, cu Capitalul în mîna, să încercăm cu grijă să ajungem la noi distincții teoretice. Am putea enunța noi modalități de înțelegere a relațiilor sociale, referitoare nu numai la relațiile practice și empirice dintre piață și plan, economie și stat, ci, de asemenea, relativ la dimensiunile normative ale acestor relații, cum ar fi, de exemplu, cele dintre idealurile socialismului și, poate, chiar ale capitalismului, despre care unii susțin că ar merita aplaudate. Pe de altă parte, putem, și aceasta se face, să atacăm ideologia.

În acest context, consider, există un consens quasi-universal în ordindurile post-totalitariste ale Europei Centrale și de Est (cel puțin printre cei care dobîndesc autoritate și putere). Astfel este respinsă cultura totalitară cu politicile sale ideologice, utopiile științifice și soluțiile totale față de problemele sociale complexe. Vaclav Havel, dramaturgul ceh, teoreticianul de politici, fostul lider al opoziției democratice și actualmente președintele Cehoslovaciei, a caracterizat foarte poetic această respingere și implicațiile sale atunci cînd, în contextul controlului totalitar, aceasta era un simplu vis. În esecul său clasic „Puterea celor fără putere”, scris în 1978, Havel relatează povestea unui șef de magazin de legume și fructe care a pus în vitrină lozincă „Proletari din toate țările, uniți-vă!”. Analizînd de ce individul a plasat lozincă în vitrină și ceea ce i s-ar întâmpla dacă ar scoate-o, Havel revelează, din punct de vedere fenomenologic, fundamentul complex al controlului totalitar. El arată cum limbajul oficial și ideologia sa au pătruns adînc în viața de zi cu zi, cum subiecții represiei totalitare legalizează această reprerie. Scriitorul subliniază că cetenii de rînd, prin alinierea la sistemul totalitar și jucînd rolurile dictate de autoritate, nu numai că supraviețuiesc sistemului ci îl creează. Havel spune:

Indivizii nu trebuie să creadă toate aceste mitificări dar trebuie să se comporte ca și cum ar crede, sau, cel puțin, să le tolereze în tăcere, sau să se împace bine cu colegii de muncă. Din acest motiv, totuși, trebuie să trăiască în minciună. Dar nu trebuie să accepte minciuna. Este suficient să au acceptat să trăiască cu ea și în ea. Deoarece prin chiar acest fapt, indivizii confirmă sistemul, desăvîșesc sistemul, creează sistemul, ei sînt sistemul.

Cu astfel de introspecții în minte, Havel apelaază la oameni să „trăiască în adevăr”, în afara minciunilor oficiale. Cînd geo-politica a făcut posibilă astfel de acțiuni, lumea s-a schimbat.

Din această perspectivă, rapida dezintegrare a regimurilor și partidelor comuniste ca și prăbușirea controlului totalitar, devin fapte de înțeles. Oamenii de rînd au știut că trăiesc în minciună și ar fi căutat o alternativă, dar li s-a părut atât de neverosimil, încît nici nu au încercat. Atunci cînd alternativele s-au prezentat ele însele, oamenii au acționat („în adevăr”), adică fără a recurge la scenariul ideologic oficial. Am studiat discursul cinic al culturii oficiale, susținut prin forță, drept legitimarea funcțională a neîncrederei, în „Dincolo de Glasnost” și am ajuns la concluzia că o astfel de cultură, în care forța înlocuiește rațiunea, s-a aflat în însuși miezul totalitarismului și perpetuării sale. Acum apar variate culturi politice, democratice sau de altă coloratură, în același timp respingîndu-se lozinci vechi, fraze și cuvînte cheie, inclusiv acela de „socialism”. Nu de mult, Havel scria:

Gorbaciov dorește să salveze socialismul cu piața și cuvîntul liber... Li Peng salvează socialismul prin masacrarea studenților și Ceausescu împinzînd țara cu buldozere. Merceu este înțelept să fii suspicios față de cuvîntele... Te degradează mai puțin astfel decît atunci cînd le conferi încredere oarbă.

În legătură cu dilema noastră referitoare la capitalism și socialism, ea îmi sugerează (deși cred că nu tuturor partizanilor fundamentalisti ai socialismului sau capitalismului) o direcție de acțiune foarte clară. Problematice empirică și istorică de înțelegere a relațiilor distinctive dintre piață și plan, economie și stat, pot fi denumite capitaliste și socialiste, poate, în sens weberian, ca tipuri ideale, politic-normative. În ce privește ultima însă, cu siguranță, nu ca idealuri în sens categoric de idealuri, acestea sînt mult prea profund implicate în teroarea modernă și prea îndepărtate și/sau ambigue legate de ceea ce încă distinge stînga de dreapta politică. Dacă ridicarea și căderea comunismului ne spune totuși ceva, aceasta este că socialismul nu reprezintă bagheta magică care rezolvă problemele dreptății sociale, decăderii umane, distrugerii mediului etc., etc. Într-adevăr, în multe împrejurări, el a agravat lucrurile. Iar marxismul, în varianta sa leninistă, s-a dovedit abominabil din punct de vedere politic.

Trăim într-o lume în care ideologiile moderne și-au atins propriile limite. Aceasta este ceea ce, în mod

JEFFREY C. GOLDFARB

● Cu Capitalul în mîna, încercînd noi distincții teoretice ● Minciuna inacceptabilă ● Mereu este înțelept să fii suspicios față de cuvîntele ● Falimentul analizei de clasă ● „Capitalismului i-au trebuit secole de zvircoliri ca să apară și să se consolideze: cum să așteptăm noi mult de la socialism?” (Paul Sweezy) ● Cînd critica pragmatică devine o întreprindere pozitivă ● Ideea totalitară de progres a falsificat noțiunea renașcențistă a propășirii.

fundamental, revelează căderea comunismului și nu sfîrșitul istoriei (cf. Fukuyama) sau victoria capitalismului liberal (cf. Brzezinski). Dar să se spună că, acum, porocem, într-adevăr, un „sfîrșit al ideologiei” nu înseamnă și un sfîrșit al împlinirilor și aspirațiilor politice, sau soluționarea problematicei moderne. Din contra, forța halucinantă a ideologiei mai mult a întunecat decît să lumineze, mai mult a frustrat decît a dat. Deși principiile fundamentale centrale ale teoriei politice moderne (libertate, egalitate, democrație) au fost promovate deschis de ideologii influente, trecutul nostru recent a demonstrat totuși că lucrurile nu stau tocmai așa. Abordările ideologice ale lumii prezintă valori de ignoranță și iluzii. S-au raționalizat acțiunile politice dar ele au avut un impact infim în rezolvarea problemelor umane sau stimularea creativității omului. Mai mult, politicile ideologice nu au fost numai de tip comunist sau marxist. Ele au fost politicile vremurilor noastre, ale războiului rece, ale lumii libere contra celei totalitariste. Sfîrșitul ideologiei înseamnă prăbușirea fațelilor dihotomiei ideologice, comunist și anti-comunist, marxist și anti-marxist. Aceste dihotomii ideologice au marcat în mare măsură opiniile noastre politice, economice, sociologice ca și bunul simț. Trebuie să luptăm să le depășim.

Aceasta nu este nicăieri mai evidentă decît în reacția imediată la prăbușirea comunismului. Între conservatori și aparut două reacții opuse. Pe de o parte a fost sentimentul de celebrare. Războiul rece a luat sfîrșit. Vestul a învins. Capitalismul, democrația și libertatea se vor identifica în vece. Pe de altă parte a apărut suspiciunea, Gorbaciov, cel mai vicelan dintre fruntașii comunisti, își bate joc de Vest și îl folosesc lozincile pentru a-și consolida tirania. Înarmarea și escaladarea militară au fost considerate necesare într-o fază nouă și primejdioasă a războiului rece, mai ales deoarece desigur acesta părea să fi luat sfîrșit, el continuă. Au existat, bineînțeles, variațiuni pe aceste teme extreme. Cea mai originală a fost aceea aparținînd lui Milton Friedman. Într-o polemică editorială a folosit prăbușirea regimurilor marxist-leniniste pentru a reaminti cititorilor că ei ar trebui să lupte, de asemenea, împotriva socialismului autohton: în oficiile poștale, în școlile publice și din toate celelalte programe guvernamentale. Cîștigînd războiul rece pe plan internațional, și pierzîndu-l, în consecință, în dezbaterile ideologice, el a sperat să-l mențină în viață în cadrul autohton. Astfel a făcut încercarea de a lansa un război rece pe plan intern.

Printre liberali (în speță americani), schimbările au fost privite diferit. Regula a fost sărbătorirea lor, mai degrabă, amestecată cu preocuparea de a susține consolidarea schimbărilor și pentru folosirea circumstanțelor geo-politice în vederea demilitarizării și abordării problematicii interne prezente. Liberalii, după cunoștințele mele, nu fără excepție, au înțeles că schimbările sînt reale. Ei nu au înțeles însă ce s-a schimbat exact și cît de profunde sînt aceste schimbări. În principal s-au concentrat asupra noli și luminatelor conduceri so-

vietice, respectiv asupra lui Gorbaciov, și mai puțin asupra transformărilor politice, economice și culturale. După părerea mea, acestea reprezentau mai puțin rezultatele directe ale politicii lui Gorbaciov și mai mult ale forțelor politice ce implementează politica sa (sau o politică mult asemănătoare cu a sa) practic inevitabilă (cel puțin alina timp cît nu a fost aleasă calea revitalizării stalinismului viguros, adică „soluția chineză”). Concentrîndu-și atenția asupra lui Gorbaciov și a altor conducători, liberalii nu sperat să poată înalța cu problemele deja existente pe agenda lor politică: creșterea înțelegerii internaționale, dezarmarea, iar pe plan local, dreptate și bunăstare socială.

O astfel de perspectivă nu a fost considerată drept o opțiune realistă de către radicalii de stînga deși, bineînțeles, negarea ideologică este oricînd posibilă. Esecul „socialismului așa cum există el” (așa cum a fost numit de acela care dorea să distingă între realitate și visurile lor) a fost atât de atocuprinzător încît nu s-a mai negat legătura vise-realitate. Este, astăzi, clar falimentul analizei de clasă ca explicație globală dată vieții sociale și politice. Abolirea relațiilor sociale capitaliste nu a îndreptat toate maladiile societății. Conflictele rasiale și etnice, degradarea mediului, educație și îngrijire medicală inadecvate, chiar imense neînchităși economice, toate au supraviețuit capitalismului. În unele situații lucrurile chiar s-au înrăutățit.

Astăzi, stînga vestică comunistă pare de-a dreptul ridicolă. Dar chiar și stînga neocomunistă își are problemele sale. Aceasta trebuie să se împace cu ideea izbitorului dovezii că socialismul nu este un stadiu superior în dezvoltarea umanității. Unii din cei de orientare de stînga ignoră implicațiile evenimentelor recente, încercînd să explice semnificația schimbărilor. Paul Sweezy scria: „Capitalismului i-au trebuit secole de zvircoliri ca să apară și să se consolideze. Cum să așteptăm mai mult de la socialism?”.

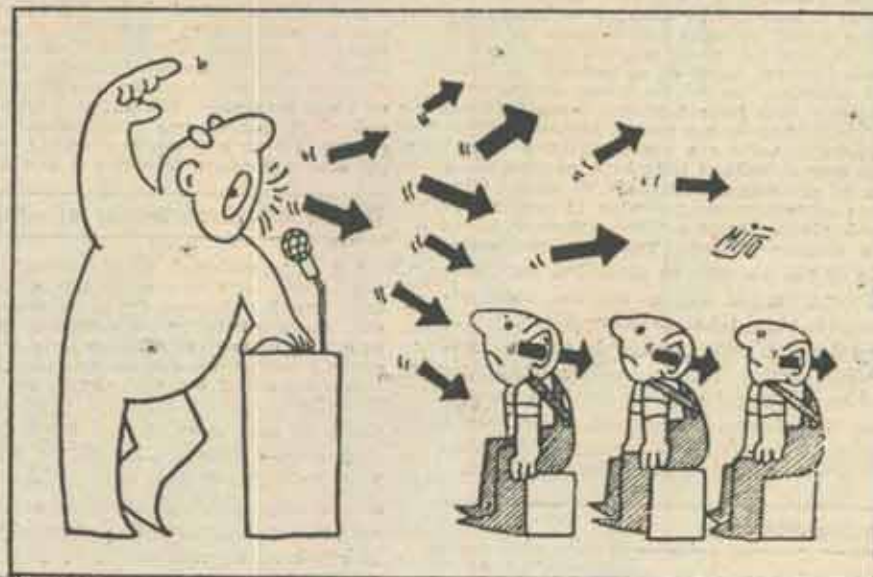
Dar cei, tot de orientare de stînga, preocupați mai specific și mai concret de dreptatea socială, democrație și demnitatea individului de rînd, care nu gîndesc în termeni milenari, salută schimbările din est iar acum trebuie să studieze implicațiile lor asupra vestului. Ei (noi) trebuie să explore felul în care marelle principii și tradiții de stînga se pot implementa fără înrobire față de certitudinile ideologice.

Conservatorii și liberalii care salută acum victoria „noastră” din războiul rece, pierd din vedere faptul că M. Gorbaciov, așa cum a declarat în repetate rînduri, este un comunist care nu are nici o intenție de a dezmembra Uniunea Sovietică sau comunismul. Pe de altă parte, conservatorii, subliniind în mod realist acest fapt și făcînd apel la vigilență, minimalizează semnificația imenselor schimbări. Cu toate acestea, atât „euforicii” cît și „vigilenții” încă mai au în comun dihotomiile ideologice ale războiului rece. Euforicii respectă principiul eliberării, practice, a tuturor prizonierilor politici, al apariției unei uimitoare prese libere, al evaluării oneste a falsificărilor și atrocităților istorice, al dezvoltării unei vieți literare și artistice libere, al cercetării fundamentale în sfera reformelor economice și democratice, întîind în toate acestea generarea unei ordini libere, democratice și capitaliste, așa cum este a noastră. Ei întrețin un fel de hartă ideologică. O țară este fie liberă fie totalitară: ea este o democrație sau o dictatură; este fie capitalistă fie socialistă (sau „comunistă”). Deoarece Uniunea Sovietică și, mai ales, vecinii săi din Europa Centrală și de Est suferă schimbări fundamentale, conform datelor din harta războiului rece, aceste țări devin la fel ca noi. Ideologia ne spune că războiul s-a sfîrșit. Am putea, deci, să ne bucurăm. Și vigilenții folosesc aceeași hartă dar ei sînt niște clasici pozitivisti. Ei știu că democrația, capitalismul și libertatea, așa cum le înțeleg ei (în mod ideologic), nu au fost instituționalizate cu fermitate în Europa Centrală și de Est, cu atât mai puțin în Uniunea Sovietică, și de aceea simt că amenințarea comunistă persistă încă. S-ar putea să cîștigăm războiul dar nu l-am cîștigat încă.

Traducerea: SUZANA HOTĂRAN

(Va urma)

martie 1990



Caricatura din ziarul „Polityka” — sau ce-și dorea guvernul (1983)

CRONICA UNEI MORȚI AȘTEPTATE:

SIDA (II)

Intrând în detaliu ne-am interesat de răspândirea geografică a pandemiei SIDA. Se făcuse mult caz la început de zona Constanța, unde infectarea s-a făcut prin produs de la docherii și marinarii din port. Un test efectuat pe o grupă de 1400 de subiecți recrutați din această categorie profesională a arătat că nici unul nu era contaminat cu HIV. E greu de afirmat, prin urmare, că există un centru de iradiere al pandemiei. La Sibiu nu a fost identificat nici un seropozitiv, în schimb, au fost identificați la Media!

● În România, boala era interzisă prin lege

Concluziile vin chiar împotriva voinței noastre. Deși cauzele acestui flagel nu sînt intrinsec clarificate e limpede că ignoranța și neglijența corpului medical, care și-ar fi găsit la rigoare circumstanțe atenuante pe cînd HIV era interzis în România prin lege (1), sînt cel puțin în parte răspunzătoare de moartea a mii de copii. Responsabilitățile nu pot fi precizate individual, ele sînt difuze și privesc comunitatea medicală în întregul ei. Ele însă nu pot fi asumate decît individual. E oportun de aceea, punînd problema în contextul mai larg al respectării obligațiilor deontologice ale medicului în genere, să reluăm o mărturie pe care o făcea recent dl. doctor Mircea Lăzărescu, șeful clinicii psihiatrice Timișoara:

„M-am gîndit astfel la medicii igienisti, la cei care conduceau inspectoratele locale de igienă și care cunoșteau prea bine starea de poluare a apei, aerului și alimentelor; la internștii care nu au făcut revoluție cînd lipseau insulina, hipotensiunile, vasodilatatoarele; la chirurgii care operau cu bisturie netăioasă și fără suficiente anestezice, la ginecologii și pediatrii care au asistat la creșterea inflaționistă a avorturilor, morților prin avort septic, a morților la naștere, a nasterilor premature, a mortalității infantile în general...”

Si m-am îngrozit. În primul rînd m-am gîndit că, în numele tuturor medicilor din România, al tuturor Direcțiilor Sanitare și a Ministerului Sănătății ar trebui să mă simt vinovat.”

SIDA, spunem la început, nu este numai o boală provocată de virusul HIV, ci un fenomen social complex despre care cifrele ne pot spune multe lucruri dar nici o dată nimic despre realitatea individuală în concretul ei. E nevoie pentru aceasta de un alt tip de investigație și de un alt tip de atenție.

O vizită la un spital este o cale posibilă. Dar trebuie mai întîi să știi să rezuți la limbajul care reprezintă Autoritatea. Adică la limbajul care uniformizează, care nu comunică altceva decît propria voință de a supune, care nu descoperă, ci acoperă.

De cum am intrat în pavilionul B 1, destinat bolnavilor de SIDA, întimplarea mi-a oferit o șansă. Întreb de dl. doctor D. O domnișoară subțire, cu ochelari, eșită o clipă, parcă neînțelegînd, apoi îmi răspunde în limba franceză că nu știe unde poate fi găsit și mă abandonează repede într-o totală nedumerire.

● Franțuzoaicele nu știu să se poarte I

Aflu că în spital activează o echipă din Franța, despre care însă personalul medical mediu nu poate să-mi spună mai mult. Cu o excepție! O femeie scundă, dar voinică și plină de energie profită de ocazie și dă drumul unui val de indignare împotriva franțuzoaicelor: „Sînt îngrozitoare domnule! nu știu să se poarte. M-a îmbrîncit pur și simplu și m-a întrebat pe unde am fost și de ce nu-mi fac datoria. Dar ele nu au habar cite lucruri sînt de făcut, se joacă toată ziua cu copiii. E adevărat, concede doamna, care căuta acum un ton mai rezonabil, francezii ne-au ajutat, dar să nu vină domnule, să ne învețe pe noi, românii, mai ales că nici nu se știe care este meseria lor de bază. Eu, încheie amenințător, o să mă duc pînă în Guvern”. Si m-a părăsit agîndu-și mîinile și bolborosindu-și mai departe indignarea.

Abandonez planul inițial și o lău pe urmele franțuzoaicei. O descopăr la etajul al doilea într-un salon linistit și luminos, cu picturi pe pereți, rămîn o clipă în prag și am timp să gîndesc că e adevărat că aici s-au schimbat multe față de vremea în care copiii așteptau mai mult într-un pat, într-o înfrîntătoare mizerie.

Domnișoara Christine se arată surprinsă de interesul meu, dar îmi răspunde cu bunăvoință și cu un ușor aer didactic. Împreună cu colega sa Madeleine face parte din organizația Médecins du Monde, iar misiunea lor principală este să instruiască personalul medical românesc în problemele tehnice, dar nu în ultimul rînd în cele care țin de atitudinea umană, de afectivitatea investită. O întreb cu juncă inocentă care sînt relațiile cu personalul românesc. Urmează un moment de tăcere după care îmi mărturisese ușor jenată că infirmierele și asistentele române nu știu deloc să îngrijească copiii. Există în tot ce fac o mare indiferență și neglijență. De pildă trebuie să le atragi mereu atenția să nu

● Explicație-panaceu, dar nu pentru boală ● Persistă o orăre disimulată ● O (alta) boală contagioasă: lipsa de încredere ● „Mă rugam lui Dumnezeu pentru copiii de acasă. (...) Acum, mă rog pentru copiii aceștia din spital ● Cînd și reporterul se simte vinovat ● Un mesaj greu de cuprins cu mintea: „Anunțați-mă cînd a murit” ● Un barbat de 28 de ani s-a autoizolat pentru a nu se vedea izolat de ceilalți. ● Gregor Samsa nu mai e o plămînire? ●



Foto: OVIDIU BOGDAN

spele copiii în aceeași apă, să-l schimbe la timp și în general să le arate puțină căldură. Ele ne reproșează că ne jucăm cu copiii. Profesorul Păun, șeful pavilionului este complet dezinteresat și nu dă micilor pacienți nici o atenție. Dacă unul dintre ei sînt distrofici este pentru că sînt bolnavi de SIDA.

● Se poate să vezi și să nu auzi

Explicația anulează orice responsabilitate. Dar el ignoră cum sînt hrăniți copiii, că li se aduc biberonele cu cele 200 grame de lapte cînd încă unii dorm, iar apoi toate biberonele se string deodată ca la comandă. Apoi copiii sînt devitaminizați și ar trebui scoși la soare. Dar nu! SIDA este mereu singura explicație. Îi relatez Christinei episodul din holul de la parter și îmi spune că, într-adevăr, fusese indignată de purtarea acelei infirmiere care plecase cu un pretext oarecare, declarînd că se întoarce în 15 minute, dar a lipsit peste o oră și jumătate. Si în general aici mai toți se fac că au de lucru în altă parte. Cu riscul de a o jigni îi pun o altă întrebare pe care mi-o sugerase tot infirmiera noastră plină de mîndrie patriotică, care este pregătirea ei profesională? Îmi răspunde cu naturalitate că ea e în Franța se numește infirmiere, dar este altceva decît în România, deoarece au 3 ani de studii de specialitate în afară de liceu. Domnișoara Christine (îne apoi să-mi vorbească ce însemnă adevărată grijă față de copii, observînd că aici în spital există încă o orăre disimulată. Si încheie cu un zîmbet trist că este puțin deprimată. Mă roagă de asemenea să nu insist cu întrebările, deoarece s-a molipsit de o boală românească: e'est la nefiance. Îi urez curaj și mă îndrept spre un alt salon unde o tînără în halat alb, cu machis îngrijit, (asta ea să vedeți cum întimplările sînt parcă potrivite de o ocultă intenție demonstrativ didactică) tocmă zglîția un cărucior însoțindu-și gesturile de un „na, fire-ai al dracului!”, pronunțat cu un cert accent autohton. Mă fac că nu văd și nu aud căci în definitiv ar putea fi chiar un semn de afecțiune și mă îndrept spre bucătărie unde cunosc pe doamna T. Am toate motivele să relatez continuarea deoarece în fața raționalismului nostru o intuiție, o mărturie singulară se cer neapărat confirmate.

● E multă nevoie de bunățate și iubire

Încep prin a-i reaminti de greva din prima săptămînă a lui Ianuarie. Asistentele și infirmierele de la B1 fac grevă. Iar în seara de 7 Ianuarie dau un telefon la TVRL cu intenția de a informa opinia publică despre numărul adevărat de bolnavi internați în pavilion și despre absența materialului de protecție. TVRL ignoră însă mesajul. Șeful serviciului, doctorul Păun, reușește în

mod „diplomatic” să restabilească înțelegerea și uzînd de o relație personală a doamnei Biris, asistenta-șefa pe atunci (ulterior destituită poate și din cauza unui incendiu izbucnit în data de 26 mai la salonul nr. 10) cheamă un ziarist care realizează un reportaj idilic despre condițiile minunate în care se desfășoară activitatea în sector, insistînd asupra „corectitudinii proverbiale a profesorului Păun”. Mai târziu apare și televiziunea care realizează o emisiune trucată cu personal substituit. Doamna T. îmi confirmă episodul cu un vădit sentiment de vinovăție: „e adevărat, refuzasem atunci să îngrijim bolnavii. Era un dezastru total, fiecare fugea, se ferea, se temea, pentru că trăiam cu groaza că pînă și aerul e contagios. Mai mult de un an am trăit fără nici o speranță... Mă rugam lui Dumnezeu... În fiecare dimineață mă rugam lui Dumnezeu pentru copiii mei de acasă. Aici nu mai știam să mă port cu copiii de teamă și nesigurantă. Eu însă cred în Dumnezeu. Mă uit că oamenii cu toată știința lor nu pot face nimic, e nevoie de bunățate și de iubire. Bunătatea oamenilor a venit din afară. Am învățat multe de la francezi. Ne-au dat încredere în noi, în viitor, ne-au învățat să lucrăm cu copiii. Acum mă rog lui Dumnezeu și pentru copiii aceștia din spital”. Se oprește și mă privește în ochi insistînd, așteptînd cu teamă și cu speranță: dacă nu o cred, nu are nici un rost să continue. Oamenii se ocupă de tot felul de lucruri și ignoră ceea ce este esențial. Cu aceeași privire, ușor îndurerată, mă roagă parcă să-i acord încrederea fără de care ce urmează să-mi spună ar părea o delatțiune nedemnă: „să știți că multe din colegile mele sînt rele. Dispar mereu, te miri unde, și degeaba le spui „schimbă și tu copilul ăsta că sînt lac de sudoare”. Cel mai bine mă înțeleg cu franțuzoaicele. Dacă nu știu ceva, la ele mă duc și întreb. De la ceilalți nu aflu nimic și cu atât mai puțin de la profesorul Păun, care vine dimineața, deschide ușa și întreabă: „ce faceți, bă aici?” și apoi dispăre grăbit fără să mai aibă totdeauna timpul să întrebe dacă s-a întimplat ceva deosebit. Înainte era îngrozitor și pentru că eram puține. Acum s-au angajat mai multe infirmiere, care n-au însă nici o pregătire de specialitate. Dacă vii aici și privești lucrurile la suprafață totul pare frumos”. Ca să înțelegi însă ce se întimplă nu-i de ajuns să treci, trebuie să stai mai mult și să rămîi o vreme. Doamna T. mă roagă la despărțire să nu-i folosesc numele deoarece se teme să nu fie dată afară. Si apoi nu-i chiar sigură că ceea ce voi scrie va folosi la ceva. În momentul acela m-am simțit vinovat, căci la rîndul meu nu cred că va folosi la ceva.

Mai întirzi o vreme în pavilion pentru a asista la joaca franțuzoaicelor cu copiii: Christine este calul lui Valentin, un bălat de un an și ceva, în timp ce Madeleine spune unei fetițe atinse de o gravă distrofie: „viens, ma belle”, îndemnînd-o să facă singură cițiva pași. Rămîne desigur în serviciu ciștorului

să judece faptele, dar să-mi fie permis să avanez o idee. A-accuza imediat este o reacție primară. Cine s-a gîndit însă la mesajul ascuns al revoltei infirmierelor, al dezertării sistematice și disimulate! Același lucru, să nu uităm, s-a întimplat și la spitalul Colentina și s-a sfîrșit identic cu apariția charismatică a franțuzoaicelor.

Specialistul care activează în sectorul SIDA este izolat, este înșingurat de masiva indiferență a corpului social care îl încarcă cu toate „ordurile” care trebuie depuse la marginea societății pentru a nu mai tulbura imaginea și așa îndeajuns de degradată a vieții de zi cu zi. El își face datoria, suportă mizeria evenimentului zilnic, ceea ce este — nu? — suficient alta vreme cit ceilalți — „profanii” — trăiesc încă în paradisul ignoranței. Reproșurile care li se pot aduce li se par nedrepte și ele chiar sînt așa într-o oarecare măsură. Căci în definitiv ce rost mai poate avea să îngrijești pe aceia pe care o întreagă lume i-a uitat, i-a părăsit, care și așa vor muri, în scurtă vreme? Aflăm din același spital că sînt copii abandonati cu totul de părinții lor: „Mai am doi copii acasă, cu ăsta ce să fac? Anunțați-mă cînd a murit”.

● „Statul v-a înșelat”

Greva infirmierelor a fost un strigăt de ajutor, o încercare de a leși din izolare, de a atrage înțelegerea societate în această preocupare care li se pune în seamă exclusiv. Ceea ce nu înțelege lucrătorul din spital (medici, asistente, infirmiere, întregul corp medical) este tocmă ceea ce i-a-a refuzat: solidaritatea, participarea tuturor care să dea muncii sale un sens.

Tratarea discriminatorie din spitale, este doar un reflex al imensei ignoranțe și discriminări care domnesc în întreaga societate.

Am stat de vorbă cu doamna X, lucrătoare la blocul alimentar al unei creșe bucureștene. Este căsătorită de mai multă vreme, dar nu a avut nici un copil. Hotărăște împreună cu soțul ei să ia-lieze un băiat și pleacă pentru aceasta la casa de copii din Slobozia de unde aduc pe Cătălin, un copil sănătos de un an și cîteva luni. La puțin timp, Cătălin face o bronhopneumonie și este internat la spitalul din Cotroceni, unde i se fac mai multe analize între care și testul pentru virusul HIV. Părinții află că băiatul este seropozitiv. Prietenii și rudele, la unison, sfătuiască insistînd cuplul ghinionist să ducă copilul înapoi la Slobozia intrucît „statul i-a înșelat”. Familia X hotărăște însă să păstreze copilul și, vom vedea, cu urmări dintre cele mai grave. Doamna X, aflată în concediu medical pentru îngrijirea copilului cere șefii sale, directoroarea creșei mai sus-amintite să-i prelungească concediul și-și mărturisesc neazul cu inocență și încredere. Sefa devine însă brusc rigidă și-i declară că din momentul acela nu mai poate lucra la blocul alimentar deoarece „legea îi interzice acest lucru”. Virusul HIV, motivează directoroarea, este foarte periculos și se transmite prin aer, prin salivă și este vehiculat de țîntari. Doamna X se plînge domnului doctor Ion Gherghina de la I.O.M.C. care determină intervenția doamnei doctor Apetrei de la Ministerul Sănătății. Aceasta telefonază directorului, care-și modifică brusc poziția și se arată dispusă să facă concedii asigurînd mamei și copilului acestal în creșă dar în condiții de izolare. Situația este însă inacceptabilă și doamna X decide să mai rămîna acasă și să îngrijească în continuare de Cătălin. Nu dorște, de asemenea, să i se publice numele intrucît acum știe că faptul acesta ar putea avea urmări neplăcute.

● Nădejdea, ca un zvon pe kilohertzi

În același pavilion B1, al Spitalului Victor Babeș, am cunoscut pe D.C., un tînăr de 28 de ani. Este căsătorit și are un copil, dar din fericire nici soția și nici copilul nu au fost infectați. Întreaga familie este, desigur, la curent cu situația tînărului, care a tînuit însă să fie extrem de discret față de prietenii și colegii săi. S-a autoizolat spre a nu se vedea izolat de ceilalți. De altfel el mai speră că, așa cum a auzit la „Europa Liberă”, spre sfîrșitul anului va apare medicamentul care să pună capăt acestei nenorociri.

Fără să vreau îmi vine acum în minte binecunoscutul personaj al lui Kafka: Gregor Samsa, un tînăr funcționar care se trezește, așa, pur și simplu, într-o dimineață, că s-a transformat într-un gîndac urias. Din momentul acela orărea și spaima celorlalți îl izolează definitiv și sfîrșește lent în mizerie și singurătate.

HORAȚIU PEPINE

P.S. Domnul doctor I. Pătrășcu împreună cu alți specialiști fondează „Asociația SIDA”, organizație neguvernamentală cu personalitate juridică al cărei scop este inițierea unor programe de educație, ajutorarea celor infectați sau bolnavi și integrarea lor în societate.

Seduția naționalismului. Naționalismul ca sclavie. Popor și națiune.

● Unde se află centrul existențial, leagănul conștiinței, în persoană sau în națiune ? ● De îndată ce se aplică judecăți de ordin moral vieții unei națiuni, naționalismul devine imposibil ● Națiunea – o idealitate abstractă, poporul – o realitate certă ● Mesianismul național este incompatibil cu universalismul creștin ● Ce comportă naționalismul și cum se manifestă naționalul ● Pasiunile naționaliste – mai puțin umane decât pasiunile sociale ●

Toată lumea deplinge de la o vreme absența consensului în viața noastră politică, socială, culturală. Absența consensului poate fi, desigur, prilej de tristețe și chiar îngrijorare, cu atât mai mult atunci când ea alege să se exprime în formele cărora avem nefericirea să le fim martori. Dar există, cred, o primădie la fel de mare: aceea ca un consens să se realizeze, pornind de la o bază indelelnică. Naționalismul, însoțit de inevitabilele sale umbre, șovinismul, xenofobia (a se vedea, în textul ce urmează, limpezile distincții între naționalism și patriotism, naționalism și caracter național) poate deveni, în acest sens, una dintre tentațiile cele mai active. El poate traversa, eluda disensiunile de alt ordin și s-ar părea că, simptomatic, o serie de publicații de culori diferite, sint gata să cedeze acestei tentații, oșezind primele cărămizi ale mult doritului consens. Nu este, poate, inoportun, să medităm în aceste împrejurări la „seducțiile” naționalismului, pe marginea unui text al lui Berdiaev. Acest mare filosof, poate cel mai faimos, la timpul său, din pleiada filosofilor ruși de inspirație creștină, începând cu Vladimir Soloviov, continuând cu Bulgakov, Florenski și alții, grație cărora un suflu înnoitor a pătruns în gândirea religioasă rusă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, merită, desigur, o prezentare mai amplă decât cea care i se poate face acum, aici. Citeva repere pot fi, totuși, utile. Născut în 1874 la Kiev, Berdiaev, puternic atras în perioada studenției de marxism, parcurge în evoluția sa spirituală un traseu destul de tipic pentru o anumită categorie de intelectuali ruși ai începutului de secol, pe care îi descrie el însuși ca purtându-l de la marxism la idealism și de la acesta la „noua conștiință religioasă”. Pozițiile sale critice în primii ani după instaurarea noii puteri sovietice duc la arestarea sa în 1921 și 1922 și apoi expulzarea sa. În același an, împreună cu un număr însemnat de proeminenți oameni de cultură. După o scurtă ședere la Berlin se stabilește în 1924 în Franța, unde trăiește pînă în 1948, anul morții sale. „Viața mea filosofică a fost dominată

nu numai de dorința de a înțelege lumea, ci și de aceea de a o schimba. Nu numai prin gândire, ci și prin sentiment, am refuzat întotdeauna să văd lumea ca pe o realitate imuabilă și eternă.” Afirmații ca aceasta, careia data tirzie (1946) îi conferă caracter de bilanț, explică, poate, dubla sa atracție față de modalități de prefacere sociale, politice și, pe de altă parte, spirituale, în soarta omului modern. Cunoscut în occident ca unul din cei mai pătrunzători critici ai comunismului, cărui îl cercetează originile și evoluția în celebra „Originele și sensul comunismului rus” (1937), Berdiaev este văzut, în același timp, ca unul dintre cei mai importanți promotori ai unei rennoiri spirituale, religioase, prin scrieri în care tradiția ortodoxiei ruse și orientale este îmbogățită prin recursul la mistică occidentală a unor Eckhart sau Böhme, în cadrul tentativei de a transforma spiritualitatea rusă în locul unei sinteze înnoitoare între Est și Vest. În astfel de scrieri se conturează poziția sa de „personalist existențialist” (unii comentatori îl consideră, alături de Șestov, fondatorul existențialismului modern) pentru care transformarea spirituală a universului are ca centru, nucleu, focar de iradiere persoana, omul individual creator, erou al unei „antropodice” care este contrapusă „teodiceilor” tradiționale (v. în special „Sensul creației”, 1916, dar astfel de idei au hrănit întreaga sa operă și se regăsesc, la capăt de drum, în „Cunoașterea de sine. Încercare de autobiografie filosofică”, 1949). Să recurgem, pentru o caracterizare globală a demersului său, la propriile sale cuvinte: „mobilurile interne ale filosofiei mele s-au afirmat dintru început: primat al libertății asupra existenței, al spiritului asupra naturii, al subiectului asupra obiectului, al persoanei asupra generalului și universalului, al creației asupra evoluției, al dualismului asupra monismului, al iubirii asupra legii (...) afirmarea calității în opoziție cu cantitatea”. Cititorul va recunoaște, în cele de mai jos, ecoul unora dintre aceste teme.

Prezentarea și traducerea : ANCA OROVEANU

A

tracția pe care o exercită naționalismul și sclavia impusă de el sînt mai puternice decît cele ale Statului. Dintre toate valorile „suprapersonale”, valorile naționale sînt cele pe care omul consimte să le accepte cu cea mai mare ușurință; el consimte astfel cu mare ușurință să se subordoneze întregului național, grație sentimentului de a fi o parte a acestuia. Este vorba, într-adevăr, de un sentiment profund înrădăcinat în viața emoțională a omului, mai profund decît acela prin care el se simte atașat Statului. Dar naționalismul, așa cum este el înscris pe drapelul naționale ale tuturor partidelor de dreapta, este deja, prin el însuși, un fenomen foarte complex. Vom vedea mai departe că însăși ideea de națiune — ca și cea de naționalism — este produsul unei raționalizări. Vladimir Soloviov, care a luptat în cursul anilor '80 ai secolului trecut cu naționalismul „zoologic” rus, stabilea o distincție între egoism și persoană. El afirma că egoismul național (adică naționalismul) este în fel de condamnat din punct de vedere creștin ca și egoismul personal. Se crede îndobitoc că egoismul național constituie o îndatorire morală și că el implică din partea persoanei spirit de sacrificiu și eroism. Aici avem de-a face cu un remarcabil exemplu de obiectivare. Atunci cînd ocea ce este considerat reprobabil din partea omului individual este înfăptuit de entități colective, punctul de vedere se schimbă imediat: răul devine mai bine, o îndatorire morală, o valoare ideală și suprapersonală. Egoism, cupiditate, prezență, orgoliu, voință de putere, ură față de alții, violență: toate acestea sînt transformate în tot atîtea virtuți de îndată ce este vorba nu de persoană, ci de ansamblu național. Națiunii îi este permis totul, în numele ei individual se poate deda la tot ce, din punct de vedere pur uman, reprezintă o crimă. Scurtă este viața omului, dar cea a națiunii este lungă, ea se poate întinde pe milenii.

Persoana și universul

Viața unei națiuni leagă între ele intervale de timp succesive, așa cum nu o poate face o viață individuală. Individul se simte solidar cu generațiile care l-au precedat prin intermediul acoarei vieții a națiunii. Ceea ce

N. A. BERDIAEV



este „național” se impune prin înrădăcinarea sa în durată. Se pune aici o problemă cu care am mai avut ocazia să ne confruntăm: unde se află centrul existențial, organul conștiinței: în persoană, sau în națiune? Personalismul neagă că centrul existențial, organul conștiinței, rezidă în națiune, sau în vreo altă realitate colectivă, mai mult sau mai puțin abstractă; el rezidă întotdeauna în persoană. Nu persoana face parte din națiune, ci națiunea face parte din persoană, este inclusă în persoană ca unul din conținuturile ei calitative. „Naționalul” face parte din omul concret. Avem aici o aplicație particulară a adevărului conform căruia nu persoana face parte din Univers, ci Universul face parte din persoană. Naționalitatea constituie, ca să spunem așa, mediul din care se hrănește persoana.

na, în timp ce naționalismul este o formă de idolatrie și sclavie generată prin exteriorizare și obiectivare. Eros este progenitura sărăciei și privațiunii. Naționalismul, generat de pierderea contactului între om și Univers, are un caracter erosiv. El suferă impulsivitatea Erosului și anti-Erosului și este, prin natura sa, anti-etic. De îndată ce se aplică judecăți de ordin moral vieții unei națiuni, naționalismul devine imposibil. Acesta este unul dintre conflictele între Eros și Ethos. Naționalismul, care nu este, în fond, decît o atracție erotică, se hrănește din minciună și nu se poate lipsi de minciună. Înalta opinie a unei națiuni despre ea însăși este o minciună, orgoliul și vanitatea ei pur și simplu ridicole dintr-un punct de vedere obiectiv și imparțial. Egoismul național, tendința de închidere în sine, xenofobia națională nu sînt cu nimic mai bune decît egoismul personal, tendința individuală de a se închide în sine, ostilitatea sa la adresa celorlalți: ele creează o viață fictivă și iluzorie. Naționalismul este o formă idealizată a prezenței umane.

Patriotism și naționalism

Dragostea pentru propriul popor (și vom vedea că poporul nu este același lucru cu națiunea) este un sentiment cu se poate de natural și laudabil, dar naționalismul cere ură, dispreț, ostilitate față de alte popoare. Naționalismul este, prin el însuși, un război potențial. (...) Patriotismul înseamnă dragoste față de pămîntul natal, față de patrie, față de poporul din care faci parte, în timp ce naționalismul, departe de a fi dragoste, este un egoism colectiv, dictat de prezența de voință de putere și violența exercitată asupra altora. Naționalismul comportă un element reflexiv, ideologic, absent în patriotism. Prezența și egoismul naționaliste sînt la fel de condamnable și absurde ca și prezența și egoismul personale, dar comportă consecințe mult mai grave. Același lucru se poate spune despre prezența și egoismul familiale. Orgoliul naționalist și mesianic al germanilor capătă, chiar la oameni geniali, ca Fichte, un caracter comic, dar de un comic intolerabil. Orice obiectivare a răului și păcatului personale, prin proiectia lor asupra colectivității nu face decît să exacerbeze răul și păcatul, să întărească aservirea omului.

Distincția între națiune și popor, între național și popular nu este o simplă distincție verbală. Ea se evidențiază cu mai mare claritate în unele limbi, de exemplu Națiune și Volk în germană. Poporul este o realitate anterioară națiunii și mai naturală decît ea, o realitate care conține ceva pre-rațional. În timp ce națiunea este un produs complex al istoriei și civilizației, un produs al raționalizării. Dar ceea ce importă,

(Continuare în pag. 13)